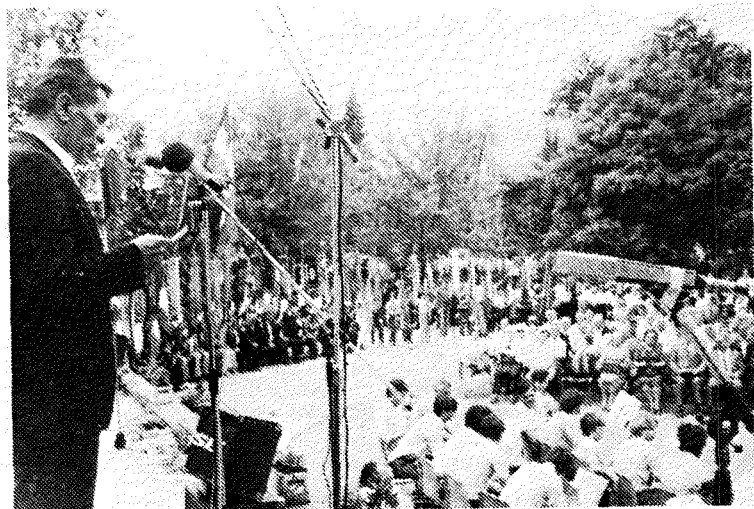


tv-15 naš TOVARIS

Št. 30
1. avgusta 1985
Leto XXIII

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije



Novo mesto



Poljana



Begunje



Proslava 9. maja v Ljubljani

»Pomlad
petinosemdesetega.
Bila je
štiridesetletnica.«



Razstava orožja JLA ob 9. maju



Ilirska Bistrica



Ob žici. Pohod '85



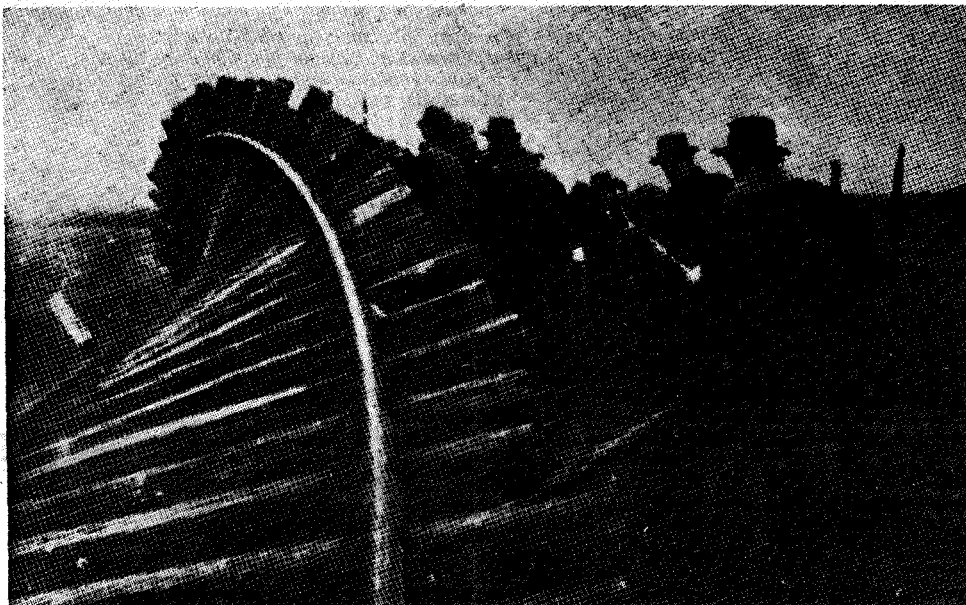
Ivančna gorica

27. julij – dan vstaje Hrvaške in BiH

V imenu Republiškega odbora ZZB NOV Slovenije in v svojem imenu pošiljam borcem in vsem delovnim ljudem ter občanom socialistične republike Hrvaške iskrene čestitke ob 27. juliju – dnevu vstaje hrvaškega naroda.

Ob tem vam želimo, da bi na temelju usmeritev Zveze komunistov Jugoslavije in izročil tovariša Tita tudi v zaostrenih gospodarskih razmerah uspešno premagovali nastale težave, krepili bratstvo in enotnost, enakopravnost jugoslovanskih narodov in narodnosti ter prispevali k vsestranskemu napredku Socialistične republike Hrvaške v SFRJ.

RO ZZB NOV Slovenije
predsednik Božidar Gorjan



Dragi drugovi! Povodom 22. jula, dana ustanka bratskog naroda SR Slovenije, svim borcima, omladini i radnim ljudima Vaše republike upućujemo najsrdačnije pozdrave i čestitke sa željama za daljni prosperitet SR Slovenije u jugoslovanskoj socialističkoj zajednici, na osnovama tekovina naše NOB i socijalističke revolucije.

Predsjednik republičkog odbora
SUB NOR Hrvatske
Mirko Lacković

»Zbrali smo se, da počastimo dan vstaje slovenskega naroda. Letošnje praznovanje sovpada s 40-letnico zmage nad fašizmom. 22. julij 1941 je eden izmed mejnikov v zgodovini našega naroda, dan, ko se je z orožjem uprl fašistični sili, ki nas je hotela fizično uničiti. Nismo se borili le za goli obstoj. Borili smo se, da bi postali gospodarji svoje zemlje in svoje prihodnosti, soustvarjalci svetovne zgodovine.«

To so bile uvodne besede Franceta Popita, predsednika predsedstva SRS, na slavnosti ob podelitvi Nagrad vstaje slovenskega naroda za leto 1985.

Republiški odbor zveze združenj borcev NOB Slovenije jih je podelil:

Janezu Kuharju – za življenjsko delo, **Petru Brajeviću** – za knjigo »Končno oslobodjenje«, **Emilu Cesarju** – za knjigo »Boj brez puške«, **Velimiru Kraševcu** – za knjigo »Dolenjski puntarji« ter **Jožetu Vidicu** – za knjigo »Krik v Dragi« in druga dela.

Nagrada vstaje slovenskega naroda Petru Brajeviću za knjigo »Končno oslobodjenje«

Utemeljitev:

Petar Brajević je Črnogorec, a hkrati mladodane Slovence, saj je že decembra 1942. na Titov ukaz prišel v Slovenijo – med slovenske partizane. Tu je bil nazadnje načelnik štaba 4. operativne cone.

Brajevićeva knjiga obravnava sklepne boje za osvoboditev Jugoslavije, zlasti severnih delov Slovenije. Knjiga je plod prizadevanja, skoraj dvajsetletnega vztrajnega dela. Precejšen del dogajanj, popisanih v njej, je Brajević na Štajerskem osebno doživel, vendar se je pri pisanju opiral predvsem na podatke iz dokumentarnega gradiva. Njegova knjiga bo na srbohrvaškem jezikovnem področju znatno razširila vednost o osvobodilnem boju Slovencev in prav v tem je njen poseben pomen tudi za nas.



Petar Brajević (v sredini) s soborcema Štefanom Pavšičem-Juretom (desno) in Ivanom Gorjupom (levo)

Nagrajenčeva izjava

»Vaš praznik, dan vstaje slovenskega naroda, bom še dolgo pomnil! Ne samo to, da danes sprejemam tako visoko priznanje iz rok predsednika vaše borčevske organizacije, v spominu mi bo ostal še en pomemben dogodek. Po štiridesetih letih sem se prav tu v Ljubljani srečal s svojima nekdanjima soborcema in tovari-

šema: Ivanom Gorjupom in Štefanom Pavšičem, oba sta iz Maribora. Ta trenutek srečanja po toliko letih je neponovljiv. Glede moje knjige pa si želim, da bi bila prevedena tudi v slovenski jezik. Tako bi vaši ljudje boljše razumeli, da tudi mi iz drugih republik cenimo in spoštujemo narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda.«

Nagrada vstaje slovenskega naroda Emilu Cesarju za knjigo »Boj brez puške«

Utemeljitev:

Emil Cesar, literarni zgodovinar, se zavzeto posveča tistemu slovenskemu kulturnemu ustvarjanju, ki je povezano z revolucionarnim osvobodilnim bojem. O naših naprednih kulturnih ustvarjalcih iz bližnje preteklosti je doslej v raznih publikacijah in revijah objavil že okrog 120 esejev in razprav, med drugim tudi izčrpen prikaz Kajuhovega življenja in dela.

Devet izmed svojih kulturnozgodovinskih razprav je Emil Cesar zdaj strnil v samostojno knjigo z naslovom »Boj brez puške«. Polovica izbranih razprav in esejev govori o našem naprednem kulturnem in literarnem dogajanju med obema vojnima. Druga polovica pa v glavnem sega v čas oboroženega boja. V eni izmed daljših razprav so izčrpano orisana zadnja leta Čufarjevega življenja in njegova smrt. Še posebno zanimiva je razprava o Prežihovem ilegalnem delu za OF in o tem, kako so gestapovci v Ljubljani zasliševali Prežih.

Literarni zgodovinar Emil Cesar vsa svoja dela opremlja z navedbami virov in z drugo dokumentacijo. Kljub znanstveni zasnovi pa je njegovo pisanje nazorno in barvito, predvsem pa nam razkriva veliko novega ali doslej premalo znanega.

Srečanje

Zmotili smo ga na počitnicah, v domu književnikov na Belem križu, kjer je v miru polne letne sproščenosti užival v družinskem in prijateljskem krogu, ki rojeva vsakodnevne

bogate literarne in druge pogovore.

O nagradi je tekla beseda pa o knjigi, zavoljo katere jo je dobil. Bil je iskreno vesel, še zlasti ker »boj brez puške« na Slovenskem ni doživel objave recenzij – razen ene same. Knjiga, ki je lani poletni iz-

šla pri Borcu, je bila v treh štirih mesecih razprodana, ne da bi bil kdo o njej kaj rekel in jo ocenil. On sam pa je vanjo vtikal večletne izsledke svojega preučevanja posameznih poglavij slovenske literature in kulturne preteklosti, na katera literarna zgodovina doslej ni bila dovolj pozorna. V predvojnem obdobju se je prav v literaturi dogajalo precej več, kot smo vedeli doslej, tudi in poseben kar zadeva slovenski delež v formiranju enovite napredne jugoslovanske misli. Nič manj pomembna niso posamezna dogajanja v zvezi z literaturo in njenimi vidnimi predstavniki (Prežihom, Čufarjem in drugimi) v času vojne oziroma narodnoosvobodilnega boja. V svoje studiozne, čeprav poljudno pisane eseje je Cesar strnil tako izsledke svojega literarnozgodovinskega študija kot tudi neposredna pričevanja raznih mož naše polpretekle literarne in druge zgodovine, ki jih je osebno poznal, se z njimi pogovarjal in ohranil njihove spomine ter spoznanja.

Vesel je nagrade, ki mu izreka priznanje za vložen trud. Seveda si tem bolj želi ustvariti sintezo vsega, kar je doslej raziskal in popisal v zvezi z literaturo v revolucionarnem in še posebej v narodnoosvobodilnem času. To delo bi moralo potekati veliko bolj načrtno, bolj strnjeno, z jasnimi priz-



Emil Cesar

devanjem k celovitemu natisu vsega, kar je nastalo v tem času in je zanj odločilno. (Franci, denimo, so že pred časom izdali zbrano liriko in prozo iz časov odpora). Nas, Slovence, čaka glede tega še veliko dela. Mnogočesa do zdaj niti zbrali nismo. Imamo sicer nekaj zborov, a to je premalo.

Pa tudi v tuje jezike bi bilo treba marsikaj prevesti, saj po svetu pogrešajo informacijo o naši ustvarjalnosti v velikem času.

Emil Cesar si glede vsega tega tudi sam zastavlja velike načrte za desetletje, ki je pred njim in pred nami vsemi.

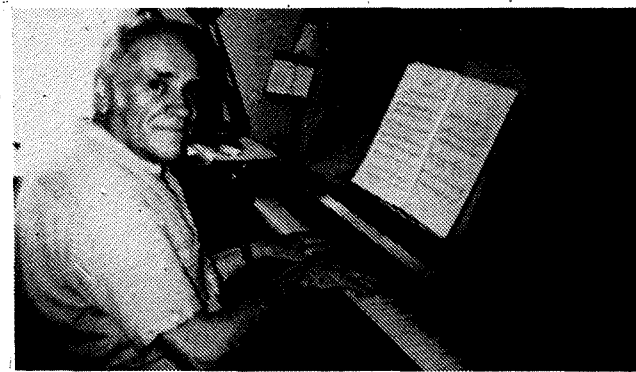
Nagrada vstaje slovenskega naroda Janezu Kuharju za življenjsko delo

Utemeljitev:

Janez Kuhar, skladatelj, glasbeni pedagog in dirigent, je ustvarjal že pred vojno. V partizanih je kot kulturni referent Levstikove brigade ustanovil pevski zbor in zanj glasbeno priredil celo vrsto pesmi. Na osvobodnem ozemlju je poučeval zborovsko petje, harmoniko in pomagal tudi pri partizanskem lutkovnem gledališču. Za mladino je že takrat napisal vrsto skladb in skladbic, na primer »Pionirsko kolo«, »Pionirji in pomlad«, »Tonček je prišel« in druge. Pisal je tudi samospeve. Še posebno znan je napev »Jutri gremo v napad«, napisan na besedilo Mateja Bora.

Po vojni je na radiu vodil mladinski in otroški zbor, pa tudi kot skladatelj se je posvetil predvsem mladim in najmlajšim. Zanje je doslej uglasbil okrog 200 pesmi. Tu bodi omenjena le pesem »Naša mati domovina«, ki postaja že kar himna cicibanov. Kuharjeve skladbe za otroške zборе ob klavirski spremljavi so doslej izšle v devetih samostojnih zvezkih.

Glasbena ustvarjalnost Janeza Kuharja je polna svetlobe, šegavosti in radoživosti. Njegova glasba je pri srcu otrokom in odraslim, je ljudska v najboljšem pomenu besede.



Janez Kuhar

Naš pogovor

Obiskali smo ga na njegovem domu v Šentvidu pri Ljubljani.

»Rodil sem se v Vevčah,« je začel pripovedovati. »Veseli je in nadarjenost za glasbo sem podedoval po staremu očetu Blažu Kuharju. Sicer pa smo vsi v družini peli in igrali...«

Beseda je dala besedo... »Po meščanski šoli sem se vpisal na učiteljsko, obenem pa tudi na ljubljanski konservatorij. Po končanem študiju sem bil nastavljen kot učitelj na osnovni šoli Šafarsko pri Ljutomeru, kjer sem poučeval violino, solo petje in vodil orkester. Tako se je začelo moje pravo ljubiteljsko glasbeno-kulturno udejstvovanje.«

Spomin, sega naprej. V leto enainštirideseto, v čas druge svetovne vojne. Nemci so Janeza Kuharja kmalu aretirali, ga odpeljali v Strigovo in nato v Ljutomer.

Neko noč ko so ga z drugimi peljali proti Zagrebu, je ušel in po raznih pripetljajih prišel v rojstni kraj Vevče. Tu je naj-

prej aktivno deloval in pozneje odšel v partizane. V Levstikovi brigadi je ustanovil moški pevski zbor, za njega harmoniziral in pisal partizanske pesmi. Vabili so pod kozolcem, peli na mitingih, na pogrebih padlih borcev in drugje. Nato je bil prestavljen za namestnika komandanta belokranjskega vojnege področja in kmalu bil imenovan za člana Slovenskega narodnega gledališča.

Takrat je napisal tudi prvo glasbeno enodejanko na besedilo Mateja Bora »Tam nekje v gozdovih«, ki so jo potem uprizorili ob obletnici ustanovitve SNG. Tudi več mladinskih in otroških pesmi, samospevov in partizanskih pesmi je napisal. Vodil je dva pevovodska tečaja za brigadne zborovodje, bil je tudi dirigent Partizanskega pevskega zbora, ki ga je iz Biograda na moru pripeljal v Ljubljano. Kot kulturni referent v Levstikovi brigadi, potem ko je ustanovil moški pevski zbor, je napisal in priredil veliko znanih pesmi: Jutri gremo v napad, Hej brigade, Mi mladi proletari in veliko drugih.

Svoje glasbeno delo je nadaljeval tudi v poznejših letih kot profesor na poljanski gimnaziji, kot dirigent mladinskih zborov pri RTV Ljubljana ter kot zborovodja na glasbeni šoli »Franc Šturm« v Ljubljani.

Kljub številnim nagradam in priznanjem, ki jih je dobil za svojo glasbeno ustvarjalnost, je Janez Kuhar ostal še naprej skromen in vedno pripravljen

poprijeti za delo, kajti glasba je njegov vsakdan. Ko je ob prazniku dneva vstaje prejemal to visoko priznanje ni mogel prikriti zadovoljstva: »Sprajujem se, sem res zaslužil to priznanje? In če sem ga res, mi pomeni nadaljnjo spodbudo za ustvarjanje, kajti čas počitka še ni napočil«, je sklenil najin pogovor Janez Kuhar.

Jože Čurin

Nagrada vstaje slovenskega naroda Velimiru Kraševcu za knjigo »Dolenjski puntarji«

Utemeljitev:

Velimir Kraševac je svoji monografiji o zapadnodolenjskem odredu dal popularen naslov »Dolenjski puntarji«. Avtor je bil tudi sam pripadnik tega odreda ves čas njegovega petnajstmesečnega obstoja. Orisa bojne dejavnosti svoje enote se je lotil odgovorno in v tesnem sodelovanju s skupnostjo nekdanjih soborcev. Čeprav je ta knjiga njegovo prvo večje delo, je z njo že izprical svojo natančnost in objektivnost, pronicljivost in zdravo presojo podatkov, ki jih je zbral iz našega sovražnikovega dokumentarnega gradiva, pa tudi iz spominskih virov.

S to knjigo je zapolnil vrzel v našem zgodovinopisju, saj za obravnavano obdobje osvobodilnega boja na Dolenjskem doslej nismo imeli dela, ki bi natančneje obravnavalo razvoj partizanskih enot in tudi dogajanja na terenu.

Nagrajenčeva izjava

»Velika želja še živčih borcev Zapadnodolenjskega odreda in zavzetost odbora skupnosti njegovih borcev sta sprožila resno akcijo za monografijo te zelo pomembne partizanske enote. Nalogo so zaupali meni, in kmalu sem ugotovil, da bo delo trdo in odgovorno, saj je bilo na voljo bore malo ohranjenega gradiva. Zato sem se močno oprl na željo in resnost odbora, ki med pisanjem knjige nista prav v ničemer popustili. Zdaj, ko imamo odredovci svojo knjigo, ki je vir dokazov za del naše mladosti, ljubezni do naše domovine v njenih najhujših časih, smo na opravljeno delo ponosni iz več razlogov: pozabi smo oteli življenje in delo te slavne partizanske enote, določili smo ji prostor med drugimi odredi in brigadami NOV Slovenije do septembra leta 1943, našli skoraj vse odredovce, ki so se zbrali 35 let po svobodi, prek



Velimir Kraševac

odbora skupnosti borcev Zapadnodolenjskega odreda pa smo popravili veliko neprijetnih pa tudi krivičnih primerov povojne zanemarjenosti soborcev,« je strnil predstavitev svojega vse odredovce, ki so se zbrali 35 let po svobodi, prek

J. Č.

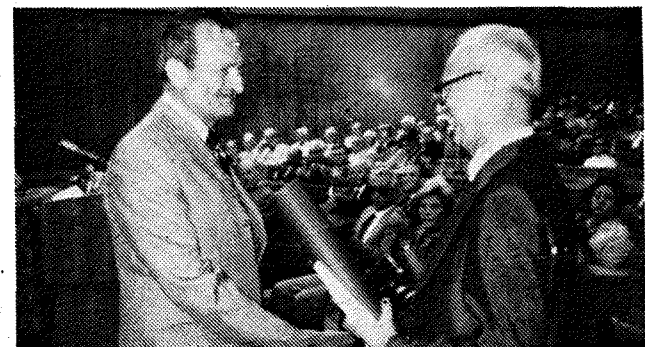
Nagrada vstaje slovenskega naroda Jožetu Vidicu za knjigo »Krik v Dragi« in druga dela

Utemeljitev:

Krik v Dragi, nova knjiga Jožeta Vidica, govori o zloglasnem Druschkeju, o raznih judežih in vohunih, predvsem pa o tistih naših ljudeh, ki so bili leta 1941 kot talci ustreljeni v Dragi in drugje na Gorenjskem. Poklicni zgodovinarji opisujejo splošna dogajanja, manj pa posamezne človeške usode. Nasprotno pa Jože Vidic največ govori prav o posameznih ljudeh in hkrati ima izrazit čut za zanimive podrobnosti.

Knjiga Krik v Dragi je v veliki meri rezultat piščevih raziskav in osebnih pogovorov z nekdanjimi borci in preživeli pričami. Sicer pa to velja tudi za druga njegova dela.

Jože Vidic, tudi sam udeleženec NOB, je neutrudni zbiralec in zapisovalec različnih osebnih pričevanj. S svojim peresom rešuje pred pozabo pomembne osebne spomine ljudi, ki sami ne pišejo.



Jože Vidic prejema nagrado iz rok Boga Gorjana

Nagrajenčeva misel

Jože Vidic pravi, da je najtežje zbiranje gradiva. »Nekdo mi poreče: koliko napora in truda sem moral vložiti, da sem lahko napisal knjigo. Pisane je zadnje in, lahko rečem, najlažje delo. Najtežje je zbiranje dokumentarnega gradiva, iskanje prič različnih dogodkov. Nemalokat se mi je prip-

tilo, da sem moral za čas prenehati s spraševanjem in poslušanjem grozljivih pričevanj mojih sogovornikov. Dostikrat mi je bilo celo žal, da sem dregnil v tisto mračno preteklost, vendar le tako sem prišel do dragocenih podatkov. Nagrada mi je vsekakor spodbuda za nadaljnje delo.«

J. Č.

Intervju Božidarja Gorjana, objavljen v »Borbi« ob obletnici vstaje slovenskega naroda

Kakšen je današnji položaj slovenske borčevske organizacije?

Od 102.000 naših članov jih je v različnih oblikah aktivnosti, v delegatskem sistemu in drugje, še vedno dejavnih okrog 70.000. Odstotek našega članstva je v rednem delovnem razmerju, vsak šesti član slovenske borčevske organizacije pa sodeluje v sistemu delavskega upravljanja. To pomeni, da smo dodobra vpeti v uresničevanje našega družbenopolitičnega sistema, da se čutimo odgovorni zanj, pa najsi gre za delovno organizacijo, krajevno skupnost ali pa katerikoli organ federacije. In kar je pomembnejše: še vedno se čutimo zelo odgovorne za položaj v naši družbi.

Letos ste v praznovanje dneva vstaje vnesli nekatere spremembe?

Poleg uradne prireditve ob tem republiškem prazniku, ki naj označuje dan, ko je bila v letu 1941 izvedena prva večja partijska akcija, borci in občani naše republike bolj intimno slavimo še 27. april, dan, ko je bila istega leta ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda, prvotno Protifašistična fronta. To preprosto zato, ker smo že takrat prešli k množični organizaciji odpora, ki se je kmalu zatem, še pred 22. julijem, spremenila v organizirane napade na sovražnika.

Letos praznujemo dan vstaje v okoliščinah, ki so nekako posebne: člani naše organizacije skoraj v celoti prehajajo iz rednega delovnega razmerja v delo v družbenopolitičnih organizacijah. V minulih letih nam je bila zaupana organizacija proslave, na kateri so bili navadno navzoči predstavniki vseh družbenopolitičnih organizacij in republiških teles. Na našo pobudo je letošnje praznovanje oziroma organizacijo osrednje prireditve prevzelo predsedstvo SR Slovenije. Tako naj bi se jasneje izkristaliziralo dejstvo, da je naša borčevska organizacija le del družbenopolitičnega življenja in hkrati da sta bila vstaja in poznejši razvoj naše domovine, izhajajoč iz sporočil tega izjemnega dogodka, stvar vseh povojnih generacij. S tem smo prazniku želeli dati še večji pomen, saj za nas predstavlja naše razumevanje avnojske Jugoslavije, federativne skupnosti narodov in narodnosti oziroma republik in avtonomnih pokrajin. Njeno usodo smo dogradili v vojni in jo po njej okrepili z ustavo. Tako smo ustvarili današnjo koncepcijo bratstva in enotnosti narodov in narodnosti Jugoslavije.

V kolikšni meri je delovanje vaše organizacije prisotno v slovenskem političnem življenju? Kako vaše predloge obravnavajo oziroma koliko so sprejemljivi za ostale delegate?

Vse več prizadevanj je treba, da nam uspe ohraniti ne le ugled vojnih veteranov, pač pa tudi družbenopolitičnih delavcev. Leta zahtevajo svoje. Težje je uresničevati svoje ideje in cilje, če jih zastavljamo zunaj neposrednega delovnega procesa. Kljub temu se nam je doslej z voljo in uspešnejšo organiziranostjo vendarle posrečilo, da so upoštevana naša mnenja o vseh aktualnih vprašanjih našega razvoja. Naši delegati se še posebej pripravijo za sleherni dnevni red sej delegatskih skupščinskih in družbenopolitičnih teles in seveda v okviru delegacij Socialistične zveze. Vse glasnejše in prodornejše so naše besede o socialističnem samoupravljanju, morali, etiki, odgovornosti, nacionalizmu. Na vseh teh področjih imamo nesporne izkušnje, pomemben pa je seveda tudi pogled od zgoraj na našo stvarnost. Kot delegati so borci seveda najbolj navzoči v delu krajevnih skupnosti, saj občutijo probleme kot navadni občani. Prav zaradi tega in kot dolgoletni aktivisti občutimo nekatere slabosti v družbi bolj neposredno, pa tudi strah nas ni to povedati na glas. V takšnih primerih smo za nekatere seveda od sile neprijetni. Zgodi se, da nam oponašajo, češ da ne razumemo več aktualnega političnega trenutka, da skušamo drugim naprtiti grehe, ki smo jih storili sami, naša generacija. Kljub vsemu se vendarle soočamo s pozitivnimi reakcijami na naše predloge, kajkrat seveda tudi z željami, da bi ostalo zgolj pri tem in da se v globino ne bi spuščali.

To slednje nas zaskrbljuje, menimo pač, da družba ne bi smela biti gluha za kritiko. Nismo mi tisti, ki dramtiziramo položaj. Hočemo biti konstruktivni, na temeljih našega družbenega sistema. Menimo, da smo še zelo daleč od uresničitve vseh temeljev našega družbenega sistema. Še več, zadnje čase celo nazadujemo. Razumljivo je, da s tem naraščajo tudi težave. Mislimo, da bi se morali pogostejše obračati nazaj, vračati k temeljem naše revolucije, ko iščemo izhode za današnje dileme. Uresničevali smo jih z našimi največjimi sinovi, kot so bili Tito, Kardelj in drugi. Moramo poiskati najboljše možne poti, da bi ta načela kar se da uspešno presadili v današnje razmere. Pri tem je izredno pomembno, da ne preslišimo glasu mladih, strokovnjakov, kajti oni zagotovo bolje od vojne generacije razumejo in dojemajo vpliv sodobne tehnologije na družbena dogajanja.



Pravite, da je borcem še posebej pri srcu bratstvo in enotnost. Kako menite, naj bi ju utrjevali v današnjih razmerah?

To seveda ni nikakršna parola, to je zapuščina NOB in revolucije, dediščina slavnih dni, od katere nikakor ne smemo odstopiti niti za korak. Sleherni dan, na vsakem delovnem mestu, povsod se moramo boriti za popolno uresničitev te politike.

Trenutno smo borci še posebej zaskrbljeni zaradi pojavov nacionalizma v nekaterih okoljih in seveda zaradi protirevolucionarnih izgedov na Kosovu. Te in podobne pojave nam bo uspelo obvladati le z odločno akcijo vseh družbenopolitičnih sil.

Vendar je daleč težje obvladovati takšno naravnost v sprotne zagotavljanju našega družbenega in ekonomskega razvoja. Naj ne bo nikomur dovoljeno, da bi si po svoje razlagal ali imel celo monopol in pravico razlagati to politiko zunaj okvirov, ki smo jih začrtali v ustavi, zakonu o združenem delu in partijskih programih. Res je tudi, da se moramo o teh stvareh včasih prepričevati celo borci med seboj, kako konkretno in seveda najbolje uresničevati bratstvo, enotnost in enakopravnost narodov ter narodnosti.

Rad bi opozoril na nekatere nevarnosti v zvezi s tem. Nekateri zahtevajo enotnost v imenu nekega enotnega delavskega razreda Jugoslavije, pri tem pa pozabljajo izročila NOB in revolucije. Delavskemu razredu pripisujejo nekakšne višje interese, nato pa ti isti ljudje nastopijo kot razlagalci teh interesov. Po tej logiki nismo daleč od pretenj, da »mora nekdo vzeti stvar v roke«, da bi bilo mogoče uresničiti te in takšne »interese«.

Borci smo seveda prepričani, kot velika večina naših delovnih ljudi, da je mogoče bratstvo in enotnost ustvarjati nenehno le z medsebojnim dogovarjanjem, boljšim poznavanjem razmer in potreb v različnih delih naše domovine, nenehnim iskanjem skupnega imenovalca. To so procesi. Dolgotrajni, vendar imajo veliko vrednost predvsem zaradi tega, ker le tako nenehno dograjujemo to našo enotnost, vselej na stopnji, ki ustreza možnostim in spoznanjem časa, v katerem živimo.

Velik sovražnik uresničevanja naše politike bratstva in enotnosti se skriva v krepitvi

etizma in birokratizma, pri vsem tem pa nam gre zelo počasi integracija združenega dela. Nekatera okolja parcialne in lokalne interese kajkrat povzdignejo na raven nacionalnih interesov. Te dni razpravljamo, denimo, o sistemu načrtovanja, kreditno-monetarnem in deviznem sistemu. Vsi smo prisegli in se prepričevali, da je do današnjih kriznih težav prišlo tudi zato, ker nismo dovolj odločno posegli na področje uresničevanja ustavnih pravic delavcev glede odločanja o enostavnih in razširjenih reprodukcijah. Danes nas delavci sami opozarjajo, da s temi sistemskimi zakoni, kakršni so kot predlog v prednačrtu, nismo uresničili tega, kar smo si zastavili. Menim, da moramo v naši domovini vsi skupaj najti čas pa tudi potrpljenje, da prisluhnemo drug drugemu. In ne samo to. Predvsem je treba dati besedo delavcu, ki je že doslej največ naredil s svojim delom, in zaradi katerega smo dosegli tolikšen ugled, kakršnega imamo, ki pa je, to je treba povedati, že resnično ogrožen. To pa so vendarle delavci iz vseh naših republik in pokrajin, ki so s svojim delom prodrli na najzahtevnejše svetovne trge in zagotovili za naše gospodarstvo tako življenjsko pomembne devize, ki jih potrebuje naše gospodarstvo in ki bi jih sicer morali plačati v konvertibilnih valutah.

Končno, sprašujemo se, kako naj si razlagamo in ustvarjamo enotnost, če pa imamo vendarle soglasno sprejeto politiko, ki jo hkrati različno uvajamo v praksi. Kaj naj torej sprejmemo, čigavo razlago in čigavo prakso, da bomo vsi zadovoljni s takšno enotnostjo? Prepričan sem, da nekakšna idealizirana in »ukazana« enotnost pri nas ni mogoča. Rad bi spregovoril le o nekaterih razlikah, o katerih govorimo in razpravljamo v borčevski organizaciji. Vsi zahtevamo povečan izvoz, pri tem pa nekateri navijajo za vsakršni izvoz, drugi spet za izvoz na konvertibilna področja. Pravimo, da potrebujemo tehnološki napredek: nekateri dobijo najsodobnejšo opremo, pa nimajo strokovnjakov, drugi spet imajo na pretek delavcev, ne pa opreme. Vsi smo za socialistično solidarnost, vendar jo nekateri razumejo kot suvereno pravico, da trošijo po lastnem premisleku. Spet drugi nimajo sredstev, da bi obnovili izrabljeno opremo. Vsi vemo, da moramo vračati dolgov, hkrati pa bi nekateri radi socializacijo dolgov, ki naj bi postala princip, drugi to spet sprejemamo kot časovno omejeno pomoč itd.

Različnost, ki obsega ista vprašanja, je seveda karakteristika naše družbe. Vendar smo zaradi velikih razlik v stopnji razvosti sprejeli zelo pomemben družbeni sistem solidarnosti. Ni treba, da bi vselej, kadar se o nečem ne strinjamo, izgubili potrpljenje, ne, le nenehno moramo izboljševati sistem sporazumevanja. Bodi tako, da nas bo enotnost vlekla naprej, tako v družbenem kot ekonomskem smislu.

Borci nenehno opozarjate na odgovornost. Čigavo, kakšno?

Gre za vprašanje, ki je nenehno na našem dnevnem redu. Z doseženim nismo zadovoljni. Nismo pa za posploševanje, da pri nas ni odgovornosti. Pomislite na nekaj milijonov delovnih ljudi v industriji, in kmetijstvu, v institucijah, družbenih ustanovah, v upravi, ki delajo zelo odgovorno.

In kar je pglavitno: delajo, vendar niso primerno nagrajevani. To pomeni, da radi delajo dobro, ker to tudi znajo, delajo v družbeni ureditvi, kjer imajo pravico, da o mnogočem sami odločajo.

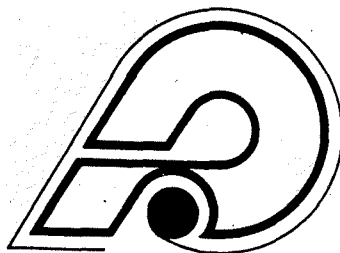
Seveda bi zagotovo delali še bolje, če bi bile večje razlike med tistimi, ki vlečejo voz naprej, in tistimi, ki ga zavirajo, in če bi tisti, ki so naredili kaj napak, za to tudi primerno odgovarjali. Pri tem moramo doseči diferenciacijo. Delovati mora kot objektivna stimulacija za boljše delo, za večjo odgovornost. Hkrati moramo biti solidarni s tistimi, ki so v težavah, vendar zanje niso sami krivi. Odgovornost je večja tam, kjer nanjo neposredno vpliva delovno okolje, vse teže pa jo je določiti v okoljih, pa tudi do izraza ne pride, kjer so ljudje oddaljeni od neposredne delovne in proizvodne sredine. Tam, kjer je možnost, da se za odgovornostjo skrivajo z lepimi besedami in kjer v imenu dela in delavskega razreda kritizirajo ... vse v imenu tega istega delavskega razreda. Tam se skriva neodgovornost in odtujena oblast.

Če bi tukaj naredili korak naprej, bi to pomembno prispevalo k boljšemu delu vseh občanov, učinkovitosti našega družbenega sistema. ...

Po kakšnih merilih sodelujete borci pri evidentiranju kandidatov pred volitvami?

V Sloveniji smo se odločili, da ob volitvah borci podpremo mlajše kandidate, strokovnjake, ki so se že izkazali v graditvi našega samoupravnega sistema. Njim je treba pomagati, da pridejo tudi do najodgovornejših položajev v federaciji. Izhajamo iz spoznanja, da je nemogoče, da bi predlagali ljudi, ki so neposredno obremenjeni z odločitvami, zaradi katerih smo danes v težavah. Razumljivo pa je, da nam lahko njihove izkušnje iz preteklosti veliko pomagajo, seveda na ustreznih mestih.

Premišljeno, vendar odločno je treba v sistemu evidentiranja kombinirati mladost, strokovnost in odločnost hkrati z izkušnjami vojnih revolucionarjev in graditeljev naše povojne socialistične, samoupravne in neodvisne domovine. Da bi dosegli takšno kontinuiteto, so seveda najpomembnejše najodgovornejše zadolžitve na ravni federacije.



POLIGALAN PLASTIK n. sol. d.

**INDUSTRIJA ZA PREDELAVO
PLASTIČNIH MAS**

65293 VOLČJA DRAGA PRI NOVI GORICI – JUGOSLAVIJA

TELEX: YUPOLING 34338
TELEFON: (065) 53-013
ŽIRO RAČUN: 52000-607-57455

Pred ministrskim vrhom neuvrščenih v Luandi

Za politiko in gibanje neuvrščenih bo brez dvoma letošnji najpomembnejši dogodek ministrska konferenca v Luandi od 2. do 5. septembra. Gre pravzaprav za redno srečanje vseh zunanjih ministrov neuvrščenih, za ustaljeno prakso dogovarjanj med dvema vrhunskima srečanjema. Neuvrščeni so to prakso začeli po tretjem vrhu, se pravi med srečanjem v Lusaki ali Alžiru. Prvo podobno ministrsko srečanje je bilo leta 1972 v Georgetownu, sledila pa so leta 1975 v Limi, leta 1978 v Beogradu in leta 1981 v New Delhiju. Odločitev, da bo letošnje srečanje v Luandi, je bila sprejeta na Sedmem vrhu v Delhiju.

Ministrska konferenca naj zagotovi kontinuiteto akcij neuvrščenih na visoki politični ravni, proučili pa bodo tri poglavitne sklope vprašanj. Podali bodo oceno udeležanja sklepov, sprejetih na poprejšnjem srečanju, preučili bodo mednarodne razmere, s katerimi se ubada današnji svet, in sicer z zornega kota globalne vloge politike neuvrščenih. Ob koncu se bodo dogovorili o kraju in času prihodnjega, se pravi osmega vrhunškega zasedanja neuvrščenih. Dnevni red zasedanja za zdaj še ni natančno določen, vendar vse kaže, da bo splošno zastavljen. To pomeni, da ne bo ovir za vsestransko preučitev skoraj vseh vprašanj, ki zadevajo neuvrščene in gibanje v celoti.

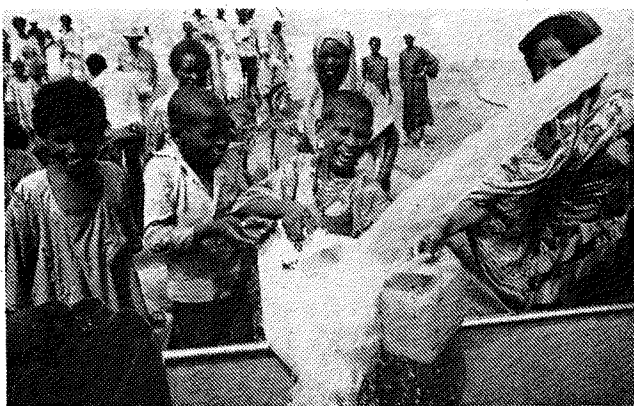
Za minula srečanja oziroma konference je bilo značilno, da so na njih sprejeli več dokumentov, več resolucij. V zadnjem času je opaziti spremembo, ki se kaže v prizadevanjih, da bi sprejeli en dokument, deklaracijo, ki naj izraža politična in ekonomska stališča neuvrščenih, pa tudi sklepe, potrebne za prihodnje delovanje družine neuvrščenih. Brez dvoma bosta v središču pozornosti mesto in vlo-

ga neuvrščenih v mednarodnih odnosih, kar je spričo zastoja v sporazumevanju med velikimi silami popolnoma logično, hkrati pa tudi izraz pripravljenosti in zavzetosti številnih neuvrščenih držav, da aktivno sodelujejo in oblikujejo današnji svet. Kljub temu da so razmere v svetu močno zaostrele, številna krizna žarišča le dopuščajo dovolj velik manevrski prostor za aktiviranje neuvrščenih. Zato drugo ne preostane, kot da neuvrščeni pogumno, odkrito in odločno pretrpesejo probleme in z vsemi naprednimi silami v svetu dajo jasne in učinkovite predloge za njihovo odpravo.

Ob tem bodo morali upoštevati nekatere nove pojave elemente, ki se kažejo v svetovni politiki. Med njimi je treba še zlasti opozoriti na očitno prizadevanje po okrepjenem bipolarizmu kot posledici širjenja blokovske politike, nadalje na nespoštovanje temeljnih načel miroljubnega in aktivnega sožitja, neodvisnosti, suverenosti in nevmešavanja v notranje zadeve posamičnih držav ter da se za »reševanje« mednarodnih problemov vse bolj uporablja politika pritiskov, tako vojaških kot gospodarskih. Hkrati s

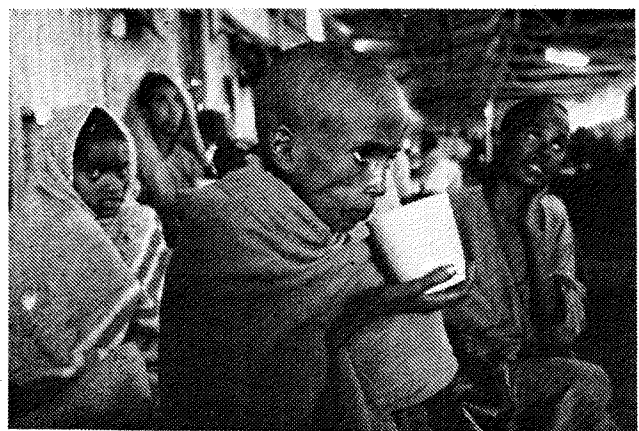
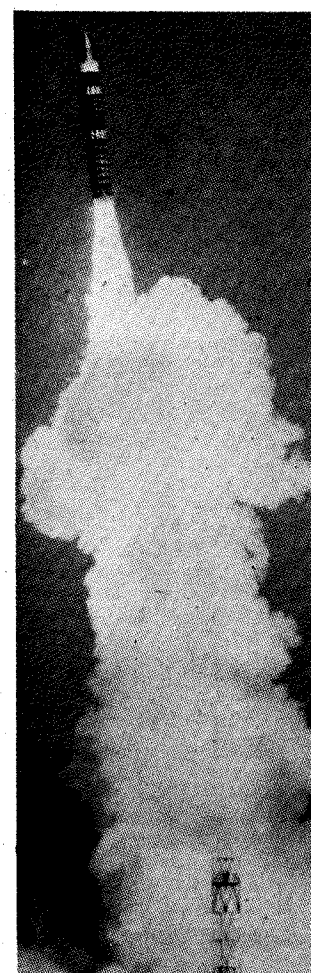
tem se krepi tudi oboroževalna tekma. Bogati pa tudi revni se brez izjeme vedno bolj oborožujejo, vojna zvezd pa možnost vojaškega spopada prenaša v vesolje. Medtem ko milijoni še vedno umirajo zaradi lakote, se za vojaške proračune namenja astronomske vsote. Problem oboroževanja se prepleta z neuresničevanjem, predloga o nujnosti nove mednarodne gospodarske ureditve, kajti sistem obstoječih mednarodnih odnosov je v stalni krizi. Še zlasti v minulih nekaj letih so Združeni narodi doživeli silovite napade, s katerimi želijo veliki zrušiti temelje multilateralnega dogovarjanja. Kratitev vloge Združenim narodom zato še zlasti pesti majhne in manj razvite države in narode, saj le-te nimajo možnosti, da bi samostojno spremljale razvoj mednarodnih odnosov in gibanj v svetu.

Kot smo lahko pred dnevi izvedeli v odboru zveznega zbora Skupščine Jugoslavije za zunanjo politiko, kjer so predstavili osnove za jugoslovanski nastop na ministrski konferenci v Luandi, bo septembrsko zasedanje jasno opozorilo na mesto in vlogo družine neuvrščenih. Prav majhne države imajo spričo stagnacije v multilateralnem dogovarjanju v svetu pravico in dolžnost, da se ukvarjajo s problemi vesil. Srečanje v angolskem glavnem mestu bo velik izživ neuvrščenim, saj bodo morali dodelati jasna stališča do svetovne problematike, tako glede blokovske politike kot glede gospodarske



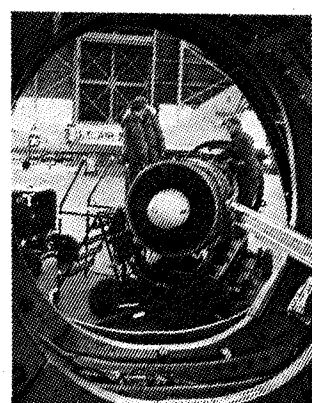
temveč na svetovni delitvi dela z možnostmi za lastno razvitost in prilagoditev lastnim potrebam. V smislu boja proti blokovski delitvi sveta bodo ministri brez izjeme preučili svetovna krizna žarišča in izdelali program vzajemno usklajenih akcij in predlogov za njihovo odpravo.

Luanda bo torej mesto pomembnih odločitev za prihodnost gibanja. V zvezi s tem bo še zlasti pomembna odločitev o gostiteljski osmega vrha neuvrščenih in s tem tudi predsedujočega v



neenakosti. Že dejstvo, da bo Angola država gostiteljica, pomeni jasno odločenost gibanja za podporo preostalemu afriškega dela sveta v boju za dekolonializacijo.

Jasno je, da se članice gibanja neuvrščenih na konferenci ne bodo smele zadovoljiti z omejevanjem na bolj ali manj uspešno rekapitulacijo znanih načel in na osnovo, ki naj pospeši procese miru in detanta, razorožitve in razvoja. Nenazadnje ni nepomembno dejstvo, da bo ministrska konferenca le nekaj tednov pred jubilejnim oktobrskim zasedanjem Generalne skupščine Združenih narodov, zato bodo udeleženci srečanja, še zlasti naša država opozorili na pomen Združenih narodov kot edine organizacije in mesta za multilateralno dogovarjanje. S posebno pozornostjo bo govor o krivičnih svetovnih gospodarskih razmerah, kajti le-teh ni mogoče reševati na sebičnih temeljih,



prihodnjem štiriletnem obdobju. Odločitev ne bo lahka, neuvrščeni tega ne skrivajo, vendar bo pri odločanju temeljno vodilo celotno soglasje, v interesu enotnosti in krepitve vloge neuvrščenih, hkrati pa bo ta sklep odsev potreb časa, sposobnosti in diplomatske aktivnosti možnih kandidatov.

Miha Lamprecht

Zavezniki so takrat še spoštovali dogovore

Pred dobrimi 40 leti, ko je bilo v Evropi konec druge svetovne vojne, se je pred veliko nemških družin postavilo vprašanje: ali ostati na domovih ali pa se preseliti. Vprašanje je bilo toliko bolj pereče, kolikor bolj na vzhodu nekdanjega rajha je bil kdo doma. Vendar sredi dogodkov 1944/45 je tam malokdo verjel, da gre res za dokončno zmago in za trden dogovor med zavezniški iz protihitlerjevske koalicije. Zdaj, ko je stvarnost dveh nemških držav mednarodno priznana dejstvo, se v ZR Nemčiji vedno pogostje sprašujejo, ali je bilo res neizogibno, da so se Američani na primer umaknili s tistega dela nemškega ozemlja, kamor so prodrl med vojnimi operacijami, po političnem dogovoru pa je sodilo v sovjetsko zasebno cono Nemčije?

Predstavniki treh zasedbenih sil John Vinant za ZDA, William Strang za Veliko Britanijo in F. Gusev za SZ so se sestali 12. septembra 1944 v Londonu. Francija tedaj še ni bila pritegnjena v sodelovanje pri okupaciji Nemčije, ter razpravljali o razdelitvi ozemlja premaganega nemškega rajha. Za tedanje glavno mesto Berlina je bila predvidena trojna zavezniška uprava, o čemer so udeleženci londonskega posvetovanja sprejeli 14. novembra še dodaten protokol. V sovjetsko zasedbeno cono bi prišlo nemško ozemlje vzhodno od zamišljene črte, ki bi tekla od Schleswig-holsteinsko-mecklenburške meje, vzhodno od Lübecka do neke točke na severno-bavarsko-češkoslovaški meji.

Na dan nemške kapitulacije je bil zasedbeni položaj več kot zapleten. Ameriške in britanske čete so prodrle precej bolj proti vzhodu, kot je tekla načrtovana meja sovjetske cone. Bile so na Zahodnem Saškem, v Thüringiji, na območju Harza ter v zahodnem in

južnem Mecklenburgu. O trojni zasedbeni oblasti tedaj še niso govorili, kajti Berlin so zavzele samo sovjetske enote. Kljub splošnemu prepričanju v Eisenhowerjevemu štabu in kljub prigovarjanju britanskega feldmaršala, da morajo biti zahodni zavezniki sodeloženi pri zavzemanju Berlina, je vrhovni poveljnik Dwight Eisenhower razsodil, da je zanj Berlin samo zemljepisni pojem brez vsakega nadaljnjega interesa.

Eisenhowerjevo stališče je prišlo kar prav ameriškega predsedniku Harryju Trumanu – po Roosewelthovi smrti 12. aprila 1945 je postal 33. ameriški predsednik – ker se je moral vojskovati še na Daljnem vzhodu proti Japoncem, pridobiti pa je tudi moral SZ za sodelovanje v vojni z Japonci na kopnem, v Mandžuriji. Poleg tega so imeli Američani velike težave vzpostaviti v Avstriji – Dunaj so zavzele sovjetske čete – trojno, če že ne štirčlansko upravo, v katero bi vključili tudi Francijo.

Prizadevanja so bila za

Francijo več kot dobrodošla, postala je četrta zmagovita sila v vojni z Nemčijo, dobila pa je tudi svojo zasedbeno cono Nemčije. Američani so ji dali del svojega nemškega ozemlja v jugozahodni in južni Nemčiji, tako da je morala SZ v prihodnje računati kar s tremi partnerji na zahodu.

SZ je vzhodni del svoje zasedbene cone Nemčije vzhodno od meje na Odri in Nissi prepustila leta 1944 ustanovljeni LR Poljski. Medtem so Američani in Britanci na tistem delu Nemčije, ki so ga zasedli, sodili pa je pod sovjetsko upravo, odpustili domov velikanske skupine razoroženih nemških vojakov in oficirjev, namesto da bi jih obdržali v ujetniških taboriščih. Nastajalo je vprašanje, ali se bodo ameriške in britanske čete umaknile na zahod in prepustile sovjetskimi oblastem upravo nad ozemljem, ki jim je šlo po londonskem dogovoru, ali ne.

Med zahodnonemškimi analitikmi prevladuje mnenje, da Stalin povezal uvajanje skup-

ne zasedbene oblasti v Berlinu in s tem prihod vojaških enot treh zahodnih sil v Berlin z njihovim umikom iz sovjetske cone. Winston Churchill je skušal pregovoriti ameriškega predsednika Trumana, naj pusti ameriške enote na dosedanjih položajih na vzhodu vsaj toliko časa, dokler ne bi uredil statusa Berlina in našli za zahod sprejemljive rešitve političnega vprašanja. Zahteval je tudi, naj bo umik zahodnih zavezniškov povezan z izpolnitvijo nekaterih zahtev poljske begunske vlade. General Eisenhower je temu ugovarjal, predsednik Truman pa je potegnil z njim.

Končno so zmagovite sile iz protihitlerjevske koalicije objavile 5. junija 1945 skupno izjavo o kapitulaciji Nemčije in o prevzemu skupne uprave nad nekdanjim nemškim ozemljem. Izjavo so podpisali vrhovni poveljniki general Eisenhower, britanski feldmaršal Montgomery, francoski general Koenig in sovjetski maršal Žukov. Trdijo, da je Žukov sicer podpisal, vendar je vedel, da bo Stalin posled račun pri reševanju meja na Poljsko kot peto upravno silo v Nemčiji.

Dogovarjanje o Berlinu se je nadaljevalo, dokler 29. junija 1945. poveljniki niso dosegli sporazuma o vstopu v Berlin in o izpraznitvi sovjetske zasedbene cone Nemčije. Prvega julija 1945 je Stalin zagotovil trem zahodnim zaveznikom svoboden dostop v Berlin po zraku, cestah in železnici.

Začelo se je dolgo, najmanj dve desetletji trajajoče obdobje berlinskih kriz, v katerem je na začetku predsednik Truman upal, da bo končno le postavljena skupna zavezniška uprava nad Nemčijo, da bo Berlin znova glavno mesto in da bo Nemčija dobila centralno vlado. Razvoj je tekel bistveno drugače.



Do trenutka kapitulacije nacistične Nemčije so ameriške in britanske čete zasedle velik del nemškega ozemlja, ki je danes v mejah DR Nemčije. Sovjetske armade so imele tedaj pred očmi en sam cilj: prodreti do Berlina in ga zavzeti. Na sliki: srečanje zahodnih in sovjetskih vojakov na Labi pri Torgauu.

Simpozij Modinci '85

Kulturnozgodovinski simpozij na Madžarskem

Od prvega do petega julija se je odvijal v Köszegu na Madžarskem že sedemnajsti mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci '85 z glavno temo: Država in družba v panonskem prostoru med svetovnima vojnama.

Po pozdravnih govorih visokih političnih predstavnikov petih dežel, med katerimi je bil tudi dr. Boris Frlec, podpredsednik izvršnega sveta Slovenije, je simpozij začel István Sárlos, predsednik madžarskega parlamenta.

Na otvoritveni slovesnosti je župan mesta Köszeg podelil zaslužni članom organizacijskega komiteja za njihove zasluge pri dosedanjem razvoju simpozija častne listine mesta Köszeg. Od Jugoslovancev so te listine prejeli: dr. Ivan Kampuš iz Zagreba in prof. Dušan Plešaš iz Osijeka ter dr. Jože Koropec, Janko Kuster in dr. Vanek Šiftar z mariborske univerze.

V znanstvenem delu simpozija je sodelovalo enajst referentov, od tega po dva iz Slovenije in Hrvaške. France Filipič iz Maribora se je predstavil s temo: Slovensko delavsko gibanje v odnosu do države in družbe, Jurij Perovšek iz Ljubljane pa s temo Država SHS kot način slovenske samoodločbe leta 1918. Hrvaška referenta Dušan Plešaš iz Osijeka in Hrvoje Matković iz Zagreba pa sta obdelala temi: Represivni ukrepi državnih organov zoper delavsko gibanje na Hrvaškem 1919–1941 in Vprašanje jugoslovanske državne ureditve v programih in političnih akcijah hrvaških političnih strank 1918–1921.

Na mednarodnem folklornem večeru sta Jugoslavijo zastopala Mariborski oktet in KUD Božidar Maslarić iz Zagreba. Na simpoziju prebrani referati in pozdravni govori politikov bodo objavljeni v posebnem zborniku.

Janko Kuster

Oznake, ki se ne spreminjajo

Prispevek v TV-15 Naš tovariš z dne 4. julija 1985 pod naslovom Kdo je žrtev fašizma in kdo borec me je zelo razjezil. Kako po 40 letih še lahko sprašujejo po časopisih, kdo je borec in kdo žrtev fašizma.

Mislil, da so te stvari razčiščene. Borec je tisti, ki se je z orožjem v roki bojeval proti okupatorju in je bil v partizanih. Seveda so bili borci tudi mnogi na terenu, tako imenovani terenci, ki so delovali neposredno s partizani in so pod vodstvom le-teh izvajali razne dolžnosti.

Interniranec je človek, ki je bil interniran, a je v internaciji kakor koli živel. Ta je bil žrtev fašizma. Žrtev fašizma je tudi tisti, ki so ga ubili sovražniki, a ni bil v partizanih. Nikakor pa ne more biti nekdo, ki je bil v okupatorskih vrstah ali kvasilinskih in je nosil njihovo uniformo, borec ali žrtev fašizma.

Pavel Dobrovoljc

Narava živi... pa tudi umira — odvisno je od človeka

Tokrat vam predstavljamo Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine

Vsak glas seže do stene svojega odmeva

O prizadevanjih storkovnjakov za varstvo narave

V prejšnji številki našega časnika smo obljubili, da bomo o varovanju narave in o onesnaževanju okolja pisali še naprej v seriji člankov. Tokrat vam predstavljamo dejavnost republiškega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine s poudarkom na naravni dediščini, v prihodnji številki pa bomo predstavili Zvezo društev za varstvo okolja v Sloveniji. Pa nikar ne obupajte, nismo vas hoteli zasipati s podatki o programih dela posameznih organizacij in društev s tega področja; prav se nam je pa le zdelo, da preden preidemo h konkretnim problemom, vendarle prikažemo, vsaj deloma (in kolikor nam je mogoče spričo obširne teme ter množice sodelujočih), kako se lotevajo naravovarstvenih vprašanj tisti, ki jim je to službena in tudi ožje naravnana skrb.

Prepričani smo, da lahko kot nekdanji partizani in ljudje, ki ste se bojevali za to našo domovino, ki ste vse svoje najboljše moči porabili za njeno graditev in razvoj, še vedno konstruktivno, skupaj z nami, povzdignete glas zoper nepretehtano ropanje narave, zoper ne do skrajnih posledic preišljene načrte, ki morebiti ne upoštevajo varovanja naše narave.

Kadar drezujemo v temo varstva narave, se dobro zavedamo, da so bili časi in okoliščine, ko nismo ne znali in ne mogli misliti intenzivne na okolje, v katerem živimo. Zato pa je danes pravi čas, ki nam

ga omogoča tudi naše znanje, da stopimo na pot skupnega iskanja najboljših možnih poti nadaljnjega družbenega razvoja.

V prihodnji številki vam bomo predstavili nastanek in razvoj ter delovanje Zveze društev za varstvo okolja v Sloveniji, ki se ji lahko pridruži vsakdo. V naslednjih številkah pa bomo skozi prispevke strokovnjakov poskusili opozoriti na vrsto problemov in že pretečih onesnaževalnih dejanj, na katera nas bodo opozarjali strokovnjaki za vprašanja voda, zraka, gozdov, varstva pri delu, zdravniki in načrtovalci kulturne krajine ter drugi, ki že danes, ta hip, delujejo na svojih področjih s svojim strokovnim delom opozorilno (in alternativno) za načrtovanje bolj zdravega človekovega okolja.

Kot punčico svojega očesa skušamo ohranjati svoj jezik, v prepihu neugodnih družbenoekonomskih konstelacij se bojujemo za ohranitev zdrave, narodnotvorne zgodovine, ki jo imamo, in prav tako se moramo bojevati za okolje, ki nam bo omogočalo zdravo rast in napredek, ne pa žalostnega pogina, kakršnega na primer doživljajo že marsikje, v onesnaženih, brezvestno, s kratkovidnimi industrijskimi programi in postopki ugonobljene ribe v naših vodah...

B. Ž. J.

Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine je republiška strokovna organizacija v okviru republiške uprave. Okvir delovanja mu daje 86. člen zakona o naravni in kulturni dediščini iz leta 1981. Na kratko lahko povzamemo njegove naloge:

usklajuje metode varstva naravne in kulturne dediščine, vodi osrednjo evidenco kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti, usklajuje raziskovalno delo na področju varstva naravne in kulturne dediščine, skrbi za popularizacijo varstvenih ciljev in spremlja stanje varstva naravne ter kulturne dediščine in predlaga ukrepe.

To in še druge naloge, ki jih opravlja za republiške upravne organe ali po lastni presoji, so vse strokovne naloge. Zavod od zadnje reorganizacije varstvene dejavnosti nima več nobenih upravnih pooblastil. S tem so bile v Sloveniji dokončno ločene upravne od strokovnih pristojnosti, kar je pripomoglo k razjasnitvi tega, kaj je čiga-

va dolžnost in pristojnost. Še vedno se namreč med ljudmi pojavlja mnenje, da so kulturni spomeniki ali naravne znamenitosti v varstvu zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine (ali po starem: spomeniškega varstva), iz česar naj bi sledilo tudi to, da naj zavod te »varovanje« tudi finančno vzdržuje. Seveda zavod še naprej skrbi za naravno in kulturno dediščino, za znamenitosti in spomenike – vendar tako, da jih evidentira, ovrednoti, dokumentira in pripravlja gradivo, predloge za zavarovanje in ohranitev, da svetuje imetnikom in upravljalcem in da seznanja javnost o njihovi vrednosti, ogroženosti ipd.

To je bila kratka predstavitev nalog republiškega zavoda. Notranje pa je zavod organiziran v tri enote: za naravno dediščino, za kulturno dediščino ter za dokumentacijo naravne in kulturne dediščine. Poleg tega ima še skupno upravo in delavce s posebnimi nalogami.

Strokovno delo zavoda je precej raznoliko. Dobra polovica nalog izhaja iz delovnega programa, manjši, čeprav ne neznameniti del pa prinaša vsakdan. To so razne nujne naloge, posebne naloge za republiško upravo ipd. Od teh je nekaj malega rutinskih opravil, večina nalog pa terja iskanje novih metod in rešitev. Te so zahtevnejše, vendar bolj zanimive.

Za tiste naloge, ki zahtevajo temeljno raziskavo ali specialistično mnenje, se zavod obrača na raziskovalne organizacije in eksperte.

Republiški zavod pa ni edina strokovna organizacija te vrste v Sloveniji. To, kar je naš zavod za republiško upravo, so za občinske uprave regionalni zavodi. Danes jih je v Sloveniji sedem: v Celju, Kranju, Ljubljani, Mariboru, Novem mestu, Novi Gorici in Piranu. Poleg teh sta še dve sorodni organizaciji za upravljanje Triglavskega narodnega parka in spominskega parka Trebče. Regionalni zavodi v strokovnem pogledu niso po-

drejeni republiškemu, gre le za določeno delitev dela. Zavodi so operativni nosilci večine nalog, razen skrbi za spomenike in znamenitosti republiškega pomena, ki jih ima pretežno na skrbi republiški zavod. Slednji tudi vodi osrednjo evidenco nad dediščino Slovenije. Upravna organa za področje naravne in kulturne dediščine sta predvsem dva republiška komiteja: za kulturo ter za varstvo okolja in urejanja prostora. Precej sodelujemo tudi z Zavodom SRS za družbeno planiranje, zlasti v času pripravljanja srednjeročnih in dolgoročnih republiških planov.

Naravna dediščina

Ker so nas prosili, naj predstavim delo zavoda na področju varstva naravne dediščine, se v kratkem seznanimo z delom te enote. Z vprašanji s tega področja se danes ukvarja šest strokovnih delavcev, pet v okviru enote in eden, ki sicer formalno ne spada v skupino, pa z njo še vedno tesno sodeluje. Strokovni

profili so naslednji: 3 biologi (z različnimi specializacijami), 1 geograf, 1 gozdar in 1 urejevalec krajine – vsi z visokošolsko izobrazbo. Vsi predvideni kadrovski profili še niso zasedeni in tudi ne kaže, da bi kmalu bili. Naše delo pa je ta trenutek tako: (naštevamo samo večje naloge):

Peter Skoberne, diplomirani biolog, pripravlja prvo verzijo rastlinske »rdeče knjige« za Slovenijo, to je pregled ogroženih rastlinskih vrst po stopnjah in vzrokih za ogroženost. Poleg tega skrbi za dopolnjevanje in metodološko izpopolnjevanje dokumentacije s postopnim prehodom na interno računalniško obdelavo.

Baldomir Svetličič, diplomirani inženir gozdarstva, je v sodelovanju s piranskim zavodom napravil podrobno evidentiranje in ovrednotenje naravne dediščine na celotni slovenski obali. Ukvarja se tudi z metodami označevanja naravnih znamenitosti in z gozdnimi rezervati.

Matjaž Puc, diplomirani geograf, je skupaj s sodelavci opravil ovrednotenje območja Dolžanove soteske po naročilu občine Tržič. Sodeloval je pri pripravi gradiva za srednjeročni in dolgoročni plan Slovenije in pri strokovnih osnovah za predvideni Notranjski regijski park.

Jana Vidic, diplomirana biologinja, je sicer še pripravnica, vendar je morala prevzeti nekaj strokovnih nalog po lani nesrečno preminulem sodelavcu Radu Smerduju. Sodeluje pri nalogah drugih sodelavcev in piše vrsto prispevkov o ogroženih vodnih biotopih za prihodnji letnik Pionirja. Sicer pa v svoji študijski nalogi raziskuje populacijo svizcev v Sloveniji.

Aleš Hafner, diplomirani inženir urejanja krajine, je tudi mlajši sodelavec. Čakajo ga precej zanimivi spomeniki oblikovane narave. Kot študent se je izkazal z idejnim načrtom za rekonstrukcijo parka v Dornavi, zdaj pa obdeluje park v Radencih. Poleg

tega spremlja stanje in spremembe na področju planiranja in urejanja prostora.

Stane Peterlin, diplomirani biolog, je že veterani pri tem delu. Sodeluje pri izvajanju nalog iz skupnega programa Triglavskega narodnega parka (tudi ob konfliktu z nameravano smučarsko progo z Vršiča). Ta trenutek (julija 1985) ima na skrbi nekaj perečih vprašanj kot: predvideno črpalisce vode na zavarovanem Mariborskem otoku, širjenje hotela v zavarovanem Rakovem Škocjanu, širše odpiranje Škocjanskih jam turizmu in predvidena cesta prek Javorščka na Golobar nad Bovecem.

Na koncu bi želeli poudariti še nekaj in s tem odgovoriti na kritike, ki jih večkrat slišimo na račun našega zavoda. Očitajo nam, da bi lahko večkrat odločneje povzdignili glas v javnosti in zahtevali bolj odločno ukrepanje, kadar je ogrožena naravna dediščina. Verjemite, da delamo po naših najboljših močeh, z vestjo in odgovornostjo, le da našega dela ni vedno videti takoj. Kot upravna organizacija moramo ubirati pota in metode, ki so nam na voljo. Spremljamo in proučujemo vse pobude, ki prihajajo iz javnosti, tudi kritična opozorila so nam dobrodošla. Naše orožje so lahko le dobre utemeljitve in reči moramo, da pri že omenjenih dveh republiških organih (komitejih) vedno naletimo na korekten sprejem. Ne moremo pa se pohvaliti z dobrim sodelovanjem s kmetijstvom in vodnim gospodarstvom, kjer se danes dogaja največ spornih posegov v naravno okolje. Seveda pa še zdaleč nimamo tako prostih rok pri dajanju pobud in predlogov, kot jih imajo naravovarstvene organizacije in društva, ki so lahko radikalna – in prav je tako. Tudi pri varstvu naravne dediščine ima vsak svojo vlogo, sicer so vloge različne, vendar ne manj in ne bolj pomembne od drugih. Stane Peterlin

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZ

Stališča in sklepi letne skupščine Zveze združenj borcev NOV Slovenije

I.

Letna skupščina ZZZB NOV Slovenije sprejema poročilo o delu republiškega odbora ZZZB NOV Slovenije in njegovih delovnih teles za čas od letne skupščine junija 1984 do junija 1985, poročilo nadzornega odbora ZZZB NOV Slovenije ter uvodno besedo predsednika republiškega odbora ZZZB NOV Slovenije.

Skupščina ugotavlja, da je ZZZB NOV Slovenije uspešno uresničevala stališča in sklepe letne skupščine iz leta 1984, delovala na podlagi programskih izhodišč SZDL, idejnopolitičnih usmeritev ZK ter se aktivno uveljavljala v okviru organiziranih socialističnih sil za nadaljnjo krepitev in razvoj političnega sistema socialističnega samoupravljanja in vsestranski napredek naše družbe.

Dosledno, odločno...

V ospredju naše pozornosti in aktivnosti bodo ostajala prizadevanja za graditev socialistične samoupravne družbe pod idejnim vodstvom ZK. Posebno skrb bo namenila boju za dosledno spoštovanje določil ustave, sprejetih zakonov, družbenih dogovorov, samoupravnih sporazumov, za še večjo zaščito družbene lastnine, za krepitev bratstva, enotnosti in enakopravnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti. Odločno bo nastopala proti poskusom razvrednotenja NOB in socialistične revolucije ter proti prizadevanjem po spravi in vsem pojavnim oblikam nacionalizma, unitarizma, tehnokratizma, etatizma in podobnim negativnim pojavom, ki želijo razdvajati socialistične sile in oddaljiti delavski razred in delovne ljudi od odločanja. Zavzemala se bo za dosledno uveljavljanje delegatskega sistema na vseh področjih in vseh ravneh odločanja ZZZB NOV kot celote ter da se na temeljih Titovih in Kardeljevih izročil o razvijanju samoupravnih družbenoekonomskih odnosov krepi kolektivno delo, uveljavljata osebna in skupna odgovornost ter zakonitost na vseh ravneh.

ZB se bo zavzemala za uveljavljanje samoupravnega odločanja tako v nadaljnjem razvoju kot pri razreševanju težav na samoupravni način, s krepitvijo vpliva delavcev v sistemu odločanja, z racionalno rabo družbenih sredstev, z zmanjševanjem stroškov proizvodnje in administracije, z zmanjševanjem splošne in skupne porabe, z varčevanjem in načrtnim gospodarjenjem.

Borci mislimo, da so neugodne razmere v gospodarstvu, velike obveznosti do tujine ter velika neproduktivna poraba temeljni vzroki za inflacijo ter napetosti v družbi. Zato so izboljšanje razmer v gospodarstvu, povečanje produktivnosti in učinkovitosti, uveljavljanje ekonomskih zakonitosti in selekcije med uspešnimi in neuspešnimi, skratka odločno izvajanje dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije temeljne naloge vseh dejavnikov v družbi. V vseh okoljih se je zato potrebno bolj truditi za ustrezno rast proizvodnje, zlasti pa za hitrejšo rast izvoza, kar je edina pot za normalizacijo naših ekonomskih odnosov s tujino. Povečanje izvoza je najtesneje povezano z našo samostojno in neuvrščeno potjo razvoja Jugoslavije in njenega ugleda v svetu.

Borci naj s svojim prispevkom v samoupravnem delovanju odločno podpirajo tako usmeritev ter se v skladu s tradicijo bojujejo proti nepravilnostim in nedoslednostim. Borci naj se tudi aktivno vključijo v razprave in priprave dolgoročnih načrtov gospodarskega in družbenega razvoja Slovenije in Jugoslavije do leta 2000, in tako prispevajo k opredelitvam in ciljem našega prihodnjega razvoja, izhajajoč iz potrebe po nadaljnji krepitvi samoupravnih družbenoekonomskih odnosov. Odločno zavračamo prizadevanja, da bi razvoj temeljil na administrativno-etatičnem pristopu v uravnavanju družbene reprodukcije ter mislimo, da le samoupravno razreševanje medsebojnih odnosov lahko izboljša položaj.

II.

Ohranjanje in razvijanje izročil NOB in socialistične revolucije ter podružbljanje spomeniškega varstva bodo še naprej pomembno področje delovanja zveze združenj borcev. Zveza borcev se bo v prizadevanju za čim širše in načrtno podružbljanje, povezovala z organizacijami in organi, ki se deloma ali v celoti ukvarjajo s problematiko tradicij, posebej pa bomo aktivno sodelovali pri izvajanju programa SZDL na tem področju.

Živi ogenj izročil

Na področju ohranjanja in razvijanja izročil NOB in socialistične revolucije se bo zve-

za borcev vselej zavzemala za objektivno posredovanje izročil narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije, za nepristransko vrednotenje naše preteklosti in sedanjosti, ostro se bo odzivala na poskuse posameznikov, ki želijo z določenimi nameni izkrivljati, ponarejati omalovaževati in razvrednotiti zgodovinska dejstva NOB. Boj proti takim pojavom ni samo stvar organizacij ZZZB, ampak je to skupna dolžnost vseh organiziranih socialističnih sil. Uprala se bo vsem poskusom rušenja federativne skupnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti ter prizadevanjem po spremembi temeljev našega socialističnega samoupravnega sistema.

Vedno se bomo zavzemali, da se bodo vrednote, ki so se razvile v narodnoosvobodilnem boju in obdobju graditve nove Jugoslavije kar najbolj uveljavljale v našem družbenem življenju.

Prenehati je treba s prakso, da se vrednote in izročila NOB prenašajo na mladi rod formalistično in kampanjsko. Hitreje in doslednje moramo posodabljanje proslave, jih dvigati na višjo kulturno raven in bolj približati mladi generaciji polpreteklo zgodovino.

ZZB bo še naprej aktivno sodelovala pri zbiranju zgodovinskega gradiva iz obdobja NOB, ki naj bo osnova za strokovno, znanstveno in čimbolj verodostojno proučitev našega narodnoosvobodilnega boja. Pri tem bomo podpirali prizadevanja odborov enot in služb NOV in POS pri zbiranju zgodovinskega gradiva ter se zavzemali za materialno in kadrovsko krepitev strokovnih institucij, ki proučujejo našo polpreteklo zgodovino. Zavzemala se bo za strokovno znanstveno obdelavo prispevka NOV in POS ter OF slovenskega naroda in skupnih naporov jugoslovanskih narodov in narodnosti za osvoboditev in pri graditvi Avnojske Jugoslavije.

Naloge – del dnevnega reda

● Vso skrb bomo posvetili Knjižnici NOV in POS, Knjižnici OF in Mali knjižnici NOV in POS, tako da bi v nekaj letih dobili monografije vseh enot in služb NOV in POS ter orise delovanja odborov OF, organov oblasti, mladinskih in ženskih proti fašističnih organizacij, zaledne oblasti, sanitete in druge.

● Nadaljevali bomo z aktivnostjo za gradnjo Muzeja ljudske revolucije Slovenije, za ureditev spominskega območja Roga.

● Zavzemali se bomo, da bodo samoupravne interesne skupnosti, zlasti kulturna, raziskovalna in izobraževalna skupnost posvečale še več razumevanja za zagotavljanje finančnih sredstev za aktivnosti, s katerimi se ohranja in razvija izročila NOB. Še naprej se bomo zavzemali za vključevanje programov ZZZB NOV Slovenije na tem področju zlasti v programe navedenih samoupravnih interesnih skupnosti.

● Terjali bomo, da bodo sredstva javnega obveščanja redneje objavljala prispevke s problematiko NOB in socialistične revolucije, prav tako pa tudi odgovornejši odnos družbenih organov pri založniških in časopisnih organizacijah do teh vprašanj. Prizadevali si bomo, da se v praksi uveljavi takšna politika založniških organizacij, ki bo zagotavljala izdajanje izvirnih del s tematiko NOB in socialistične revolucije, zlasti nagrajenih. Zavzemali se bomo, da bosta založbi Borec in Partizanska knjiga ohranili dosedanje raven izdajanja takšnih del ter si prizadevali za ureditev finančnega položaja glasila TV-15 Naš tovariš ter revije Borec.

Skrb za borca – človeka

III.

Zveza borcev si bo na področju socialne varnosti borcev, vojaških invalidov in družin padlih borcev še naprej prizadevala za uresničevanje že sprejetih usmeritev, ki bodo prispevale k večji socialni varnosti delovnih ljudi in občanov, s tem pa tudi borcev, vojaških invalidov in družin padlih borcev. Pri tem se bo zavzemala za kar najbolj smiselno in varčno porabo denarnih sredstev, ki jih družbena skupnost daje v ta namen.

Zveza borcev bo v prvi vrsti usmerila svojo aktivnost v zagotavljanje socialne varnosti borcev, vojaških invalidov in družin padlih borcev, ki prejemajo pokojnine, odmerjene od najnižje pokojninske osnove ali celo nižje. Zanje moramo iskati rešitve v obstoječem sistemu in drugih oblikah družbene pomoči, kot so priznavalnine in drugo.

Pri zdravstvenem varstvu se bo Zveza borcev zavzemala za dosledno uresničevanje sprejete sistema zdravstvenega varstva. Zaradi starosti in vse večje bolečnosti borcev, vojaških invalidov in članov družin padlih borcev bo pomagala pri nadaljnjem uveljavljanju dispanzerskih in ambulantnih služb za borce za redne preglede in potrebno zdravljenje vključujoč topliško-klimatično zdravljenje. Pri tem se bomo zavzemali za samoupravi način reševanja problemov, kjer smo že doslej dosegli boljše uspehe. Trudili se bomo, da vojaškim invalidom omogočimo redno in vedno v zadostnem obsegu oskrbovanje s kvalitetnimi ortopedskimi pripomočki. Vse to bomo lahko uresničevali v sodelovanju z ustreznimi sili, republiškim komitejem za borce in

cialne varnosti in zdravstvenega varstva bo zveza borcev dobila večjo možnost vplivanja na uresničevanje sistemsko zagotovljenih pravic, in zato tudi večjo vlogo pri odpravljanju slabosti, ki nastajajo v vsakdanji praksi.

IV.

Na področju mednarodnih odnosov bo zveza borcev skrbela za uveljavljanje in uresničevanje zunanje politike SFRJ. Prizadevali si bomo za utrjevanje in krepitev kulturnih, gospodarskih, političnih in drugih stikov s sosednjimi deželami ter s Slovenci v zamejstvu in za vsestransko krepitev položaja in uresničevanje pravic slovenske narodne skupnosti v Italiji, Avstriji in na Madžarskem.

V letošnjem jubilejnem letu bomo posvetili posebno pozornost obletnicam, ki pomembneje vplivajo na razvoj mednarodnih odnosov, kot npr.: 40-letnica konca druge svetovne vojne, 40-letnica Združenih narodov, zlasti leto mladih, 10. obletnice helsinkijske konference, 30-letnice podpisa avstrijske državne pogodbe in 10-letnice podpisa osimskih sporazumov.

Utrjevali in razvijali bomo stike s sorodnimi borčevskimi, demokratičnimi in protifašističnimi organizacijami v tujini, posebno v zamejstvu. Zavzemali se bomo za vsestranski razvoj prijateljskih odnosov med sosednjimi deželami, za uveljavitev odprtih meja in za uveljavljanje načel politike neuvrščanja.

● V letu 1985 bomo z deželnim odborom VZPIANPI za Furlanijo-Juljsko krajino, s pokrajinskimi odbori VZPI in drugimi odporniški organizacijami nadaljevali z utrjevanjem in razvijanjem medsebojnega sodelovanja, se zavzemali za skupna izhodišča in nastope ob postavitvah pomnikov skupnemu boju proti fašizmu, reševanju socialno zdravstvenih vprašanj, do skupnega boja proti ostankom fašizma, pojavom nasilja in terorizma, v podpori uresničevanja osimskih sporazumov in pravic slovenske narodnostne manjšine v Italiji ter sodelovanje v zgodoviniopisju NOB in uporništva. Prav zgodoviniopisju NOB in uporništva bo potrebno posvetiti v letošnjem letu posebno pozornost, saj številni napori v 1984. letu niso rodili sadov. Ponovno bo namreč potrebno povezati ustrezne institucije iz Furlanije-Juljske krajine ter SR Hrvaške in Slovenije ter v Sloveniji poiskati ustrezno znanstveno institucijo, ki bo zadolžena za spremljanje vse literature, ki na temo sodelovanja NOV in odporniškega gibanja v Italiji izhaja v sosednji državi.

● Nadaljevali in razvijali bomo konstruktivno sodelovanje z Zvezo koroških partizanov in Zvezo slovenskih izseljencev iz Celovca in se dogovarjali o vseh skupnih vprašanjih ter s pristojnimi organi sodelovali pri reševanju še nerešenih vprašanj borcev NOV in aktivistov, predvsem z območja avstrijske Koroške in Štajerske.

● Utrjevali bomo pred leti začete stike z borčevskimi organizacijami žrtev fašizma in Celovca in Gradca za večjo povezovanje in



● Še naprej bomo skrbeli za prevajanje kvalitativnih del v NOB na Slovenskem v jezike narodov in narodnosti Jugoslavije in narobe ter v tuje jezike.

● Zavzemali se bomo za spremljanje in dosledno uveljavljanje zakona o varovanju naravne in kulturne dediščine, družbenih dogovorov, samoupravnih sporazumov in občinskih odlokov, da bi zagotovili stalno skrb za varovanje spomenikov in spominskih obeležij, posvečenih dogodkom in osebnostim iz našega narodno-osvobodilnega boja,

vojaške invalide in drugimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi in organizacijami.

Posebna pozornost borčevskih organizacij bo tudi v prihodnje veljala spodbujanju in organiziranju sosedstev in drugih oblik pomoči ostarelim borcem, vojaškim invalidom in članom družin padlih borcev, ki so v starosti ostali sami onemogli ali bolni. Pri tem mislimo tudi na borce, ki živijo v domovih upokojeencev, da jih bomo obiskovali in jim pomagali.

Z nadaljnjim podružbljanjem področja so-

izmenjavo izkušenj predvsem pri reševanju socialno zdravstvenih vprašanj borcev in žrtev fašizma ter poskušali navezati stike z avstrijsko organizacijo bivših partizanov in žrtev vojne.

● Posebno pozorno se bomo v letu 1985 vključili v priprave za jubilejno 10. srečanje borčevskih organizacij in organizacij žrtev vojne Furlanije-Juljske krajine, avstrijske Koroške in Štajerske ter SR Hrvaške in Slovenije, ki ga tokrat organizirajo tovariši iz Furlanije-Juljske krajine.

Dvajset prostovoljcev med tavanjem skozi zasede

Komandant 3. bataljona Miloša Zidanška je zahteval 20 prostovoljcev za akcijo v Brkinih. Skupina borcev je takoj zapustila okrilje snežniških gozdov in že drugi dan v gozdu nad Ilirsko Bistrico napadla tovornjak italijanskih alpinov. Tovornjaka sicer nismo mogli zaustaviti, a je bilo več mrtvih in ranjenih vojakov. Akcija, ki do sedaj še ni bila opisana, je zbudila velik preplah po bližnjih vojašnicah.

V prvi polovici julija se je šušljalo o veliki italijanski ofenzivi na osvobojeno ozemlje Notranjske in Kočevskega Roga. Vse enote 3. bataljona, razen 3. čete so se zbrale v taborišču 2. čete nad Babno polico. Odpočili smo se in se pripravili za pohod na pivško območje. Namen pohoda je bil, da bi s pojavom večje partizanske enote na Primorskem zadržali ali preusmerili italijanske enote. Tako nam je razlagal komandant bataljona.

Iz taborišča 2. čete smo pozno popoldne v koloni odšli proti nekdanji italijanski meji na Javorniku. Kolono so vodili Vinko Baraga-Levček in še drugi fantje, ki so dobro poznali prehode. Med smo ponoči srečno prekorčili. Proti jutru smo prešli nekje med Dedno in Bičko goro in se pri Mrzlem studencu ustavili v taborišču Pivške čete, ki je bila kot 5. četa v sestavi 3. bataljona, komandir pa je bil Karlo Maslo.

S hrano niso bili kaj prida preskrbljeni. Ko je prišel bataljon, so skuhalo vse, kar so imeli. Le nekaj fižola brez mesa je bilo. Povedali so, da je šla patrolja v pivške vasi po hrano in da bodo prignali tudi govedo za meso. V taborišču smo prenočili samo eno noč. Zvečer sem bil določen za stražo na cesti, ki je vodila proti Pivki. Komandir straže mi je naročil, naj dobro pazim, ker ta pot vodi proti Pivki in da se bo ponoči tu vrnila patrolja, a brez goveda. Samo z nekaj hrane v nahrbtnikih so se prebili, ko so naleteli na italijansko zasedo.

Drugi dan popoldne se je bataljon pripravljal na nočni

pohod proti Pivki in naprej proti Nanosu. V četni kuhinji so še skuhalo in nam razdelili topli obrok hrane. K nam so prišli komandant bataljona Slavko Kovač-Smeli in še nekateri iz bataljonskega štaba. Komandant je želel dvajset prostovoljcev s puškomitraljezom in komandirjem za posebno nalogo. Skupina bi se morala prebiti v Brkine. Tam naj bi skupaj z brkinskimi borci in aktivisti izpeljala akcijo proti Italijanom. Za komandirja skupine se je takoj priglasil politični delagat z Jezera pri Cerknici. »Gremo, Miran«, mi je rekel puškomitraljezec Karol Baraga-Ciril. Tako se nas je kmalu oglasilo dvajset. Od tovarišic se je prijavila Zalka iz Prezida. Za vodnika so nam dali borca iz Pivške čete, ki je poznal območje. Pred odhodom mi je intendant dal nekaj prepečenca, ribjih konzerv in škatlo tobaka za rezervo, dokler se ne bi povezali z aktivisti na terenu.

Sonce je že zahajalo, ko smo se poslovili od tovarišev in se v koloni odpravili v jugovzhodno smer proti Koritnici. Hodili smo po kraški zemlji nad vasjo Koritnica, kjer smo prešli cesto proti Mašunu. Ponoči smo se ustavili v prijetnem borovem gozdičku, kjer smo hitro zaspali na borovih iglicah. Eden je bil vedno na straži. Ko se je začelo daniti, nas je stražar prestrašeno zbudil, češ da se približujejo ljudje. Ne da bi nas opazili, so šli mimo kosci iz pivških vasi. Šele zdaj smo si dobro ogledali kje smo. Le nekaj deset metrov stran je bila cesta. V cestnem ovinku smo si začeli iskati zaklone. Dobro smo se zakrili ob samem robu ceste.

Sonce se je že visoko dvignilo, ko smo zaslišali ropot

vojaškega vozila po cesti s Sviščakov. Izza ovinka je privozil tovornjak, na katerem so sedeli alpinci in prepevali. Ko je bil tovornjak že pred nami, smo začeli streljati iz vsega orožja. Ciril je z zbrojevko pomeril motor, a tovornjak je peljal naprej. Začeli smo metati tudi bombe, toda tovornjak je že zavozil za ovinek. Nekaj vojakov je poskakalo s tovornjaka in zavzelo položaj pod cesto. Začeli so streljati na nas. Na naš poziv, naj se vdajo, sta vstala vojaka z dvignjenimi rokami. Odvzeli smo jima orožje in ju ustrelili, ker v tej situaciji nismo imeli druge možnosti. Tudi na cesti je ležalo nekaj mrtvih, ki so popadali s tovornjaka. Po cesti pa je bila krvava sled. Hitro smo pobrali mrtvim vojakom štiri ali pet pušk, pištolo, nekaj ročnih granat in torbo s pošto. Da bi sovražniku zamešali sled, smo se spustili še bliže proti Ilirski Bistrici in nato proti vzhodu, kjer smo se plazili po trebuhu med nizkim grmovjem. Po grebenu smo nato prišli nad vasi Vrbovo in Jablanica, od koder smo opazovali vojašnice.

Po vseh vojašnicah je bil alarm. Vojska se je s tovornjaki začela pomikati proti Sviščakov in Snežniku. Ko smo videli tako veliko obojenih znančev, je komandir ukazal umik proti Snežniku in Leskovi dolini. Ocenili smo, da smo preslabo oboženi, zato smo se odločili za vrnitev na Notranjsko. Vprašanje je bilo, kako se prebiti skozi dobro utrjene zasede na meji. Vodnik je predlagal, naj gremo do gozdarske kočice v bližini. Gozdarja, ki je bil fašist, naj bi prisilili, da bi nam dal hrano in nas nato prepeljal do stare jugoslovanske meje. Že od daleč smo opazili moška, ki sta žagala drva pred gozdarjevo hišo. Šest nas je stopilo iz gozda proti njiju. Prestrašena sta nam govorila, naj bežimo, ker je ravno pred nami šla italijanska vojska proti Sviščakov. Povedali smo jima, da to vemo,

in da se ne bojimo, ker je tudi nas veliko. Naročili smo, naj nam hitro pripravi kuhano hrano za 40 ljudi. Oba sta odšla v hišo, mi pa smo postavili zasedo ob cesti na obeh straneh hiše. Kmalu je prišel gozdar povedat, da je hrana pripravljena. Želel jo je odnesti stran od hiše v kritje. Prinesel je dva kotlička polente in lonec mleka.

Na vrhu smo se vsi dobili živi, le trije so bili laže ranjeni. Za silo smo obvezali ranjene in za hrbtom zasede odšli po gozdu. Devet borcev nas je šlo naprej, da bi prišli do ceste in bi drugim zavarovali prehod. Na cesti so nas spet zaustavili mitralješki rafali. Morali smo se vrniti, a tovarišev nismo več dobili. Umaknili smo se v skalovje. Ko se je začelo

odmev sekir. Eden od borcev je dejal, da je blizu italijanska karavla ali vojašnica, zato moramo bolj levo poskusiti prekoračiti cesto. Cesto smo naskočili v streljih. Ko smo jo preskočili, je z leve strani vžgal mitraljez. Toda že nas je zakril bukov gozd, le dumdamke so klestile krošnje nad našimi glavami. Kmalu smo prišli na široko žično oviro, ki se je raztezala po vrhu hriba. Šli smo ob njej in pred nami se je v daljavi odprla Loška dolina. Spet je bila pred nami cesta. Eden je še do časa opazil zasedo. Med begom v hrib so nas že pospremile strojnice. Tudi iz te zadnje zasede smo se srečno izvlekli. Le meni je rafal prestrelil tobačno škatlo v nahrbtniku.

Po večernem tavanju smo se pozno popoldne približali Loški dolini in prišli v vas Kozarišče. V vasi Vrh smo se nekaj časa ustavili, se malo odpočili in od vaščanov dobili tudi malo hrane. Vaški terenci so nam povedali, da se je bataljon vrnil že prejšnji dan in da je 2. četa v taborišču pri Babni polici, kamor smo se potem tudi mi napotili. V 2. četi smo zvedeli, da se je bataljon že prvo noč vrnil na Javornik, ker se ni mogel prebiti skozi močne italijanske zasede.

Po trinštiridesetih letih nas je iz te skupine le še malo živih. Karel Baraga-Ciril je padel kot hraber komandir čete jurišnega bataljona 15. divizije 21. marca 1945 v boju z vlasovci na Vinkovem vrhu. Mirko Kordiž iz Travnika je bil pred roško ofenzivo ustreljen v Loškem potoku, France Mohar iz Šegove vasi je umrl v internaciji v Padovi. Vsaj štirje so za vedno ostali v izdajalskem taboru. Od dvajsetih borcev smo živi še Ciril Benčina iz Travnika v Loškem potoku, Zalka Mele v Ljubljani, Karol Košmrlj v Grčaricah in jaz. Srečen bi bil, če bi se še kdo oglasil, ker sem za devetimi tovariši izgubil sled.

Ivan Zbačnik-Miran



Snežnik pozimi

»Ko boste pojedli, pustite posode in žlice v grmovju in čimprej odidite, da ne pridejo Italijani,« nam je naročil gozdar. Ko smo mu rekli, da nas bo moral voditi, je prebledel. Ne vem, kako nas je prepričal, da smo šli brez njega. Tema nas je zajela v gostem gozdu, in smo morali prenočiti. Ponoči nas je močila močna nevihta. Premočene do kože nas je začelo tresti. Zakurili smo ogenj in se posušili. Zjutraj smo šli spet na pot. Ko smo prišli na hrib, smo počakali še zamudnike. Med čakanjem sem naredil nekaj korakov po cesti in opazil svežo sled italijanskih čevljev. Vrnili smo se do skupine, a so že začeli streljati na nas. Poskušali smo se pod cesto čez dolino prebiti na drugo stran. Toda tudi s te strani je vžgal mitraljez. Tako smo se pod križnim mitralješkim ognjem podali v hrib, ki je bil na srečo gosto poraščen.

mračiti, smo se spustili bolj levo v dolino in v gosto poraščenem predelu smo uspeli priti čez cesto. Nekaj časa smo hodili po gozdu, a zaradi teme smo morali prenočiti. Proti jutru nas je začel stražar buditi, češ da so Italijani pod nami. Le nekaj deset metrov pod nami je na gozdni jasi taborila vojaška enota. Prav blizu je bilo slišati njihovo govorjenje in ropotanje s čutaricami. Hitro smo se začeli neopazno umikati v desno skozi goščavo proti Snežniku, ki nam je vedno pomagal pri orientaciji v tem gozdu. Dolgo smo taval po gozdu in se ogibali cest.

Tretji dan smo še taval in se prebijali skozi zasede brez hrane in brez vode. Sredi dopoldneva, ko je sonce neusmiljeno pripekalo po gozdnih jasah, se je pred nami pojavila shojena steza, ki je vodila proti cesti na nasprotnem bregu. Slišali smo

Franjo Bavec-Branko

Na Sinjem vrhu v zadnji nemški ofenzivi proti 9. korpusu

Minilo je 40 let od osvoboditve in ne dolgo od tega tudi 40 let od zadnje in najhujše sovražne ofenzive proti enotam 9. korpusa NOVJ marca 1945. leta. To je bila bitka na življenje in smrt, sovražniki vseh vrst so se v ogromnem številu vrgli v boj proti enotam 9. korpusa NOVJ. Sovražnik je pri tem izbral predvsem enote različnih kvistlingov, ki so se umikali pred zmagovitimi jugoslovanskimi armadami. To so bili četniki, Nedičev korpus, ustaši, kozaške enote, ostanki španske plave divizije, italijanske enote in slovenski domobranci. Vsi so imeli poleg zasebnih interesov skupni cilj uničiti enote 9. korpusa NOVJ in ozemlja Primorske izrabiti za špekulativne načrte ob koncu vojne na ga vsekakor odtrgati iz sestava prihodnje Jugoslavije.

Glavnina 9. korpusa, 30., 31. divizija in italijanska divizija Garibaldi, je bila tedaj popolnoma obkoljena. Tudi velika skupina zalednih enot in vojno-politično vodstvo Primorske se je znašlo v tem obroču, ko so se začeli hudi obrambni boji od Banjške planote, Trebuše, Vojskega pa vse do Cola in Trnovskega. V tem opisu bomo zajeli boje na glavnem udaru sovražnika na obronkih Vipavske doline

med Colom in Predmejo pa vse do preboja iz obroča v smeri Vojsko – Dedinja – Trebuša – Šentviška planota.

V marcu 1945 se je vojaški položaj nacistične Nemčije na vseh bojiščih že hudo poslabšal. Nemško poveljstvo je 12. marca 1945 razglasilo stanje pripravljenosti, hkrati pa pripravilo načrt za obrambo jadranske obale in za ofenzivo proti enotam 9. korpusa NOVJ.

Morsko obrežje naj bi branile tri divizije 97. armadnega korpusa, 237. divizija v Istri, 188. divizija gorskih lovcev v Tržaškem zalivu, 710. pehotna divizija pa ob morskem obrežju med ustjema Soče in Tileni. Od osem kozaških polkov, kolikor jih je bilo tedaj v Furlaniji, so štiri dodelili 710. diviziji za rezervno, trije naj bi zasedli obrambno črto na severnem robu Furlanije, en polk pa naj bi zaprl še dolino Timeneta severozahodno od Čenta. V korpusni rezervi sta ostala 10. SS policijski polk in 3. bataljon 15. SS polka na ozemlju Gorice in Opčin, 24. SS brigada kraških lovcev v okolici Vidma in 7. šolski bataljon 7. SS divizije Princ Eugen, ki je bil na območju Gradiške. Višji SS in policijski vodja za Jadransko primorje je ukazal 10. SS poli-

cijskemu polku, naj okrepi izvidniško dejavnost na območju Gorice, Cola in Mosta na Soči, 1. bataljon SS policijskega polka Bozen na sektorju Tolmina in Kobarida, a kozaški konjeniški polk naj okrepi svojo izvidniško dejavnost v Slovenski Benečiji.

Sovražnik se je zavedal, da ne more računati s čvrsto protidesantsko obrambo jadranske obale in njegovega zaledja partizanskih enot. Vsi dotedanji poizkusi in napori, da bi uničili 9. korpus ali ga vsaj pregnali na sever, so bili brez uspeha. Zato je v tej ofenzivi izboljšal svoje načrte in pripravil toliko svojih čet, da bi končno pregnal s tega ozemlja vsaj večje partizanske enote.

To pot je nemško poveljstvo res zbralo toliko nemških in kvizitjskih čet kot še za nobeno ofenzivo v 1944. in 1945. letu. To je brez dvoma dokaz pomembnosti vloge 9. korpusa na ozemlju Slovenskega primorja ob koncu druge svetovne vojne. Nemško poveljstvo je vodstvo prvega dela ofenzive zaupalo višjemu SS in policijskemu vodji 18. vojaškega okrožja generalu Ervinu Rösenerju, drugi del pa je vodil Globočnik, višji SS in policijski vodja za Jadransko primorje. Pod njunim vodstvom so napravili načrt, ki naj bi imel dva poglobitvena dela. V prvem delu bi temeljito očistil Gorenjsko in Cerkljansko. Temu delu so nadeli ime »Začetek pomladi« (Frühlingsanfang). V drugem delu naj bi očistil Banjško planoto, Čepovansko dolino in Trnovski gozd. Ta del ofenzive so imenovali »Konec zime« (Winterende).

O pomembnosti teh ukrepov kaže dejstvo, da je v načrtih za boj proti partizanom, kot so izvedeli korpusni obveščevalci, sodeloval celo komandant nemških sil v Italiji feldmaršal Kesserling.

Sovražnik je za to ofenzivo zbral močne sile. Po podatkih iz nemških in partizanskih virov je v prvem delu sovražne ofenzive sodelovalo okoli 15.000 mož. To so bile nemške, italijanske, nedičevske, četniške, kozaške, grške in domobranske čete, prav vse zvrsti kvistlingov, ki so jih imeli Nemci na voljo.

Ofenziva na Gorenjskem in Cerkljanskem je zajela le majhen del enot 9. korpusa: 19. brigado 30. divizije, dve brigadi divizije »Garibaldi Natisona, Skofjeloški odred, inženirski bataljon 31. divizije in nekatere zaledne enote. Nekatere čete so imele v teh bojih zelo hude izgube, posebnost v boju na Poreznu.

»Konec zime«

Sovražna ofenziva na Trnovski gozd in Banjško planoto se je začela hkrati z ofenzivo na Cerkljanskem, čeravno sovražne enote sprva niso bile posebno aktivne, ker so se še krepile, da bi sklenile obroč okoli enot 9. korpusa. Dne 9. marca 1945 so bile okoli glavnine 9. korpusa že močne sile. Na višinskih položajih nad levim obrežjem in vzdolž ceste Reka-Bukovo-Baška grapa je bila bojna skupina Blank s 3500-4000 možmi, na Banjško planoto je prišla 24. SS brigada kraških lovcev. Iz Gorice je v smeri Trnovskega-Lokve napadala bojna skupina Bikowski (2. kozaški polk brez enega bataljona), v Vipavski dolini pa je držala zaporno črto Gorica-Ajdovščina-Vipava četniška Dinarska divizija. Na črto Col-Črni vrh-Idrija so bili četniki in deli 1. udarnega polka SN VZ (Rupnikovi domobranci).

Po razpoložljivih virih so te enote štejele okoli 23.000 mož, ko pa so jih še okrepili, je

Pot tretje prekomorske

Po odhodu 1. in 2. prekomorske brigade iz Gravine je tam ostal le partijski politični aktiv, ki je imel nalogo zbirati nove borce za prekomorske brigade. V vsa velika mesta v južni Italiji so bili razposlani delegati, ki so tam stalno delovali. Komanda taborišča pa je svojo delgacijo poslala tudi v severno Afriko, na Sicilijo in na Sardinijo, da seznani primorske Slovence in istrske Hrvate z razmerami v domovini.

Kakor se je zavezniška fronta pomikala proti severu, tako so se tudi naši delegati pomikali tudi za frontno črto, dajali Jugoslovanom prve informacije in jih usmerjali v partizanski tabor Gravina. Novo moštvo, ki je zadnje dni novembra in prve dni decembra 1943 do-tekalo v Gravino, kar je bil uspeh dejavnosti naših delegacij na Siciliji in zlasti v Kalabriji, je bilo razvrščeno po četah in bataljonih v prekomorsko brigado, ki je pozneje dobila ime Tretja prekomorska.

Že konec decembra 1943 se je 1100 borcev vsak dan urilo v vojaških veščinah ter sodelovalo v kulturnem in političnem življenju tabora. Po trimesečnem urjenju in številnih manevrih je brigada v začetku marca 1944 odplula na Vis. Ob odhodu iz Italije je štela 1880 mož. Po narodnosti je bilo 1120 Slovencev (od teh le 25 z oze-mlja bivše Jugoslavije), 450 Hrvatov (po večini Istranov in nekaj Dalmatincev), 150 Italijanov (doma iz južne Ita-lije in Istre), 125 Črnogorcev, 15 Srbov in 20 borcev dru-gih narodnosti. Na Visu so vanjo vstopili novi borci, ki so prišli iz Italije. Dobila je še prištabne enote (četo za zvezo, minometalsko, inten-dantsko, inženirsko četo in druge, tako da je dosegla 2245 borcev.

Brigada se je izkrcala na Visu, ko so začeli otok po-spešeno utrjevati. Fizična dela so se prepletala z uče-njem bojnih spretnosti in ravnanjem z orožjem in z občasnimi akcijami na so-sedne otoke. Vse to je bilo zelo potrebno, ke je bila v brigadi ogromna večina mladeničev med 16. in 19. letom, ki dotlej niso imeli orožja v rokah. Najbolj in-tenzivno pa je bilo politično delo.

V začetku junija 1944 so na Vis prispeli tovariši Tito ter člani CK KPJ in Naci-onalnega komiteja osoboditve Jugoslavije. Tedaj je bil otok že utrjen. Vsaka briga-da 26. divizije je dobila svoj sektor za obrambo pred mo-rebitnim napadom Nemcev. Pred splošno jesensko ofen-zivo so se posamezne enote brigade udeležile nekaj dni trajajočih samostojnih akcij. Septembra je brigada sode-lovala pri osvobajanju Kor-čule in polotoka Pelješca. Večje boje je imela v nepo-sredni bližini Splita, pred-vsem vzdolž obale od Splita proti Trogiru. Boj za Kaštel Sućurac in nenađen juriš so rešili tovarno cementa pred uničenjem, ki so ga bili pri-pravili Nemci. V Split sta vkorakala 12. dalmatinska brigada in 1. bataljon 3. pre-komorske brigade, v Šibe-nik 1. dalmatinska proletar-ska brigada in 1. bataljon 3. prekomorske udarne briga-de. Borci so se posebno iz-kazali v bojih pri Konjevra-tih, ko so skupaj z drugimi enotami uničili nemško po-sadko med umikom iz Šibe-nika proti Kninu. Nato je sledila velika bitka pri Kni-nu, v kateri je imela 3. pre-komorska udarna brigada zelo hudo nalogo. Boji za Knin so trajali nad trideset dni. Podatek, da je bilo iz brigade izločenih več kot 40 borcev, priča o ostrini bojev.

Sledili so boji za osvobo-ditev Hercegovine, Mostar-ja, Hrvatskega primorja. Po prihodu na staro jugoslo-vansko-italijansko mejo je brigada v sklopu tržaške operacije dobila zaradi svoje sestave posebno nalogo šta-ba 4. armade, da se z enota-mi 43. divizije prebije v so-vražnikovo zaledje in nato prodira proti Trstu. Borci brigade so se nekaj dni trdo bojevali okrog Klane, Ilirske

Bistrice, Šapjan, Rupe in Li-pe. Ob kapitulaciji Nemčije je bila brigada v Tržiču ob Soči.

Borci 3. prekomorske udarne brigade so prehodili 6100 kilometrov dolgo bojno pot v Italiji in Jugoslaviji (samo v Jugoslaviji 420 kilo-metrov), od Sardinije prek Sicilije in južne Italije do Vi-sa, pa tudi iz Alžirije in se-verne Afrike prek južne Ita-lije na Vis. V domovini so prodirali skozi Dalmacijo, Hercegovino, Bosno, Liko, Hrvatsko, Slovensko pri-

morje ter Istro. Skozi bri-gadne enote je šlo skupaj 4300 borcev. V bojih je pad-lo 858 pripadnikov brigade, verjetno še več. Mnogi »po-grešani« so po vsej verjetno-sti padli, čeprav ni bilo mo-goče ugotoviti, kje in v kakšnih okoliščinah. Ranjenih borcev je bilo skupaj 1461, nekateri so bili ranjeni po večkrat. Za zasluge v bojih za osvoboditev domovine je maršal Tito odlikoval 3. pre-komorsko udarno brigado z redom narodne osvoboditve, z redom zaslug za narod z zlato zvezdo ter z redom bratstva in enotnosti z zla-tim vencem.

Albert Klun

V Beli krajini – julija štiriinštiridesetega

Nenehni boji

Cankarjeva brigada je bila konec junija 1944 na pohodu iz Uršnih sel proti Metliki. V bližini Metlike smo imeli krajši počitek. Vsi sekretarji bataljonskih birojev in čet-nih celic KPS smo bili povabljene v majhno hišo. Tam smo se srečali z Borisom Kidričem in Alešem Beblerjem, ki je imel daljši referat. Boris Kidrič pa je na kratko opisal našo pot in naloge osvobodil-nega gibanja.

Nato smo pot nadaljevali proti vzhodu, prešli Kolpo in se ustavili v neki vasi na hrva-ški strani. Pripravljali smo se na napad na neznano postojanko. Toda po obvestilu, da je sovražnik povečal moč v tej postojanki, smo akcijo opusti-li. Napad smo usmerili na po-stjanko Bosiljevo. Na sestan-ku četne celice KPS smo raz-delili naloge. Jaz sem bil dolo-čen k lahkim mitraljezom na-še čete. Zvečer smo odšli v na-pad na postojanko. V bližini postojanke sem dobil težko nalogo, naj grem naprej in po-iščem zvezo z drugimi bataljo-ni. V patroljo sem odšel s peti-mi možmi. V tem času se je že začelo obstreljevanje. Bila je tema, ovirala pa sta me tudi visoka trava in žito. Kmalu sem izgubil orientacijo. Ob šti-rih smo prišli do bataljona med samo bitko. Poslali so me še v vas po orodje, da bi sko-pali zaklone. Dobil sem kram-pe, motike. Med vkopavanjem nas je sovražnik nenadoma napadel z minometi.

Po napadu smo opazovali postojanko. Med opazovanjem je prišel k meni pomočnik po-litičnega komisarja Klusov Jo-ža. Pogovarjala sva se o napa-

du. Kosilo so nam prinesle ženske iz bližnje vasi. Popol-dan smo se pripravljali na na-pad, ki se je tudi kmalu začel. Ko smo šli v napad, sem zad-njič videl Klusovega Jožeta, oboroženega z brzostrelko. Z lahkim mitraljezom sem bil na neki vzpetini, od koder sem imel dober pregled na sovra-žnikove položaje. Imel sem sre-čo, da me niso zadeli. Z mra-kom se je bližal tudi konec bo-ja. Proti večeru se je sovražnik močno upiral, da bi zdržali do noči, potem bi laže pobegnili. Toda naš pritisk je bil močnej-ši in začeli so brezglavo bežati iz postojanke. Prišli so v strel-ski ogenj tretjega bataljona, ki je bil v zasedi. Na čistini ju-govzhodno od postojanke je obležalo veliko mrtvih sovra-žnikov.

Iz našega drugega bataljona Cankarjeve brigade so padli trije moji stari soborci: Bogo Flander-Klusov Jože (pomoč-nik političnega komisarja ba-taljona in partizanski pisatelj), Jože Kanus-Miha, komandir druge čete in Ale Grahovič, vodnik, doma iz Bosne.

Po napadu na Bosiljevo smo imeli v začetku julija blizu Metlike vojaško parado, za ka-tero smo imeli prej vaje. Na tribuni sta bili tudi ruska in anglo-ameriška zavzeniška mi-sija. Kmalu po slavnostni ve-čerji, ki je bila v Črnomlju, je prišlo povelje, da moramo na položaje, ker prodirajo v Belo krajino kozaki. Glavni spopa-di so bili med Drašiči in Met-liko.

Okoli vasi Drašiči so imeli kozaki vkopane položaje, obložene s kamenjem in pr-stjo. Mi smo jih morali napasti

Partizanski znaki in medalje / 103

Kozjanski odred

Spominski znak bor-cev Kozjanskega odreda je oblikovan precej mo-dernistično. Na njem je upodobljen spomenik, ki je na Silovcu posvečen ustanovitvi Kozjanskega odreda. Kot likovna os-nova je bil uporabljen posnetek, ki ga je naredil Ivan Gričar, fotoamater in član ZB iz Brežic. Zna-ke je izdelala delavnica Marije Šumej. Skupno je



Spominski znak Kozjan-skega odreda

bilo izdelanih 400 primer-kov. Prva podelitev je bi-la 15. septembra 1984 na proslavi ob 40-letnici ustanovitve odreda v Sromljah. Do znaka so upravičeni živeči borci Kozjanskega odreda in aktivisti okrajnega odbo-ra OF za Kozjansko. Zna-ka ne morejo dobiti mo-bilizirani novinci, ki jih je odred pošiljal na Do-lenjsko ali v Savinjsko dolino.

Kozjansko je sloven-skemu narodnoosvobo-dilnemu boju dalo več kot 7000 ljudi, od tega jih je padlo 1237, 419 je bilo ustreljenih kot talci, 572

jih je umrlo v tujini. Boj na tem območju je bil z Nemci zelo trd in žrtve velike. Kozjanski odred je bil ustanovljen 27. aprila 1944 ob tretji oblet-nici ustanovitve OF. Ustanovljen je bil v zasel-ku Zajčje nad Silovcem pri Sromljah. Ob ustano-vitvi je imel 142 borcev v dveh bataljonih in miner-sko-sabotažnem vodu. Ze 3. maja 1944 se je odred uspešno spopadel z Nem-ci in ubil 22 sovražnikov, zaplenil 20 pušk, strojni-co in dve brzostrelki. Dne 9. junija 1944 je odred zavzel Jurklošter, 6. julija Slivnico pri Ce-lju, 7. julija Pišce, 16. ju-lija Zagorje pri Planini. Dne 18. marca 1945 je uspešno Nemcem razbiti 2. odredov bataljon. Izgubil je dve tretjini borcev, pa-del je tudi komandant bataljona. Aprila se je Kozjanski odred, ki je imel okoli 500 borcev, odpravil prek Hrvaške v Prekmurje, kjer je bila sovjetska vojska. V Prek-murju je dal odred prve dni maja svoje borce no-voustanovljeni Prekmur-ski brigadi, preostale Knoj. Peti bataljon 3. brigade Knoj, v katerem so bili borci Kozjanskega odreda, je 9. maja 1945 med prvimi vkorakal v izpraznjeni Maribor. Na čelu bataljona je kipar Stojan Batič nosil zasta-vo Kozjanskega odreda. Po odhodu odreda v Prekmurje je bil na Koz-janskem ustanovljen 20. aprila 1945 novi Kozjan-ski odred. Ta odred je z drugimi enotami vkorakal v Celje.

Janez J. Švajncar

z jugovzhodne strani, od ko-der ni bilo daleč do njihove postojanke. Videli smo jih ce-lo, kako se gibljejo zunaj polo-žajev. Naš bataljon je ostal na položaju nekaj dni. Nekega večera smo šli v napad, ven-dar brez uspeha, kajti bili so preveč utrujeni in so se branili z močnim ognjem. Padla sta dva borca.

Ko smo se vračali proti Met-lici in Drašičem, smo v neki vasi zajeli skupino kozakov. Vaščani so nam povedali, da so penili po vasi.

Predzadnji dan ofenzive

smo bili na položajih tik za Metliko, kjer smo ostali do ve-čera. Kozaki, ki so se bližali z vzhoda, so nas napadli nasled-nji dan zjutraj. Umaknili smo se zahodno od Metlike v gozd ob cesti, kajti imeli smo nekaj ranjenecv. Kmalu je vse utih-nilo. Po nalogu sem šel v četo v Metliko. Kozakov ni bilo več, Metlika pa je bila opusto-šena, požganih je bilo pecej hiš.

Tako je bila končana koza-ška ofenziva, ki je trajala pri-bližno od 10. do 26. julija 1944.

Anton Česnik

v bojih sodelovalo okoli 30.000 vojakov. Operativne enote 9. korpusa v tem širokem obroču so se pred ofenzivo štele okoli 3.000 partizanov. Na obkoljenem ozemlju je bilo razen operativnih enot še veliko zalednih čet in ustanov in tudi predstavnikov ljud-ske oblasti. Ta množica je pogosto ovirala operativne enote, ko se le-te morale skrbeti tudi za njihovo varnost.

Boji pri Otlici

Štab 9. korpusa je posvečal izjemno pozor-nost obrambi proti Colu, kajti sovražnik bi s hitrim prebojem vo tej smeri lahko presekal celotno obrambo 9. korpusa in prepre-čil umik enotam, ki so se bojevale okrog Trnovega. V ta namen je štab 9. korpusa poslal 30. divizijo, ki je branila ta odsek z 18. SNOUB Bazoviško, še 3. bataljon 16. SNOB Janka Premrla-Vojka iz 31. divizije.

Bazoviška je zasedla v noči na 20. marec 1945 nove položaje, in sicer: 1. bataljon nad Otlico z nalogo, da hkrati nadzoruje in zava-ruje steze, ki vodijo iz Vipavske doline proti Predmeji in Otlici; 3. bataljon od Koreni-ne do Predmeje, da zapre prihode iz Slokar-jev in Vipave; 2. bataljon pa se je razporedil na Sinjem vrhu in branil smer proti Colu.

Prispeli 3. bataljon 16. brigade pa je prevzel obrambo proti Colu čez Ožgani grič. S svojim levim krilom je imel zvezo z 2. bataljonom 18. brigade. Mornariški odred, ki je bil tedaj v sestavi 18. brigade, pa je bil na Otlici v brigadni rezervi.

Tega dne ni bilo bojev. Obe strani sta pošiljali le izvidniške patrolje. Neka koza-ška patrolja je presenetila patroljo 2. bata-ljona. Ujela je borca Atajeva, toda takoj je enota 2. bataljona napadla kozake in Ata-

jev je pri tem spet pobegnil k svojim. Če-prav ni bilo tega dne na tem območju ve-čih bojev, je povsod pokalo prav zaradi de-javnosti in spopadov patrolj obeh nasprot-nikov. Tudi na drugih bojiščih je bilo po-dobno, 17. brigada je bila že drugi dan v hudih bojih s sovražnikom, ki je prodrla iz Idrije proti Vojskemu.

Nočni napad na zaselek Gozd pri Otlici

Ker je sovražnik dan poprej zasedel v naselju Gozd skupino hiš, je štab 30. divizi-je ukazal 18. brigadi, naj takoj v naslednji noči napade sovražnika.

Brigada je dobila v okrepitev brzostrelni top, za napad pa je brigada določila 2. bata-ljon, ki je bil na položajih v bližini.

V noči na 22. marec 1945 je 2. bataljon organiziral napadalne skupine, ki naj bi ob podpori topa in težkih minometov začele napadati opolnoči. Borci so se približali so-vražniku in iz neposredne bližine napadli ob določenem času. Hitro so zavzeli hiše na levem krilu, medtem ko se je sovražnik iz nekaj hiš na desni strani močno uprl. Boji so trajali vse do 4. ure zjutraj, ko je sovra-žniku prispela pomoč s Cola z okoli 50 nedi-čevci in domobranci, ki so preprečili do-končno likvidacijo postojanke. Štab briga-de je spoznal, da ne bo zmogel zavzeti in uničiti prispele sovražne okrepitve, pa je ukazal konec napada. Sovražnik je imel 7 mrtvih in 11 ranjenih, brigada pa dva ranje-na. Zaplenila je zaboj streliva, nekaj odev in šotork. Ponoči je 18. brigada nekoliko po-pravila obrambno črto.

Okrepila je obrambo proti Colu in se za-varovala proti Črnemu vrhu in Zadlogu.

Tretji bataljon je še ostal na Predmeji in prevzel del položajev 1. bataljona. 1. bata-ljon pa se je pomaknil bliže k 2. bataljonu in zasedel greben nad Otlico in Kovkom. Zdaj je imel 2. bataljon na Sinjem vrhu ožji od-sek, 3. bataljon 16. brigade pa od k. 865. Ožgani grič-931. Mornariški odred so po-slali na položaje k Tisovcu z nalogo, da zaščitijo levo krilo brigade.

Toda že zjutraj je 22. marca 1945 sovra-žnik s 350 možmi, ki so imeli podporo topov in težkih minometov, krenil proti Otlici in z vso silo udaril v desno krilo 2. bataljona 18. brigade.

Drugi bataljon je vztrajno odbijal vse so-vražne juriše, čeprav so topovi in minometi izstrelili okoli 350 granat in min na njegove položaje. S svojimi protinapadi pa je 2. ba-taljon celo prisilil sovražnika v obrambo. Po nekaj urah brezuspešnih bojev se je so-vražnik umaknil na Col. V tem napadu je sovražnik imel 10 mrtvih in 15 ranjenih, brigada pa je imela dva mrtva in nekaj ra-njenih.

Boji okoli Sinjega vrha

Sinji vrh je skalnat hrib, precej zaraščen z nizkim grmovjem. Gospoduje nad cestnim križiščem Col-Otlica in Col-Zadlog. Zem-ljišče je zelo neprimerno za obrambo zla-sti zaradi ogromnih skal, ki jih napadalec lahko uporablja za približevanje branilcem tudi podnevi.

Deveti korpus, ki se je tedaj branil na Trnovski planoti, je bil že obkoljen na tako majhnem prostoru, da je po nemških tak-tičnih principih prišel trenutek, ko ga je bilo treba razrezati na manjše dele in te postopoma uničiti.

Sovražnik je za to operacijo izbral smer čez Sinji vrh, kjer naj bi bil usmerjen glavni udarec prodora v notranjost Trnovskega gozda. Bojna skupina s Cola naj bi se prebi-la čez Otlico na Predmejo in naprej proti Lokvam, kjer naj bi se združila z bojno skupino Bikowski. Toda na Otlico ni bilo mogoče priti, če napadalec ne bi obvladal Sinjega vrha. Zato je ta postal ključna točka za sovražnika in tudi za partizanske eno-te. Že zgodaj zjutraj 23. marca 1945 je začela s Cola prodirati sovražna kolona 500 nedi-čevcev in domobrancev, ki ji je pomagal močan topniški ogenj. Najprej so tolkli po-ložaje 2. bataljona 18. brigade na Sinjem vrhu, potem pa še položaje 3. bataljona 16. brigade na k. 865. Nato je napadla pehota, ki je močno pritiskala prav na spoju med 2. bataljonom 18. brigade in 3. bataljonom 16. brigade, vendar sta oba bataljona uspeša zadržati sovražnika. Okoli 17.30 je sovra-žnik vendarle zavzel del obrambe 3. bata-ljona.

S tem prodorom je bila ogrožena vsa obrambna črta. Zlasti je bilo nevarno za Sinji vrh, ker so napadalci lahko prišli za hrbet 2. bataljonu 18. brigade. Zato je štab 18. brigade ukazal, naj se enote umaknejo na nove položaje. Na desnem krilu je 1. bataljon zasedel k. 845, 2. bataljon med njo in Oblim vrhom, na njegovem pobočju pa se je razporedil še 3. bataljon 16. brigade, katerega položaji so se raztezali še kak kilo-meter proti severu. Tretji bataljon 18. briga-de je bil v drugi liniji za temi položaji nad Kovkom, na k. 845 in pri Bolčini. Mornari-ški odred je bil pod Tisovcem za zaščito boka, težka četa 18. brigade pa vsi kapelici pri štabu 18. brigade.

(se bo nadaljevalo)

Trije... tudi naši

Štiridesetletnica je bila s svojimi mnogimi srečanji in spomini vnovična priložnost za obnavljanje starih prijateljskih vezi med nekdanjimi soborci, četudi čez mnogo rek in mnogo gora, ki ločujejo zdajšnja bivališča.

Miloš Rutar nam je prinesel pokazat pismo in prvomajsko čestitko, ki mu jo je iz daljnega sovjetskega Astrahana poslal stari bojni tovariš Gennadij.

*Dragi spoštovani borci
Kokrškega odreda!*

*Toplo pozdravljam srečane
proslave 40-letnice osvoboditve in
zmage nad fašizmom!*

*Pozzino z najkrajšim spoštovanjem
čestitam prazniku!*

Dan Zmaji.

*Želim vam in vašim dragim veliko
sreče, ne najhujše in najboljše,
predvsem pa zdravlja, miru, ter
mnogo lepih sončnih dni!*

*Veselo praznovanje vam želijo
Vaš Gennadij!*

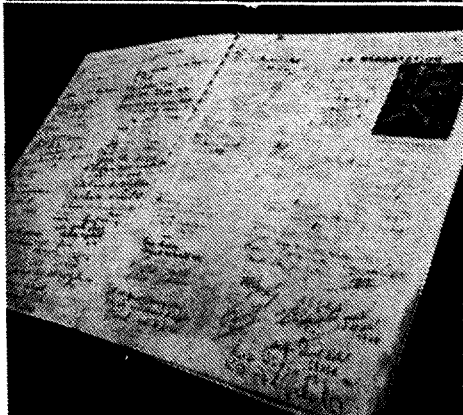
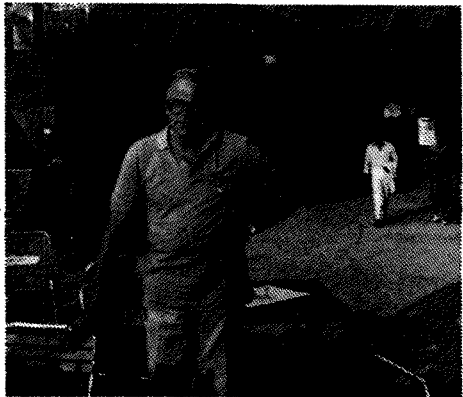
18.04.85 1941
1945

»Iskrena hvala za poslanih 22 fotografij, darilo, ki me je ganilo v globino duše,« je zapisal – in imel v mislih spomin na soborce iz Kokrškega odreda ter vabilo, da pride na proslavo v Begunje, kjer je njegov odred tik pred koncem vojne osvobodil jetnike iz zloglasne kaznilnice ter med njimi tudi vrsto ruskih vojni ujetnikov. Fotografije, pravi, bo predal v muzej Bojne slave v svojem mestu ter predlagal njegovo sodelovanje z ljubljanskim muzejem ljudske revolucije.

»Posebej pozdravljam svojega nekdanjega komisarja in drugega tovariša Franca Štefeta-Miška,« pravi v pismu. »Na fotografiji je tako mlad in lep, kot je bil takrat, ko sem prišel v njegov odred. In z njim vred so na posnetku moji tovariši, s katerimi sem v hudih dneh osvobodilnega boja delil vse težave partizanskega življenja. Mnogi niso več živi, a ostajajo v naših srcih. Naj jim bo večna slava!«

V prelepo Slovenijo si že dolgo želi priti. Uresničiti to željo spriča daljav in turistično – popotovalnih težav ni prav lahko. Pa vendarle upa, da ga bodo vključili v skupno sovjetskih vojni veterani, ki bo letos prišla na obisk. Na odgovor iz Moskve, iz odbora vojni veterani čaka že od jeseni. »Tako zelo si želim priti k vam in se srečati s svojimi tovariši, s svojo drago, nerazdružno družino,« je zapisal in dodal: »Vse vas, ves Kokrški odred vam k sebi v goste. To bi bil zame in za vse moje domače, za vse moje tovariše najlepši praznik.«

Na Ljubelju, ob proslavi, se je Bojana Žokalj srečala in pogovorila z nekdanjim francoskim internirancem Anréom Taillandierjem.



André Taillandier ima pri nas mnogo znancev in prijateljev. Njegova spomin-ska knjiga o taboriščih je polna podpisov nekdanjih sotrpinov.

»Prvič po vojni sem prišel na Ljubelj z ženo in sinom leta 1960. Zdaj že dolgo prihajamo sem vsako drugo leto. Takrat junija 1945, so me domači že odpisali. Bil sem že poročen in imel sem sinka. Ko se je večina naših znancev in prijateljev ob koncu vojne vrnila iz taborišča, so moji mislili, da sem mrtev.«

Domačim je že zdavnaj pokazal, kje je bila njegova baraka, kakšen je bil red v taborišču in vse drugo. Spoznali in sprijateljili so se tudi z mnogimi nekdanjimi njihovimi tovariši iz ljubeljskega taborišča. Kadar pridejo v Jugoslavijo, imajo polno beležnico naslovov. Vso našo državo so že prepotovali, tja do črnogorskega morja. Zdaj se z ženo raje ustavi-ta v Avstriji, v majhni vasi v dolini Ostaal, kjer jima ugajajo mir in sprehodi med gorami. Sicer pa sta tudi Slovenijo že prekrizala po dolgem in počez. Zlasti rada imata Bled.

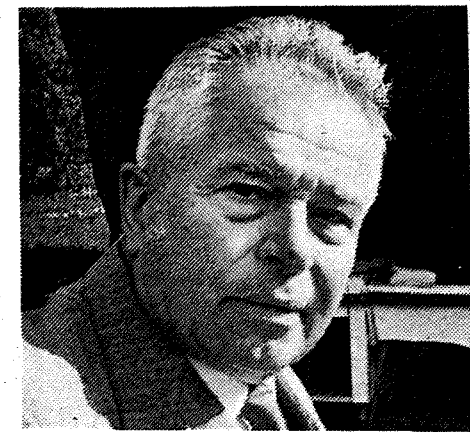
André Taillandier z nostalgijo pripomni, da jih je od »lagerske družine«, ki je bila pogosto skupaj, ostalo živih le še pet. Iz avtomobila prinese veliko knjigo z naslovom Deportacija, kjer nam pokaže na naslovnici množico podpisov nekdanjih tovarišev. Leta in leta jih je zbiral. Mnogi med njimi so že pokojni. Vsak pa je pod svoj podpis zapisal svojo taboriščno številko in še kakšno kratko misel: »Se spominjaš André, kako smo kopali tisti pre-kleti predor...« Med listanjem po knjigi naletimo na pretresljive fotografije. Niso ravno z Ljubelja, so pa iz Mauthausna, vendar André meni, da ni bilo na Ljubelju nič laže.

»Dajte no, ne govorimo samo o grozotah preteklosti. Poglejte, ali ni prelepo okoli? Ali ni skoraj neverjetno, da je bilo nekoč čisto drugače?«

Način, kako sede k prijetni slovenski družbi ob dolgi leseni mizi, pozdrav s trepljanjem po rami in stiski rok nas prepušča, da ima Taillandier tu pri nas številne prijatelje in znance. Še malo polistamo po knjigi, nato pa se poslovimo. Fotografija za spomin in obljuba, da bodo 1987. leta spet prišli. Morda z vnuki...

IZ PORTOROŽA SE NAM JE S ČLANKOM O RAZGIBANI dejavnosti tamkajšnje podružnice Jugoslovansko-norveškega društva ogledal Ljubomir Petkovič.

Podružnica šteje 90 članov, med katerimi je Bjarne Nilsen, doma iz norveškega Bjugna, nekdanji interniranelec, zdaj prebivalec v piranski občini, eden najbolj dejavnih. Na njegovo pobudo sta Piran in Bjuga navezala pri-jateljske stike.



Naš prijatelj Bjarne Nilsen iz Bjugna na letovanju v Portorožu 1984.

Nilsen je ponosen na red jugoslovanske zastave s srebrno zvezdo, s katero ga je odlikoval predsednik Tito zavoljo pomoči, ki jo je dal jugoslovanskim internirancem med vojno.

Ob letošnji štiridesetletnici so v Portorožu pripravili proslavo v počastitev norveškega narodnega praznika – dneva ustave. Poleg članov podružnice so se udeležili norveški turisti, ki letujejo ob naši obali, ter delavci v predstavništvu skandinavske turistične organizacije Star-tour. To seveda ni bila prva in edina priložnost za kulturne vezi. Lani, denimo, so bili na obisku učenci glasbene šole Eikeli Skolerkrp iz Osla – kot gostje piranske glasbene, v teh dneh pa je na obisku moški pevski zbor iz norveškega Storda. Hkrati z njimi so nekaj norveških pesmi zapeli tudi pevci kulturno-umetniškega društva Karel Pahor iz Pirana.

To pa še ni vse, kar delajo in načrtujejo. Letos pojde – s štipendijo iz sklada 8. maj, ustanovljeno ob 25-letnici osvoboditve Norveške – na enoletno šolanje v to severno deželo eden izmed mladih Pirančanov. V Piranu bodo prikazali nekaj norveških filmov, sposojenih v norveškem veleposlaništvu v Beogradu. Predstavniki podružnice Jugoslovansko-norveškega društva se bodo udeležili tradicionalnega srečanja preživelih internirancev ter svojcev umrlih na Norveškem – v Gornjem Milanovcu, skušali pa se bodo udeležiti tudi spominkega pohoda v čast padlih v norveškem Orlandu. Poleti menijo organizirati prijateljsko srečanje z norveškimi turisti. Med absolventi srednjih šol bodo propagirali študij norveškega jezika. Zavzemali se bodo za ustanovitve še kakšne dodatne podružnice Jugoslovansko-norveškega društva v Sloveniji, morda za začetek v Novem mestu, kjer živijo otroci na Norveškem padlega Adama Gabriča...

Skratka: prijateljske vezi, stikane s krvjo, ostajajo trajne in neizbrisne.

Na obisku pri Slavici Kraševac, botrici Marjeti v filmu Trst

Borut odgrne zaveso na vratih. Bled je, neprespan, pridržan nasmeh mu igra na obrazu.

Marjeta stoji za pultom in naliva mleko v steklenice. Dvigne obraz in spusti posodo.

»Borut!« vzklikne.

Borut pristopi in stisne mater roke čez pult.

»Ali ni bila Vida tu?« vpraša.

»Ne,« odkima Marjeta. »Le Karlo in Ivan sta šla prej mimo.«

»Ta dva sem že opozoril,« pravi Borut. »Pred mojim stanovanjem je agent. Vida prihaja s pošto od komande mesta. Če se zgleda, naj me poišče v hiši s kanarčkom. Če je ne bo, so jo ujeli.«

»Nisem se zaman tako bala,« dahne Marjeta in sklene roke, ne da bi odmaknila oči od sina.

»Saj ni nič hudega, mati,« pravi Borut s pomirjajočim nasmehom. »Sinoči me je iskala policija, to je vse. Na srečo nisem spal doma. Ne zameri,« pravi Marjeta počasi, kakor da tehta vsako besedo. »Že večkrat sem ti hotela reči – ali ni Vida premlada za kurirko? Mislim – če bi se ji kaj zgodilo...«

Borut gleda mater in govori z rahlim poudarkom:

»Dekle, ki so ji fašisti požgali dom, ubili očeta in odgnali mater, ni nikoli premlada. Verjemite! Pa ni samo to... Zdravo, mati!«

Prebrali ste odlomek iz scenarija za celovečerni film TRST. Scenarij je napisal pisatelj France Bevk, v studiju Triglav-filma pa so ga pod taktirko Franca Stiglica posneli 1950. leta.

Film prikazuje delo ilegalcev OF v Trstu,« pravi Slavica Kraševac, ki je v tem filmu nastopila kot botrica Marjeta. V glavnih vlogah so nastopili še Lojze Potokar, Mira Bedenk, Stane Česnik, Stane Sever, Anica Kužnik in veliko drugih znanih igralcev.

Želje krstnega botra

Tržačanka Slavica Kraševac – botrica Marjeta živi v sodobnem domu za ostarele občane za Bežigradom. Septembra bo stara 86 let. Pod osivelimi lasmi je še vedno živahen in pomenljiv obraz. Zelo je zadovoljna z osebjem doma, s skrbjo, ki jim jo razdajajo, s postrežbo, čistoto. Obiskuje znanke v drugih sobah, obujajo spomine, ej, te spomine!

V vsakem nadstropju so čajna kuhinja, sprejemnica za goste, barvni televizor. Če si katera želi kaj posebnega skuhati, to lahko stori. V čajni kuhinji ima vsaka oskrbovanka svojo omarico in v njej kaj zase; za primer, če želi postreči goste, ki jo (ali jih) obiščejo.

»Pokazala vam bom nekaj zanimivega,« pravi in že začne brskati po predalu, potem pa še po omari. Ni mogla takoj najti.

»Da boste vedeli, kako smo bili Tržačani vedno zavedni Slovenci. Preberite to pismo. Pisava je sicer bolj slaba, a boste že razbrali besede... besede, ki nekaj povedo. Prijatelj mojega očeta Anton Stupar je bil moj krstni boter in 17. septembra 1899. leta je pred slavljenici ob mojem krstu prebral tale napisan govor...«

S petinosemdeset let starega orumenelca lista sem bral: »Izrečem: tvoje krstno ime je Slava. Oj Slavica, Slavica, da bi bila za narod in za Boga hraniteljica in voditeljica milimu in krasnemu narodu. Oj, naj se širi tvoje ime po naši mili domovini...«

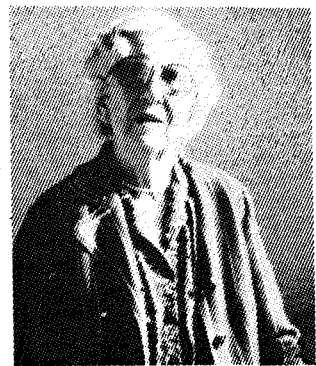
Medtem ko sem bral, je odvijala majhen, toda še orumenel listek papirja.

»Poglejte, v tem listku so moji lasje, ki mi jih je mati odrezala, ko sem bila stara nekaj dni. Ej spomini, spomini! Na kaj vse je mislila mati!«

Slavica je bila rojena kot hčerka trgovca. Oče ji je umrl, ko je bila stara šest let, edini brat Jože, mesar v Trstu, pa 1965. leta.

Na odrskih deskah

Na naslovni strani Bevkove knjige za scenarij je omenjena filma piše: »Se bo nekoč pomlad«. Da ni morda pomota? V katerem filmu je igrala: Še bo nekoč pomlad ali v filmu Trst?



Slavica Kraševac

»Prvi delovni naslov filma je bil Še bo nekoč pomlad, potem pa so naslov spremenili. Če se ne motim, je bilo zato, ker so bile takrat v Trstu še vedno zavezniške okupacijske oblasti, odnosi z Jugoslavijo pa precej napeti in smo imeli pripravljena dva naslova: enega za jugoslovansko tržišče (»Trst«), drugega, Še bo nekoč pomlad, pa za druge države. Iz filma je razvidno, za kaj so se bojevali Tržačani in kdo je osvobodil Trst. Ta resnica pa je bila in je še za nekatere boleča. Zgodovinsko dejstvo pa je, da je med vojno v Trstu delovala dobro organizirana odporniška mreža OF, da je bil v njem ob koncu vojne splošen upor, in kočno, da je v boju za osvoboditev Trsta padlo več tisoč Jugoslovancev in Italijanov, partizanov.«

Slavica je potem igrala še v filmu Dobro morje in v koprodukcijem filmu Vojna se nadaljuje.

»V rani mladosti sem se pet-ja zasebno učila v Trstu. Že po naravi sem imela lep glas in začela sem ga uriti, ko sem bila stara pet let. Kot sopranistka sem nastopala v Narodnem domu v Trstu. Poglejte to sliko. Slikani smo v Narodnem domu. Ko pa so ga fašisti požgali, sem nastopala kot igralka in pevka sopranistka. Tam sem spoznala Goričana Cirila Kraševca, ki je bil na stažu pri odvetniku, in se 1925. leta poročila z njim. Potem sva enajst let živel v Cerknici, kjer je bil mož odvetnik in dejaven družbeni delavec. Vodil je telovadno društvo Sokol, gasilsko godbo in pevski zbor.



Prizor iz filma Trst. Slavica Kraševac kot botrica Marjeta gleda skozi okno obešanje talcev v Trstu.

Leta 1936 smo se preselili v Logatec, kjer smo stanovali v depandansi posojilnice. Mož, ki je znal igrati na violino in klavir, je organiziral in vodil glasbeni orkester. Jaz sem nastopala kot pevka in pomagala režirati igre. Gostovali smo v raznih krajih, tudi na Vrhniki in v Ljubljani.

Beg pred črno roko

»Mož je bil lovec. Po okupaciji so nam Italijani odvzeli puške, tri mozeve pištole pa smo dali partizanom. Jaz kot Tržačanka in mož Goričan sva so-

vražila fašiste že od rane mladosti, zato sva vsestransko delala za OF. Med vojno je hčerka Desanka študirala na trgovski akademiji v Ljubljani. Nekega dne je prišla v šolo domobranska policija in jo aretirala, poleg nje pa še njeno sošolko in pet sošolcev.

V Logatcu smo preživljali voharne dni. Še vedno vidim blede obraz slaščičarja Vilharja, ko nas je obiskal in vprašal, če smo dobili kakšno grozljivo pismo od črne roke. Seveda sva ga, sva mu pritrdila z možem, tudi črno roko so nam narisali na zid ob vhodnih vratih.

Pred znanim pokolom črnorokcev v Logatcu aprila 1944. leta, ko so v eni noči umorili Terezijo in Danico Vilhar (mamo in hčerko), Ludvika Jermana, sestre Francko in Anico Meze in Frančiško Smole, je bil mož dva dni zaprt v Logatcu. Takoj po omenjenem zločinu črnorokcev smo zbežali v Trst k moji mami in bratu. Vendar je šla tiralica za nami in kmalu so moža spet aretirali. Na policiji v Trstu bi ga moral zaslišati domobranski oficir. Z možem sta se začudeno spogledala. Dobro sta se poznala s sokolskega izleta v Pragi 1938. leta. Mislim, da domobranskemu oficirju ni bilo prijetno to srečanje, zato je možu rekel, da ni on tisti, ki odloča, koga naj zaprejo ali ubijejo, temveč je glavni neki duhovnik v Ljubljani.

Domobranci so odpeljali moža Cirila in hčerko Deso v Ljubljano. Tu je moža rešilo srečno naključje. V pisarni domobranske obveščevalne službe je srečal preiskovalca, s katerim sta skupaj študirala v Pragi.

– Ciril, kaj pa ti tukaj? – ga je vprašal. Mož mu je razložil, da ga po krivem preganjanju in sumu. S hčerko so ju spustili domov, nazaj v Trst. Odtistih-mal se je mož skrival po Trstu in skrivaj učil slovenščino tržaško slovensko mladino. Enkrat v enem, drugič v drugem stanovanju.

V Trstu nam je primanjkovalo hrane, zato sem odpotovala v Logatec, da bi je kaj dobila pri tamkajšnjih kmetih, naših znancih. Brž ko so me domobranci zagledali, so me aretirali, vlačili po zaporih in zasliševali, tako da sem dobobra spoznala logaške in ljubljanske zapore. In potem trpljenje v taborišču Ravensbrück in Belzig.

Vrnila sem se julija 1945. leta. Mož je bil že hudo bolan. Od vojni strahot ga je prizadela kap in mu omrtvčila desno stran telesa. Umrl je 1947. leta, star 59 let. Torej sem že 38 let vdova. Ja, to še ni vse. Medtem ko smo se skrivali v Trstu in ko sem bila v internaciji, so nam v Logatcu popolnoma izropali stanovanje, tako da smo nekaj dni spali na golih tleh.

Slavica mi je pokazala dragocen spomin, ki ga je iz internacije Ravensbrück poslala možu za rojstni dan. Ročno je iz blaga in kartona izdelala srce v velikosti otroške dlani, ki se odpira. Na eno stran je zapisala: »V spomin, Slavica, 5. VII. 44.«, znotraj druge polovice srca pa je nalepila svojo majhno sliko in čeznjo narisala železno rešetko in okvir, ki ponazarja zaporniško okno, izza katerega hrepeni po svobodi in snidenju z družino.

S pokojnim možem ima Slavica dve hčerki. Obe sta zaposleni na slovenskem radiu v Trstu: Desanka in Jutka (Juta je skrajšano furlansko ime Marjute, po naše Marjance).

Se to je dejala Slavica Kraševac: »Film Trst sem prvič šla gleda v Trstu. Jaj, kako me je bilo strah. Nisem hotela, da me kdo spremlja in čuti moj nemir. Zelela sem, da bi sedela med samimi neznanci. Le kakšna bom na filmu? Grozno vprašanje. Potem pa se je srce umirilo... Srečna sem, da sem živela tako, kot mi je ob rojstvu zaželel moj krstni boter.«

Jože Vidic

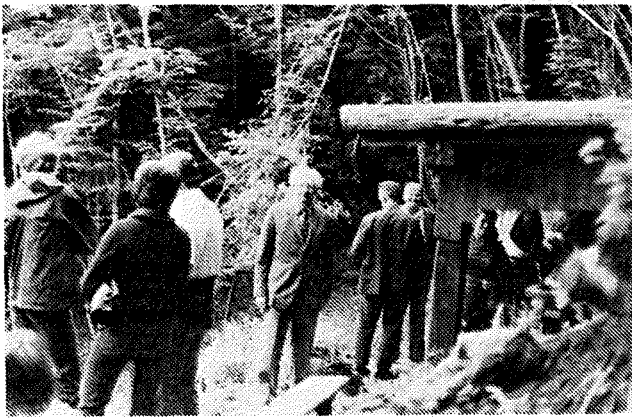
V julijskih dneh... Ob dnevu borca... Ob dnevu vstaje...

Obiskal sem tehniko Cankar

Za letošnji dan borca me je povabil prvoborec Rado Zakonjšek, doma s spodnje-savinjskih planin, naj bi se z njim udeležil sestanka v tehniki Cankar, v kateri je delal od zime 1942 pa do spomladi 1944. Posebnost tega sestanka je bila, da so se ga udeležili samo kmetje iz okoliških, po hribovju razmetanih zaselkov Miklavža in Tabora. Peljala sva se skozi Spodnjo Savinjsko dolino in se pri Taboru povzpela do samotne jase pri lovski koči, od koder je čudovit razgled na dolino. Avtomobil sva pustila med gozdovi na košenici Kučerjeve ravni. Prav tedaj je po poti navzdol pripeljal fičko kmeta Kisovarja z ženo. Pozdravila sta naju s pleteniko sadjevca in Jože je dodal: »Včeraj sem očistil vso pot do tehnike tako kot lani.« Zaradi rose bi bili med hojo skozi visoko praprot in robidovje do vratu mokri.

Tehnika je bila skrita visoko v hribu, nad osamljeno Skutnikovo domačijo. Med vojno je Skutnikov Franci v njej živel skromno in za ljudi nekoliko čudna življenje. Toda vsi, ki so ga poznali, vedo, da je bil izredno premeten in da se je podal za partizane na številne nevarne poti, na zvezo ali nakupe. Zdaj je zidovje njegove domačije v razvalinah in iz nekdanje kašče raste že kar mogočen hrast. Puščoba. Hišico bi se morda še dalo obnoviti.

Potem smo se vedno bolj



vzpenjali in kmalu iz daljave zaslišali živahen pogovor. Prišli smo do široke gozdne poseke, s katere se je širil razgled daleč na nasprotno hribe, na znane partizanske Vrhe. Na zgornjem robu posekova je stal nadstrešek kakšnih pet metrov v kvadratu, pod njim podolgovata miza s klopmi. Domačini so nas pristrčno sprejeli in nas povabili k mizi, po kateri so bile razpostavljene dobrote – od domačega kruha, šunke do savinjske specialitete, prekajenega svinjskega želodca. Vsak je nekaj prinesel s seboj in tako prispeval k skupni gostiji.

Bilo nas je dvajset. Kar takoj se je čutilo, da se niso zbrali samo zato, da bi se le povesečili, temveč da tudi o nečem odločijo. Treba se je bilo odločiti, ali naj to spominsko obeležje, kjer je delovala tehnika Cankar, ostane še naprej samo njihovo,

ali naj preide v last lovcev. Toda vzdignjena spominska plošča na kamniti steni v bregu in čedna, a trdna stavbica sta od postavitve vsem prirasli k srcu kot del tiste velike časti iz narodnoosvobodilne borbe, ki pripada njihovim hribom in njihovim domačijam. Pripravljeno so bili na to, da o vsem odloči sam Rado Zakonjšek, ker je pač sam nosil tramove in deske v ta hrib ter tehniko zgradil s pomočjo soborca Franceta Hribarja-Savinjskega. Toda Rado je vendar hotel, da bi bila odločitev skupna. Ugotovili so, da je dovolj, če stezo do tehnike enkrat na leto očistijo, kadar pa bi bilo potrebno kakšno popravilo, se bodo spet vsi zbrali. Saj so bili tudi takrat podobni mali četi iz kmečkega punta, kajti vsak od njih je nosil s seboj rovnico, kramp ali koso.

Potem ko so nekaj časa čistili in ravnali teren okoli objekta, da bo dovolj prostora tudi za večje skupine ljudi, so ponovno sedli za mizo in pogovor je stekel naprej. Sklenili so, da se bodo vsako leto enkrat zbrali pri tehniki na tovariški sestanek. Strinjali so se, naj tehnika še naprej ostane v njihovih rokah in oskrbi. Pokroviteljstvo nad Cankarjevo tehniko ima Cankarjeva založba v Ljubljani, ki je dala tehniki tudi domicil.

Predsednik ZB Tabor Norbi Natek je Zakonjška poprosil, naj jim spregovori o svojih spominih. Rade je pripovedoval kramlajoče domače, kako sta s Savinjskom gradila prvi objekt za tehniko in kako so potem pozneje noč za nočjo pošiljali polne nahrbtnike literature po vsej pokrajini, do Maribora in še naprej. Nato je zaorila pesem iz moških grl, da je odmevalo daleč. Na Zakonjškovo željo so zapeli še tisto lepo »Tam ob moji kajži...« Ko je bil Dušan Kraigher-Jug sekretar Oblastnega komiteja za Štajersko, v začetku junija 1943 nekaj tednov v tej tehniki, je zelo pogosto pel to pesem. Zakonjšek pravi, da ga še zdaj sliši... »odkar pa Ančka mojga sosedu, na klopici rada posedi...«. Nekaj dni po odhodu iz tehnike je tragično padel na Dobrovljah.

Ko je sonce začelo zahajati, so žene pospravile mize, moške pa pobrali svoje orodje in se začeli odpravljati. Prvikrat v življenju sem dan borca preživel tako domače in prijetno. Bil je jasen in tople dan. Kmetje bi ga v tem deževnem obdobju sicer zelo koristno porabili za domače delo, toda praznovali so v tehniki Cankar, ker je to njihova stvar, kakršne ne premore cela Štajerska. To je del njihovega ponosa in velike časti, ki jim je ostala od osvobodilne vojne. Doživel sem nekaj nepričakovane, odkril sem posebnost, ki ji ni primerjave.

Franjo Hovnik

Janez Perovšek-Pelko

Vzornik mlade generacije

Na dan borca so v krajevni skupnosti Guncleje borci in krajski odkrili spominsko ploščo Francu Šveglju-Budinku.

Franc Šveglj-Budinko se je rodil 28. januarja 1917 v Gunclejah, v številni malokmečki družini. Po končani osnovni šoli se je izučil za mizarja in se že pred vojno soočal s težkim položajem delavca v takratni družbi, zato se je odločil za sodelovanje v naprednem delavskem gibanju. Pridružil se je k šentvitskemu delavsko-prosvetnemu društvu Vzajemnost. V njem je širil svoje razgledanost, kajti med takratnimi organizatorji uporniškega gibanja na šentvitskem območju, v domačinih Alojzu Kebetu, Cvetu Novaku, Tinetu Zaletelu, Martinu Kosu in drugih je našel vzornike in prijatelje. Po okupaciji je bil med prvimi, ki so se odločili za oborožen upor. Boj ni bil lahak, kajti šlo je za obmejno območje, kjer je mrgolelo gestapovcev, orožnikov, obmejnih stražarjev in drugih, ki so se znašli nad ljudmi.

Budinko se vsega tega ni prestrašil. Postal je poglavitna opora partije pri organiziranju OF, mladinske in ženske organizacije, pri čemer je imel tudi močno oporo v svojih domačih. Več mladih ljudi je pridobil za partizane, namesto da bi odšli v nemško vojsko, kamor so bili mobilizirani, poleg tega se je posvetil zaupnim nalogam pri razkrivanju povezav domačin izdajalcev z gestapom in belo gardo.

Maja 1943. leta se je v Vikeh pridružil partizanom in bil kasneje v Kamniško-zasavskem odredu. Tudi v partizanih je bilo čutiti njegove organizacijske sposobnosti, zato so mu zaupali vzgojno-politične naloge med borci. Že decembra pa je bil po nalogu KPS poslan nazaj na teren, kjer je prevzel funkcijo organizacijskega sekretarja OF za območje Vižmarje-Guncleje, in bil hkrati član okrajnega komiteja KPS Medvode in kasneje okrajnega odbora OF ter komiteja KPS Škofja Loka.

Zaradi rastočega terorja so morali aktivisti delovati v



globoki ilegali, opirajoč se na najbolj zanesljive ljudi. Pri tem taktičnem delu je bil Budinko zelo iznajdljiv in uspešen. Kljub strogi ilegali, v kateri je deloval, je moral 3. marca 1945 zaradi izdajstva pobežniti iz obklojenega bunkerja, bil na begu ranjen in ujet. Okupator ga je gnal skozi domačo vas v ljubljansko bolnišnico, nato pa v zloglasne ljubljanske zapore. Med zasliševanjem, ki ga je vodil vojni zločinec Jože Hlebec-Krpan, doma iz Šentvida, ki je vedel za Budinkovo delo, so ga pretepali in mučili. Z ostalimi aktivisti so ga domobranci 5. maja 1945 odpeljali v turjaške gozdove in tam na pragu svobode storili svoj zadnji gnusni zločin nad našimi ljudmi. Dan po osvoboditvi so domačini odšli na Turjak, odkopali svojega rojaka Franca Šveglja-Budinka, ga prepeljali v Šentvid in ga pokopali na tamkajšnjem pokopališču. Umrl je star komaj osemindvajset let.

Za dan vstaje na Snežnik



Že sedemnajstič so Bistričani za slovenski praznik vstaje obiskali svojo goro – Snežnik. Letošnja obilna polletna nevihta, ki je več kot sto pohodnikov ujela pod samim vrhom Snežnika, ni mogla skaliti ne dobrega planinskega počutja ne prazničnosti dneva.

Pohodniki so letos krenili na Snežnik s Sviščakov, kjer so mladi k spomeniku padlih položili planinski cvetje, vse navzoče pa je v imenu borčevske organizacije pozdravil Jože Polh.

Že tretje leto je pokrovitelj te prireditve občinski sindikalni svet iz Ilirske Bistrice. Tokrat se je pohoda na Snežnik prvič udeležil tudi Marjan Orožen, predsednik slovenskih sindikatov.

Pohodniki so ves dan preživeli sredi snežniških gozdov in se razvedrili ob družabnih igrah, ki so jih pripravili organizatorji – člani komisije za šport in rekreacijo pri ZTKO. Na vrhu Snežnika sta bila nagrajena najmlajša udeleženca pohoda, štiriletna Milan in Julijana ter najštevilnejša šest članska družina Vrhovih iz Ilirske Bistrice.

Besedilo in fotografija: Vojsko Celigoj

Vilko Kolar

Najvišje priznanje TO

Enote ABK (atomske biološke kemične obrambe) v sestavi JLA letos praznujejo 40-letnico ustanovitve. Na

slovesnosti, ki je bila v petek, 19. julija v Črnomlju, so najzaslužnejšim vojakom, starešinam vojašnice »Bela krajina«, organizacijam združenega dela in družbenopolitičnim skupnostim izročili nagrade ter priznanja.

Ob tej priložnosti je komandant Teritorialne obrambe SR Slovenije general major Edvard Pevčič izročil vojakom in starešinam vojašnice »Bela krajina – Črnomelj« najvišje priznanje – Srednjo plaketo. V obrazložitvi je zapisano: »Starešine in vojak JLA, ki so v vojašnici Bela krajina v Črnomlju, plodno sodelujejo z družbenopolitičnimi skupnostmi in DPO, z enotami in štabi teritorialne obrambe. V prvem delu priprav za nastop na »Paradi 85« so pripadnikom odreda TO SR Slovenije nudili vsestransko gostoljubje in pomoč ter tako dali pomemben prispevek k rezultatom dela in uspehu na osrednji prireditvi ob 40-letnici osvoboditve »Parada 85«.

O poteku samih priprav in vaj, ki so se zvrstile v štirinajstih dneh v Črnomlju, bomo pisali v prihodnji številki TV-15

Jože Čurin

Besedilo in fotografija: Milan Glavonjič

Družabno in tovariško

Vsako leto pripravi krajevni odbor ZZB Slavko Šlander svojim 120 še živim članom družabno srečanje ob dnevu borca. Letos se jih je zbralo več kot osemdeset. S svojim vsestransko ubranim govorom je dal ton praznovanju Karlo Sagadin, vse, ki na svojih vsakodnevnih poteh stopajo mimo pomnika ustanovnemu sestanku OF v Celju, pa je z zanjno značilno živo pripovedjo obogatila edina preživela udeleženka tega sestanka – Marica Frece.

Poleg skrbno pripravljene zakuske, ki jo za vsakokratno praznovanje v tej KS pripravi Milka Grmovšek skupaj z več prizadevnimi članicami, velja pohvaliti tudi pobudo dolgoletnega pevca celjskega moškega komornega zbora Karla Sagadina, ki je vse navzoče pritegnil v ubrano skupno petje partizanskih in ljudskih pesmi in s tem v vnovično doživljanje pristnega tovarištva.

Darinka Vizjak

Skromno, a prijetno praznovanje

Tudi letos smo borci iz Pirana in Portoroža skupaj praznovali dan borca, le da je letošnja proslava potekala povsem drugače kot prejšnje. Praznovali smo v prijetnem naravnem okolju pri piranskem stadionu. Ves program, tako njegov uradni del kot zabavni, je potekal v naravnem okolju, brez odrov in brez ozvočenja. Vse to pa je prispevalo k pravemu partizanskemu vzdušju, saj je v marsičem spominjalo na nekdanje partizanske mitinge. Posebej je prišel do izraza piranski pevski zbor, ki mu je veliko prijetneje prisluhniti, če poje brez ozvočenja.

Organizacija je bila odlična, čeprav nekoliko improvizirana, prav to pa je ustvarilo prijetno vzdušje med udeleženci vseh generacij.

Zarko Žbogar

Borčevsko srečanje v Halozah

Sredi idiličnih vinorodnih Haloz, v Brezovcu pri Cirkulanah, so se na medrepubliški proslavi srečali številni borci Zagorske brigade, Kozjanskega odreda in Haloške čete pa tudi kurirji in aktivisti s tega območja.

Na tem srečanju je govoril Janko Bezjak, predsednik izvršnega sveta občine Ptuj. Obudil je spomine na dni revolucije, ko so pod sovražnimi kovimi streli padali najbolj pogumni. Na proslavi so enainštiridesetim posameznikom in organizacijam podelili priznanja občinskega

odbora zveze borcev Ptuj, Fanika Rajh pa je dobila red dela s srebrnim vencem in Franc Šmigoc medaljo za sluz za narod.

Po končani proslavi so kulturni spored pripravili vojaški ptujske garnizije, učenci osnovne šole Maksa Bračiča iz Cirkulan in moški pevski zbor Komunalnega podjetja iz Ptuja. Mladi teritorialci iz ptujske občine so temu dogodku dali osrednji pečat s slovesno zaobljubo o pripadnosti revoluciji.

Franjo Hovnik

Bojovník socialistične revolucije

Letos mineva 70-letnica rojstva narodnega heroja DUŠA-NA KVEDRA-TOMAŽA.

Rodil se je v Šentjurju pri Celju, vendar se je s starši že leta 1919 preselil v Ptuj, kjer je Dušan preživel kar šestnajst let. Na gimnaziji je maturiral leta 1933, tedaj je tudi vstopil v takrat ustanovljeno gimnazijsko komunistično celico. Med študijem na zagrebški in ljubljanski pravni fakulteti je še naprej aktivno politično deloval. Kot član Pokrajinskega komiteja SKOJ za Slovenijo in organizator različnih mladinskih zborovanj je polagal temelje širokemu revolucionarnemu delovanju slovenske mladine.

V letu 1939 je pomagal v boju proti španskemu fašizmu in dosegel čin kapetana. Po zmagi fašizma v Španiji je bil dve leti zaprt v francoskih taboriščih. Ta čas pa je izkoristil za študij marksizma in družbenih ved nasploh ter se učil tujih jezikov. Razmere v taborišču so bile izredno slabe in so se še posebej poslabšale po nemškem vdoru v Francijo leta 1940. Jugoslovanski taboriščniki so si lahko rešili življenje tako, da so se spomladani leta 1941 prijavili na delo v Nemčijo, od koder so se julija istega leta prethotapili v domovino. Znano je, da je bil Dušan Kveder-Tomaž ustvarjalec partizanske taktike in da je že med vojno pisal teoretične vojaške članke, ki so veliko

prispevali k vzgoji vojaških kadrov.

Med NOB je Dušan Kveder-Tomaž deloval v slovenjgriškem okolišču, kjer je oblikoval Osvobodilno fronto, povečeval Brežiški četi in bil po njenem tragičnem koncu poslan na Dolenjsko. Tu je v decembru 1941 postal politični komisar bataljona, v aprilu 1942 komisar brigade in v maju komisar II. grupe odredov. Poleti 1943 so ga po številnih vojaških operacijah in bojih ter po zdravljenju imenovali za načelnika operativnega oddelka, nato pa za političnega komisarja III. operativne cone.

V začetku leta 1944 je prevzel naloge načelnika glavnega štaba NOV in POS, julija 1944 pa naloge glavnega pomočnika načelnika vrhovnega štaba in partizanskih odredov Jugoslavije na Visu. Po tragični smrti Franca Rozmana-Stane je bil Kveder imenovan za komandanta glavnega štaba NOV in PO Slovenije in to dolžnost opravljal do osvoboditve.

Po osvoboditvi je opravljal številne dolžnosti v JLA. Posebej se je izkazal z vojaškimi teoretsko znanstvenimi spisi.

Po desetih letih izredno plodnega dela v naši vojski so ga pritegnili v diplomatsko službo.

V Indiji, kjer je bil ambasador od 1958 do 1962. leta, se je ukvarjal tudi s preučevanjem



Dušan Kveder-Tomaž v svojih partizanskih časih

indijskih kulturnih spomenikov, jih prek dva tisoč posnel na barvne diapozitive in po vrnitvi v domovino o njih predaval na filozofski fakulteti ljubljanske Univerze in študentom na filozofski fakulteti ljubljanske Univerze in študentom v Zagrebu, Beogradu ter drugje. Po vsej Jugoslaviji so ga vabili predavati tudi o mednarodnih vprašanjih, kajti v tem času je bil pomočnik sekretarja za zunanje zadeve SFRJ. Ko so ga avgusta 1965 imenovali za ambasadorja v Veliki Britaniji, službe ni nastopil, ker mu je to preprečila bolezen. Umrli je 12. marca 1966. Takšen je bil Dušan Kveder-Tomaž, bojovník socialistične revolucije.

Drago Slakan

Jubilej partizanske pesnice

Vida Brest

Ob 60-letnici rojstva

Med slovenskimi književniki, ki so se udeležili NOB, je pesnica Vida Brest med najmlajšimi, med književnicami pa edina brigadna partizanska pesnica. Luč sveta je ugledala 21. julija 1925 v Šentupertu na Dolenjskem v družini s šestimi otroki. Njen oče je bil komunist, temu primerna je bila tudi njena vzgoja, zato nas ne preseneča, da je stopila v partizanske vrste že s sedemnajstimi leti. Že v otroških letih je kazala nagnjenje k pesnikovanju, njene prve pesmi so natisnili v otroškem koticu Slovenca.

Prvemu srečanju s partizani, ko je štela šestnajst let, je posvetila verze, ki napovedujejo vsebino in duha njenih kasnejših partizanskih pesmi. Od leta 1941 naprej je bila organizirana v mladini in skoku v trebanjsko žužemberškem podokrožju; takrat je opustila priimek Peterlin in se preimenovala v Vido Brest.

Po prihodu v partizane je postala borka dolenjskega odreda, nato Gubčeve brigade, članica Propagandnega oddelka Glavnega štaba NOV in POS ter nazadnje borka Koroskega odreda. Kot partizanka je prepotovala domala vsa Slovenijo, razen Prekmurja. Njena prva partizanska pesem je bila objavljena leta 1942 v novembrski številki Naše žene, kasneje so jih tiskali v vojaških listih, mladinskih glasilih in v raznih partizanskih antologijah (Pesmi naših borcev), širili pa so jih tudi v prepisih in jih recitali na partizanskih mitingih. Sprva sta ji bila vzornika Matej Bor in Tone Seliškar, od leta 1943 na prejšnjega Kajuh, Kosmač, Levce in tudi nekateri starejši slovenski pesniki.

Prvo njeno pesniško zbirko je izdal propagandni odsek Cankarjeve brigade kmalu po zlomu Italije, v kateri je bilo natisnjenih štirinajst pesmi. Iz uvoda k tej zbirki izvemo, da je propagandni odsek Cankarjeve brigade prvi spoznal, da pesmi naše partizanske pesnice ne smejo ostati pozabljene,

temveč da jih je treba zbrati in razmnožiti, da bodo našemu trpečemu narodu v uteho in spodbudo. Novo izdajo istih pesmi z dodatkom dveh novih je pripravila tehnika Gubčeve brigade pod naslovom Šestnajst pesmi. Po mnenju literarnega zgodovinarja Viktorja Smoleja je bila Brestova v svojih prvih partizanskih pesmih mobilizatorica in izpovedovalka partizanskih misli in hotenj. Poleg lirike za odrasle je Brestova v partizanih napisala tudi prirčne otroške partizanske pesmi. Vrsto njenih najbolj priljubljenih otroških pesmi so uglasbili partizanski skladatelji Karol Pahor, Marjan Kozina in Janez Kuhar. Mnoge med njimi, na primer Tonček je prišel, Mi smo slovenski pionirji, Pionirji in pomlad, prepevajo še danes...

Vida Brest je v partizanih doživljala rast iz otroka v zrelo dekle, po začetnih protestnih in mobilizatorskih pesmih je začela v svojih partizanskih stihih vedno bolj uveljavljati svojo osebno noto, proti koncu svojega vojnega pesniškega ustvarjanja je prešla v izrazito osebno izpoved. Vedno bolj je čutili, kako se pesnica prebija iz objektivnega v subjektivni svet, kako vedno izraziteje izstopa njena osebna prizadevanja in iz nje izvirajoča človeška toplina (V. Smolej). Pesmi Vida Brest sodijo v slovenski kulturni mozaik kot dokument medvojne slovenske ustvarjalnosti in posebej kot pričevanje o poti slovenskega dekleta in pozneje žene ter borka skozi štiriletni osvobodilni boj.

Po osvoboditvi je Vida Brest izmed svojih partizanskih pesmi izbrala 25 najznačilnejših in pesniško prečiščene pesmi, dodala jim je dva dramska prizorčka in jih izdala v knjigi z naslovom Pesmi Vida Brest (1947).

Pisala je tudi dramske prizorčke in skeče. Po zlomu Italije pred nemško ofenzivo je s pionirji pripravljala veliko prireditev za javnost. O tem je zapisala: »Vsakdo, kdor koli je



znal zastavljati pero, je pisal enodejanke, take iz resničnih dogodkov. Bodisi da so pionirji kaznovali izdajalca, bodisi da so se maščevali nad zarizenim fašizmom, bodisi da so rešili ranjenca ali ujetega partizana. Vse to je moralo priti na oder.

V partizanski liriki Vide Brest imajo velik delež pesmi o umrlih in padlih partizanih, ki jih kot občutljiva pesniška duša ne more in ne more pozabiti, saj se zaveda, da brez teh smrti ne bi bilo svobode in miru.

Ko je literarni zgodovinar Boris Paternu razčlenjeval njeno partizansko liriko, je zapisal, »da je v mnogem vezana na ljudsko pesništvo, tako v motivih kot v izrazu. Pobude najde tudi v starejši rodoljubni budnici z idejo svobodnega slovenstva, le da to idejo zaostri v duhu skrajnega upornišva in jo hkrati dopolni s sodobno revolucionarno vsebino. Pesničina prikljenost na kmečki svet in globoki pretresi ob trpljenju kmečkega ljudstva ji narekujejo tudi gubčevske motive, pri čemer čisto instinktivno zadene notranjo vez narodnoosvobodilne vstaje z nekdanjimi vse-slovenskimi kmečkimi panti. Partizansko liriko Brestova dopolni še z otroško, mestoma že izrazito pionirsko pesmijo, ki jo prireja tudi za odrsrečitivne dialoge. Najbolj intimitna struna pa zazveni v njeni poredki ljubezenski izpovedi, ki se že skoraj docela strne z ljudsko pesmijo.

Po osvoboditvi je opravila učiteljske izpite in kot učiteljica službovala v Dolu pri Ljubljani, Tuhinju in v Ljubljani. Poleg tega se je posvetila tudi novinarstvu in uredništvu.

Še enkrat:

Brošura o štajerskem bataljonu

V dvojni številki 26/27 je bil 4. julija v rubriki »Iz naših krajev« objavljene krajsi zapis iz Zagorja ob Savi, iz katerega zvezmo, da bodo za občinski praznik Zagorja izdali brošuro o štajerskem bataljonu. Namen je vsekakor treba pozdraviti, toda postal sem pozoren, ko sem prebral nekatere trditve v tem poročilu.

Iz zapisa zvezmo, da je bil 1. štajerski bataljon ustanovljen v juliju 1941 na Plešah nad Zagorjem. Niti čas niti kraj ustanovitve nista prava, prav tako ne navedba komandnega sestava bataljona, ki pravi, da je bil prvi komandant bataljona Rudi Knez-Silas iz Trbovelj, komisar pa Boris Čizmek-Bor, general milice v pokroju in zdajšnji predsednik Skupnosti borcev 1. štajerskega bataljona.

Pisec zamenjuje ustanovitev bataljona z ustanovitvijo Revirske čete, ki je bila 30. julija 1941 po združitvi partizanov iz rudarskih revirjev Hrastnika, Trbovelj in Zagorja na vrhu Čemšenške planine. Tam je zdaj postavljen spomenik. Prvi komandant novo ustanovljene čete je bil Ciril Groznik, politični komisar pa Lojze Hohkraut.

Prvi štajerski bataljon je bil v resnici ustanovljen oktobra 1941, in sicer je bila najprej združitev vseh treh partizanskih čet na Štajerskem 4. ali 5. oktobra 1941 na Grmadi nad Šoštanjem, nato je v noči na 8. oktober sledil napad na Šoštanj. Naslednji dan po napadu so se vse tri čete utaborile v bližini Tesnikarjeve in Jugove domačije na braslovških Dobrovljah. Tja je iz Ljubljane prišel tudi Franc Rozman-Stane, ki ga je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet poslalo, naj prevzame poveljstvo nad štajerskimi partizanskimi enotami. Po celonočnem posvetu s komandirji in komisarji vseh treh čet v Tesnikarjevi hiši je bil naslednje dopoldne sklican zbor vseh treh čet. Na njem so sporočili, da je ustanovljen 1. štajerski bataljon s komandantom Francem Rozman-Stanetom, ki jim je bil ob tej priložnosti predstavljen. Še istega dne je bataljon prisegel. Besedilo partizanske prisege je prinesel komandant Stane.

Toliko na kratko o ustanovitvi 1. štajerskega bataljona.

Upravičeno sem začuden, da pride do takšne dezinformacije, ko imajo vendar v revirjih Muzej NOB, kjer je obilica gradiva o NOB na tamkajšnjem območju. O Revirski četi je obširno pisal Lojze Požun in sicer od njenega nastanka in ves čas njenega obstoja (glej Prispevke za zgodovino delavskega gibanja, 1962, št. 1-2). O tem je pisal tudi R. Zakonjšek v knjigah Velika preizkušnja in Štajerska 1941.

In še – v spornem sestavku je omenjena tudi nekakšna Skupnost borcev 1. štajerskega bataljona. Kot nekdanjemu borcu Revirske čete in poznejšega 1. štajerskega bataljona mi o tej skupnosti ni nič znanega, pa tudi nekatere drugim borcem ne. Obračam se na predsednika te Skupnosti, če ta res obstoja, naj nam razloži, kaj je na tem.

RADO ZAKONJŠEK-CANKAR

Vrtačnik ni bil žrtev zločina

V prostorih OO ZK upravnih organov občine Jesenice je bil 19. julija letos sestanek, na katerem je tekla beseda o tragični smrti Francija Vrtačnika pred dobrim letom. Sestanka so se udeležili predsednik občinske skupščine Franc Brelih, predsednik občinske skupščine SZDL Mirko Rabič, sekretar predsedstva OK ZKS Branko Iskra, načelnik oddelka za ljudsko obrambo Franc Kobentar, sekretarka OO ZK UO Stanka Trifoni – vsi z občine Jesenice – in glavni urednik časnika TV-15 Naš tovariš Zvone Kržišnik.

Pobudo za srečanje so dali jeseniški družbeni delavci, da bi na njem čim ustrezneje pojasnili zadevo, o kateri se je zvrstilo v našem borčevskem glasilu nekaj zapisov.

V daljšem pogovoru, ki sta mu bila podlaga

zajeten avtentični dosje o preiskavi organov za notranje zadeve o Vrtačnikovi smrti in nedavna izjava republiškega sekretariata za notranje zadeve Franju Hovniku (v TV-15 smo jo objavili 18. julija), je prevladalo prepričanje, da je bil Franci žrtev nesreče, ki sta ji najverjetneje botrovali hipna osebna lahkomišelnost in zmedenost. Nikakor ni mogoče izpodbijati izvedenskega menja zdravnika Inštituta za sodno medicino, ki trdi, da na Francijevem truplu ni bilo nobenih znakov nasilja in da je zločin izključen. Sodna medicina je tedaj upravičeno izrazila podmeno, da je šlo za samomor. Seveda pa se znotraj te suhe ugotovitve skriva nešteto možnosti, kako in čemu je sicer vedri 33-letni fant zapustil sina in starše ter sklenil svoje življenje. Kot že rečeno, najverjetneje se zdi, da so bile posređi neznane nesrečne okoliščine, povezane morda z alkoholom. Franci je najbrž zabredel v vodo – ni povsem izključeno, da ga je kak neznani storilec vanjo pahnili – iz vode pa se ni mogel več rešiti (v mislih imamo visoko betonirano strugo Ljubljaničice, ki se kaj lahko spremeni v smrtno past).

Po pogovoru z jeseniškimi družbenimi delavci se je urednik TV-15 sešel tudi z materjo in očetom pokojnega Francija. Kljub vsemu dokazovanju na podlagi zadevnega dosjeja organov za notranje zadeve starši v svoji bolečini niso bili pripravljeni poslušati nobenih argumentov.

Nočejo spremeniti prepričanja in še vedno trdijo, da je bil njun sin žrtev naklepnega zločina. Tragični dogodek ostaja tako še bolj tragičen. Obžalovati velja samoumevno posledico, da obtoževanje staršev še kar naprej sproža na Jesenicah govorice, katerih tarča so povsem nezasluženo družbeni dejavniki. Ti so vložili v ta primer veliko prizadevanja, še zdaj pa jim sočutje do umrlega in njegovih svojcev nalaga, da se proti neutemeljenim govoricam ne branijo z običajnimi sredstvi.

S strani časnika TV-15 Naš tovariš želimo povedati tole: ni nam žal, da smo se odločili objaviti pismo Francijeve matere, čeprav se je naposled izkazalo, da je bilo to pismo samo krik bolečine, ne pa tudi sad premišljenih spoznanj. Tako se nam je posrečilo pretrgati nesprejemljiv »službeni« molk, ki je mesece in mesece vladal o tej žalostni zadevi in jo hkrati spreminjal v gojišče obrekljivosti. Ta, kakor drugi podobni primer, opozarja, da je treba ažurneje obveščati javnost, še posebno takrat, kadar ovije neko smrt splet »skrivnostnih« okoliščin. Sicer zares nastane položaj, kot da smo ravnodušni in brezbržni do človeških usod.

ZVONE KRŽIŠNIK

Vabila

V Ljubljani bodo 3. septembra letos ob 10. uri v sodni palači na Tavčarjevi 9 odkrili spominsko obeležje padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja iz vrst sodnikov in sodnih pripravnikov. Vabimo svoje, naj se udeležijo odkritja spominske plošče.

Spominska plošča bo postavljena v spomin sodnikom: Antonu Arharju, Francu Čošu, dr. Andreju Dolinarju, Robertu Krambergerju, dr. Bogdanu Merharju, Janku Müllerju, Vitalu Oblaku, Antonu Savlju, dr. Slavku Šumenjaku, dr. Edvardu Votiču, Jožetu Zorku in sodnim pripravnikom: dr. Antonu Jesenku, Vinku Levstiku, Miroslavu Majcnu, Antonu Milavcu, Francu Pinterju in Ivanu Poloviču.

Svoje prosimo, naj se na dan odkritja spominske plošče ob 9.30 zglasijo v predsedstveni pisarni Vrhovnega sodišča SR Slovenije, Ljubljana, Tavčarjeva 9.

★

Krajevna konferenca SZDL, druge politične organizacije in društva KS Adlešiči vabijo internirance, borce, aktiviste NOV in vse prijatelje Bele krajine ter druge na že tradicionalno srečanje internirancev, ki bo v nedeljo, 4. avgusta v Adlešičih.

Proslava s kulturnim programom bo posvečena spominu na odhod tovarišev v internacijo in 40. obletnici osvoboditve. Po proslavi bo veselili srečanja!

Predsedstvo KK SZDL

★

Skupnost borcev 4. brigade VDV za južno Primorsko vabi na 4. srečanje kurirjev te brigade in kurirjev relejne postaje P 1 v soboto, 3. avgusta 1985 ob 17. uri na Mašunu.

Ob obeležju relejne kurirske postaje P 1 bo krajša slovesnost, med katero bomo položili venec padlim kurirjem postaje P1 in podelili priznanja.

Za hrano in prenočišče na Mašunu bo preskrbljeno.

18. avgusta 1985 vabimo k odkritju spominske obeležja padlim kurirjem relejne kurirske postaje P 5 na Predmeji v ajdovski občini.

Kot književnica (pesnica in pripovednica) je sprva črpala tematiko zgolj iz NOB, kasneje je zajemala snov iz materinstva, ljudskega izročila in domišljije. Njena pripoved je pristrana, občutenje lirčno, kaže smisel za humor, za otroški in živalski svet. Zdaj se že dlje časa posveča zgolj pisanju za mladino.

Doslej so izšle njene pesniške zbirke: Pesmi Vide Brest (1947), Mihčeve pesmi (1951), Pravljičica o mali Marjetki, zajčku in zlati pomladi (1951),

prozna dela: Orehovalo leto (1955), Ptice in grm (1955), Potovanje v Tunizijo (1957) in Majhen človek na veliki poti ter slikanice: Orehovalo leto (1972), Veliki čarovnik Ujtata (1974) in Prodajajmo za gumb (1976).

Že nekaj let je upokojena, a še vedno pridno zahaja med pionirje, ko jo pokličejo s te ali one slovenske šole, da jim prebere kakšno svojo pesmico ali se z njimi pogovarja o doživetjih iz NOB. Čeprav je narodnoosvobodilna vojna zapu-

stila sledove njenemu zdravju, ji lica vedno zažarijo, kadar pionirjem spregovori o svojem partizanstvu in se spominja tistih težkih, a čudežnih in pretresljivih časov, ki jih je naslikala s svojimi lepimi in iskrenimi verz!

Tik pred svojo šetdesetletnico je dobila Levstikovo nagrado za zadnjo knjigo Majhen človek na veliki poti, ki jo je posvetila svojim najljubšim bralcem – slovenski mladini.

Dušan Mevlja

NAGRADNA KRIŽANKA



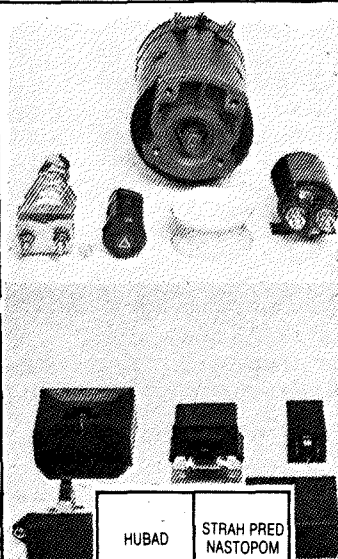
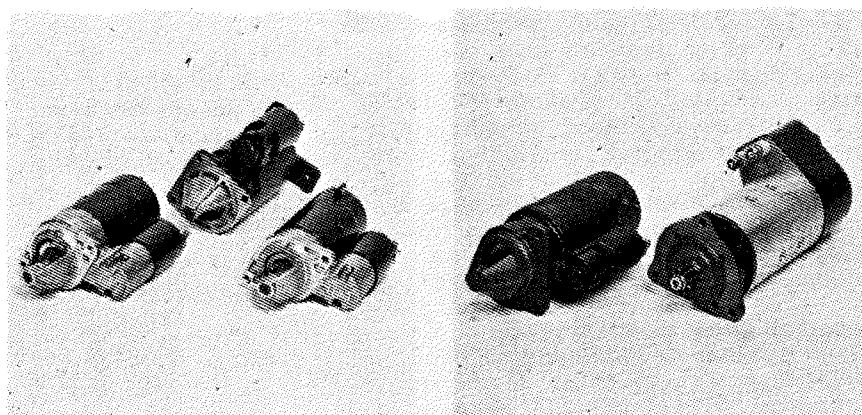
Iskra

Razpis nagradne križanke

Tokrat vam je nagradno križanko pripravila delovna organizacija ISKRA. Pravilne rešitve pošljite do 8. avgusta 1985 na naslov: Uredništvo TV-15 Naš tovariš, Miklošičeva 28, 61000 Ljubljana. Na spodnji levi rob pisma pripišite ISKRA. Tri reševalce čakajo nagrade iz knjižnega programa založbe Borec.



Iskra



REKA V PAKISTANU	VRSTA POVRTNINE	ČETVERKA PRI LOTERIJI	MLINSKI ŽLEB	TURŠKI VELIKAŠ		PRIŠTINA	EWANS	ALEKSANDROV MARKOVIČ		HUBAD	STRAH PRED NASTOPOM	
					LAVINA ORNA ZEMLJA					ŠTEVNIK		
										GALERIJA V LJUBLJANI MESTO V ALŽIRU		
						ŽOGOBRČ MESTO NA ŠVEDSKEM						
OČE ZAČETEK IN KONEC ABECEDE				PREDLOG VRSTA BRENKALA				PRIJETEN VONJ VRSTA GRMA				
			IZDELOVALNIC KISA PATRON							ALUMINIJ ANGLEŠKA PLOSKOVNA MERA		
							STRINA JADRANSKI OTOK				JOD HREPEVNIK	
NIELSEN	NATAŠA PROSTORI DRUŠTVA									GRŠKA ČRKA NEZNANKA V MATEM.		
					ZNIŽANI TON E PROSTOR ZA IGRIŠCEM			MESTO V AVSTRIJI PRVI MED ARSAKIDI				
		OSVEŽILNA PIJACA MESTO V ISTRI				KRIŽARSKI VITEZ, KNEZ GALILEJE POLET						
							VRSTA MAČKE FINCI			PRISLOV ČASA NOVAK		
			GOREČ KOŠČEK	UDAREC Z JEZIKOM TAJNA ORG. V NEAPLJU						CIMA KALCIJ		
HUDIČ	DEL LADJE SPRAVILO ŽITA				PEČE VRATA IZ LAT				TEŽKA KOVINA			
									ZNAMKA DEZODORAN			
						RINA	RAHLJANJE ZEMLJE	NADAV	NAGRADNI KUPON			
		MESQJEDA RASTLINA NIKELJ							IME:			
									PRIIMEK:			
									NASLOV:			
GRIL					AVSTRJSKA POROČEVALS AGENCIJA							

Osemindvajseti tabor Sutjeska v Dolenjskih Toplicah

Kaj se skriva za imenom Bratstvo in enotnost

Tabori Sutjeska vsako leto organizirajo v vseh republikah in pokrajinah. Pomenijo del enotnega vzgojno-izobraževalnega sistema in spadajo med oblike delovanja sveta Zveze pionirjev Jugoslavije. Slovenski tabori Sutjeska so bili dolgo časa v Šmihelu pri Novem mestu. Letos pa so Dolenjske Toplice že tretjič zapored gostile tabornike, ki so prišli iz vseh naših republik in pokrajin ter štirinajst dni, od 15. do 29. julija preživeli skupaj. Stopili smo mednje, se z njimi pogovarjali in skušali ujeti utrip njihovega življenja.

Pedagoški vodja tabora Iztok Hasan Vilić je odgovoril na nekaj vprašanj.

Kateri je poglavitni cilj življenja in dela na taboru Sutjeska?

Predvsem je naš namen širiti bratstvo in enotnost med vrstniki iz vseh jugoslovanskih republik in pokrajin ter ohraniti revolucionarno izročila. Glede na splošne pojave nacionalizma pri nas je zelo pomembno, da otroci iz vse Jugoslavije znajo živeti v skupini, drug z drugim. Med otroki sicer nacionalizem še ni izrazit, se pa pojavlja. Vzrok je ponavadi čisto nedolžen spor, če na primer nekdo stopi drugemu na nogo. Poskušamo ga že v kali zatreti in večinoma nam to tudi uspe. V bistvu pa so otroci zelo širokosrčni. V njihovem mišljenju ni meja, vsaj ne v takšnem smislu kot med odraslimi.

Z razvijanjem bratstva in enotnosti že segamo v ohranjanje revolucionarnih izročil. Tu gre za dvojce: za go-

dovino NOB in za izročila. Želimo razvijati revolucionarno zavest pri pionirjih, saj navsezadnje revolucija še vedno traja. Ta zavest pa se pokaže tako v odnosih med pionirji samimi kot na drugi ravni – do mentorjev. Vsak lahko pove svoje predloge, ideje, kritike. Življenje in delo na taboru poteka skozi samoupravljanje, kar omogoča prav naša samoupravna organiziranost.

Kako je sestavljen tabor Sutjeske v Sloveniji? Kdo ga predstavlja in kako so udeleženci organizirani? Ima morda tudi kakšno posebno ime?

Letos je tabor nekoliko drugačen. Pravzaprav to drugačnost razvijamo že nekaj let. Nič več nimamo aktivov po posameznih skupinah, ki niso in niso zaživele, pač pa sestavljajo veliko družino, ki jo imenujemo pionirski odred Bratstvo in enotnost. Morda je prav po

tem slovenski tabor Sutjeska izjemen, kajti v drugih jugoslovanskih republikah in pokrajinah imajo tabori brigade s taborniškimi, polvojaškimi ali celo pravi vojaškim redom. V Sloveniji pa nočemo komandantov, komisarjev, in tudi ukaza: »V stroj!« ne poznamo. Otroci živijo skupaj, se navajajo drug na drugega, izražajo svoje interese in jih razvijajo na športnem področju, v likovnem, glasbenem, literarnem ustvarjanju...

Pravijo jim tudi Jugoslavi-ja v malem, saj se je tu zbralo približno osemdeset pionirjev iz vse Jugoslavije, iz vsake republike in pokrajine po deset. Razporejeni so v osem skupin, in sicer tako, da vsako sestavljajo pionirji različnih narodnosti. Tako lahko hitreje navezujejo stike in se sprijateljujejo z vrstniki iz drugih republik. Na začetku res želijo biti skupaj Slovenci, Hrvati, Srbi in drugi, vendar bi tako tabor izgubil svoj smisel. Ko pa se



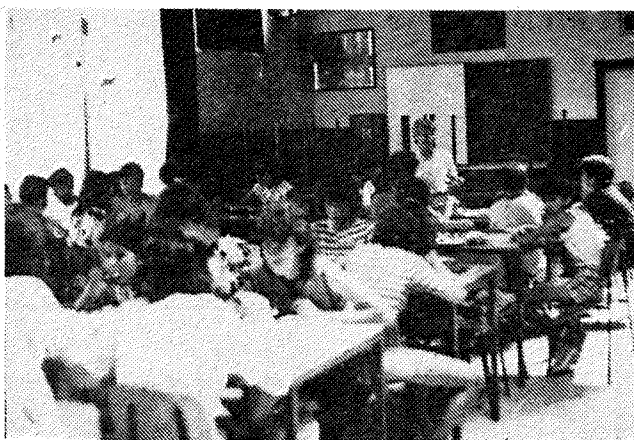
Ob robu gozda, na kraju, kjer »naj bi« nekoč stal Dom pionirjev Slovenije v Dolenjskih Toplicah, so letošnji udeleženci osemindvajsetega tabora Sutjeska v krogu razpeli svoje platnene strehe. Nekajkrat jih je res zmočil dež, pa pravijo, da niso popustile.

nekoliko spoznajo, izginejo vse ovire, tudi jezikovne.

Vsaka skupina ima svojega mentorja. To so večinoma študentje pedagogike z ljubljanske filozofske fakultete. Kakšna je vloga

mentorja in ali se ti posebej pripravljajo pred začetkom tabora?

Beseda mentor je nova za večino udeležencev tabora. To pa je za nas velika prednost, saj novi besedi lahko



Treba je stopiti le nekaj korakov do bližnje osnovne šole Baza 20, kjer je vse poskrbljeno za lačne želodčke.

damo novo vsebino. Mentor ni samo učitelj ali vzgojitelj ali prijatelj, pač pa vse hkrati. S pionirji se pogovarjamo, zabavamo, rešujemo težave, načrtujemo in sploh vse, kar prinaša dan, doživljamo skupaj. Seveda se mentorji na tabor pripravljajo, letos smo začeli že zgodaj spomladi. Vedno pa je med nami tudi kdo, ki je bil na taboru Sutjeska že prejšnje leto. Izkušnje veliko pomagajo in trudimo se, da ne ponavljamo napak.



Iztok Hasan Vilić

Pogovarjali smo se tudi s posameznimi pionirji na taboru. Pripovedovali so nam o svojih občutjih in doživetjih, ki jih bodo ob slovesu odnesli s seboj, v svoje rojstne kraje in se jih še dolgo spominjali. Zapis o tem preberite v prihodnji številki TV-15 na mladinski strani.

Nataša Savić
Živa Drole

SKUPŠČINA OBČINE KRANJ

OBČINSKI ODBOR ZZB NOV

OBČINSKI ODBOR ZRVS

OBČINSKA KONFERENCA ZKS

OBČINSKA KONFERENCA SZDL

OBČINSKI ODBOR ZVEZE SINDIKATOV

OBČINSKA KONFERENCA ZSMS

IZVRŠNI SVET OBČINE IN DRUGE

DRUŽBENOPOLITIČNE ORGANIZACIJE

ČESTITAJO VSEM
OBČANOM KRANJA ZA
OBČINSKI PRAZNIK

**Jože Žohar**

Junija je umrl Jože Žohar, član sveta občine Zagorje. Rodil se je 1910. leta v rudarski družini. Med okupacijo je začel organizirati delati z OF, leta 1942 je bil izdan, aretiran in poslan v zapore, najprej v Trbovlje, Laško, od tam v Maribor in naprej v Dachau in Auschwitz. Za zasluge med NOV je prejel priznanja in odlikovanja. Od njega smo se poslovili v Zagorju.

**Fric Hupak**

Lani smo se na pokopališču v Artičah poslovili od Frice Hupaka, rojenega 1923. leta. Takoj po prihodu okupatorja je bil odpeljan na prisilno delo v Nemčijo. Spomladi 1942 mu je uspelo pobegniti na Kozjansko. Povezal se je z aktivisti NOG. Delal je na terenu Dol in Sromelj. Po vojni se je vključil v delo porušene domovine. Za zasluge med vojno in po njej je prejel več odlikovanj in priznanj.

**Anton Strajnar**

Na brezniskem pokopališču smo se poslovili od Antona Strajnarja, rojenega 1904. leta v Zagorju. Po okupaciji Jugoslavije je bil večkrat zaprt. Skupaj z družino je bil zaprt v Šentvidu pri Ljubljani. Ženo z otroki so spustili, njega pa poslali na prisilno delo v Dortmund. Po vojni je bil aktiven na vseh področjih. Prejel je red dela s srebrnim vencem.

**Marija Kraševc**

Marca je umrla partizanska mati Marija Kraševc. Od 1941. leta je pomagala prvim partizanskim četam kakor vsa njena družina. Bila je izdana, zaprta in mučena.

**Vandelina Pavlin-Vera**

Maja smo se na solkanskem pokopališču v Novi Gorici poslovili od Vandeline Pavlin-Vere. Rodila se je 1912. leta v Braniku. Bila je nosilka partizanske spomenice 1941, prejela pa je več drugih odlikovanj in priznanj. Že 1942. je bila aretirana in zaprta v italijanskih zaporih vse do kapitulacije Italije. Vandelina je že v letih 1937-40 delovala v mladinskem protifašističnem gibanju. Tedaj se je seznanila s tržaškim komunistom in narodnim herojem Pinkom Tomažičem in sta skupaj opravljala ilegalno dejavnost. Prav njej je Pinko Tomažič posvetil svoje zadnje pismo, ko je bil decembra 1941. leta na drugem tržaškem procesu fašističnega sodišča obsojen na smrt.

**Anton Tajčman**

Novembra lani smo se poslovili od borca, političnega aktivista Antona Tajčmana. Rodil se je 1908. leta v Bošnji vasi v Beli krajini. Leta 1942 se je vključil v OF. Kasneje je bil borec 15. brigade. Po vojni je bil aktiven član na družbenem področju, za kar je bil odlikovan.

**Marko Rajčević**

V Selščku pri Begunjah nad Cerknico je umrl 86-letni Marko Rajčević. Rodil se je v Šmiljanu pri Gospiču. Že pred vojno je sodeloval v sindikatih, med vojno pa v NOG.

Jože Kukovica

Maja smo se poslovili od Jožeta Kukovice iz Kresniških Poljan. Rodil se je 1905. leta. Med okupacijo se je vključil v NOG, deloval je na domačem terenu in na delovnem mestu v Zidanem mostu, od koder je prinašal sporočila za NOV.

Anton Bevc

Aprila smo se v Žusmu poslovili od Antona Bevca, rojenega 1924. leta. Od 1944. leta je bil v Kozjanskem odredu, nato pa je bil premeščen v Gornjesavinjski odred.

**Ela Likar**

Na Blejski Dobravi smo se maja poslovili od Ele Likar. Kljub temu, da je bil mož v internaciji, je bila Ela med najbolj aktivnimi ženami med NOB. Prav tako aktivna je bila tudi po vojni.

**Marija Čepin**

Marija Čepin se je rodila 1895. leta v Šednu. Bila je aktivistka in obveščevalka NOG. Od nje smo se poslovili junija na Senovem.

**Vera Petan**

V 63. letu je umrla Vera Petan. Rodila se je v Sentjerneju na Dolenjskem. Kmalu po okupaciji je začela sodelovati z OF. Leta 1942 se je preselila v Ljubljano in delovala kot mladinska aktivistka, pomagala je pri zbiranju materiala za NOV in pri odhajanju aktivistov čez blok okupirane Ljubljane v partizane. Od nje smo se poslovili na celjskem pokopališču.

**Ivan Mlekuž**

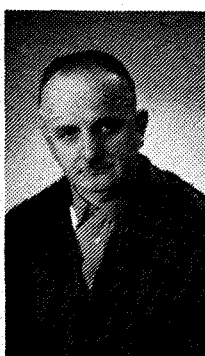
V Kočevju smo se maja poslovili od Ivana Mlekuža, rezervnega kapetana in borca Gradnikove brigade. Rodil se je 1915. leta pod Mangartom. Prejel je več odlikovanj in bronasti znak OF.

Martin Štendler

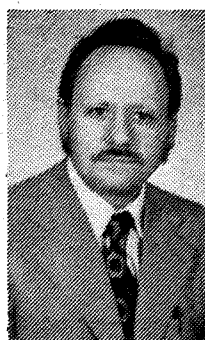
Rodil se je 1905. leta v Rutu. Bil je član organizacije TIGR in novembra 1942 je vstopil v partizanske vrste. Bil je kurir, četni komisar in komisar bataljona. Leta 1946 je bil demobiliziran s činom poročnika in večkrat odlikovan. Od njega smo se poslovili v Podbrdu.

**Marija Božank**

Krajevna organizacija ZZZB NOV Leše se je aprila poslovila od 82-letne Marije Božank. Med NOB je posvečala vso svojo materinsko skrb in ljubezen borcem NOV in aktivistom OF dravogradskega okrožja ter članom partizanske tehnike Netopir, ki je bila v neposredni bližini njene domačije.

**Viktor Hribar**

V Zgornjem Tuhinju smo se marca poslovili od Viktorja Hribarja, rojenega 1925. leta. Z vso družino je bil izseljen v Nemčijo. Po vojni je bil aktiven v družbenopolitičnih organizacijah.

**Janko Magdič**

Marca smo se poslovili od Janka Magdiča. Že 1942. leta se je udeležil takratnih sabotažnih akcij, kasneje pa je bil organizator NOG v vasi. Bil je kurir na ljubotemskem območju in borec 4. operative cone Laskovega odreda. Po vojni je bil aktiven politični delavec in je bil večkrat odlikovan.

**Avgust Glad**

Maja smo v Dolgi vasi pri Kočevju pokopali 75-letnega Avgusta Glada. Zaradi aktivnega sodelovanja z NOB je bil zaprt in po nekajmesečnem zaslisevanju interniran v Italijo in Nemčijo. Po vojni je bil aktiven član ZB NOV.

**Anton Zamernik**

Aprila smo se v Lučah poslovili od Antona Zamernika iz Podvolovljeka. Prisilno je bil mobiliziran v nemško delovno taborišče. Julija 1944 se je vključil v NOV v zaščitno četo dolenskega vojnega področja in bil odlikovan.

**Ljotze Miklič**

V Starem kotu smo se januarja poslovili od Ljotze Mikliča, po domače Jevančevega, rojenega 1913. leta v Podplanini nad Cabrom. Preživel je koncentracijsko taborišče Rab, potem pa je bil komfiran v Avstrijo.

**Ciril Genussi**

Februarja smo se v Ljubljani poslovili od Cirila Genussija, rojenega 1921. leta. Udeleženec NOV je bil od 1942. leta. V Gubčevi brigadi je bil politični delegat voda, namestnik komisarja čete in namestnik komisarja bataljona. Imel je čin kapetana 1. razreda.

**Cecilija Radej**

V 82. letu je umrla Cecilija Radej. V NOG se je vključila 1944. leta in delovala v odboru AFŽ in RK ter bila obveščevalka. Odlikovana je bila z medaljo zaslug za narod. Od nje smo se poslovili na Planini pri Sevnici.

**Jože Kojc**

V Mariboru smo se poslovili od predvojnega komuniste, borca NOV, družbenopolitičnega delavca Jožeta Kojca. Rodil se je 1914. leta v Loki pri Mariboru. Okupacija ga je zajela v Ormožu. Od 1943. leta je bil aktivist, junija 1944. je odšel v 13. brigado, kasneje pa v 1. brigado Ljuba Šercerja. Zaradi bolezni je bil dodeljen narodni zaščiti v Slovenski Bistrici. Prejel je več odlikovanj in priznanj.

**Jože Zalokar**

Na Kofrici smo se poslovili od Jožeta Zalokarja, rojenega 1909. leta v Škocjanu pri Mokronogu. Od začetka okupacije je bil aktivist NOB.

**Avgust Robnik**

V Lučah ob Savinji smo pokopali Avgusta Robnika iz Krnice. Med okupacijo je sodeloval v NOV, julija 1944 se je vključil v 8. brigado na Dolenjskem.

Ferdinand Pezdarnik

Rodil se je 1896. leta na Dovjem. Od 1941. leta je na Belci in v kurilnici na Jesenicah pomagal partizanom.

Alojz Jeklič

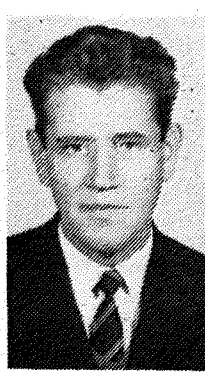
Rodil se je 1910. leta v Radovni. Od 1942. leta je zbiral hrano in material za partizane. Od njega smo se poslovili na Dovjem.

Janez Smukavc

Aprila smo se na Dovjem poslovili od Janeza Smukavca, rojenega 1910. leta. Leta 1941. je sodeloval pri vstaji na Dovjem. V NOB je vstopil 1944. leta. Bil je kurir tretje reline linije na postaji G-32.

Popravek

V posvetilu umrlemu generalpodpolkovniku Jožetu Praprotniku, objavljenem v TV-15 Naš tovariš z dne 4. julija 1985 je bil zapišan napačen datum. Red za hrabrost od komandanta Franca Rozmana - Staneta je prejel 29. oktobra 1944, in ne 29. novembra 1944.

**Franc Groznik**

Maja smo se borci in prijatelji poslovili od Franca Groznika-Miklavža. Rodil se je pred šestdesetimi leti v Sobriču pri Trebnjem. Pred vojno je bil rudar, maja 1942. leta se je pridružil NOV, in sicer v 1. slovensko brigado. Kmalu je napredoval v komandirja čete. Nato se je bojeval v Gubčevi brigadi in 18. diviziji. Izvoljen je bil za odposlanca Kočevskega zbora. Leta 1944. je odšel v oficirsko šolo v Metliko in pridobil čin podporočnika, nato je postal obveščevalni oficir 9. korpusa. Bil je hudo ranjen in ostal je invalid. Tudi po vojni je opravljal dolžnosti obveščevalnega oficirja v coni B. Leta 1947 je odšel v oficirsko šolo v Kragujevac. Kot aktivni oficir je služboval po raznih krajih. Leta 1952 je bil demobiliziran kot kapetan 1. razreda. Za zasluge med NOV je prejel nekaj visokih odlikovanj.

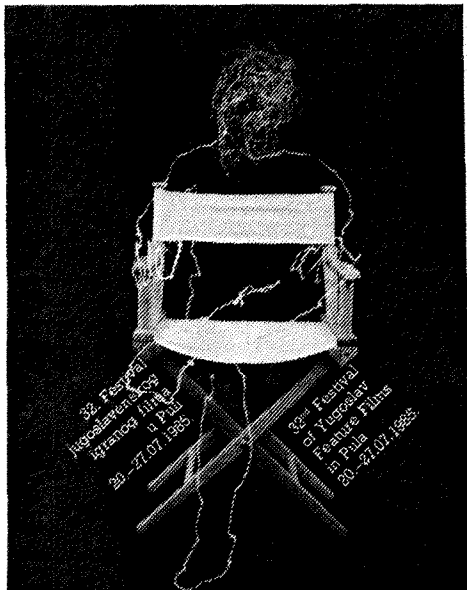
**Katarina Klinar**

Na Planini pod Golico smo se marca poslovili od Katarine Klinar, Lešnikove mame. Sama in vsa njena družina je aktivno sodelovala v NOG. V njeni hiši je bila 1943. leta ustanovljena organizacija SKOJ za Planino pod Golico.

Krajevna organizacija ZB NOV Apače in Stogovci sporočata, da so v 1984. in 1985. letu umrli njeni člani:

Štefan Kozinc, rojen 1923. leta, iz Žepcevec,
Jože Fink, rojen 1913. leta, iz Segovec,
Angela Omahen, rojena 1907. leta, iz Stogovcev,
Neža Bremec, rojena 1906. leta, iz Lutvercevec,
Ignac Dobravec, rojen 1926. leta, iz Segovec,
Ilija Matošević, rojen 1904. leta, iz Apač.

Mirko Fajdiga



Dinamični dnevi jugoslovenskega filma

Dvaintrideseti festival jugoslovenskega filma v Pulju po svoji filmsko-sporočilni in filmsko-izrazni plati sicer ni bil vrhunski, a je vendarle potekal v znamenju izrazite mednarodne afirmacije cele vrste naših filmskih avtorjev. Leto 1985 pomeni namreč precej več kot samo Zlato palmo za mladega Sarajevčana Emira Kusturico in vse njegove sodelavce v ekipi filma Očeta na službeni poti. Ni dvoma, da je bil ta film najboljši na letošnjem Cannesu in seveda tudi na domačem, jugoslovenskem festivalu, zlepa pa ga ne kaže šteti za delo zunaj vseh kategorij. Jugoslovska filmska ustvarjalnost je dala v minulih letih in desetletjih več ducatov del visokega ranga.

Da je to res, bo sredi prihodnjega leta dokazala velika retrospektiva jugoslovenskega filma v pariškem kulturnem centru »Georges Pompidou«, ki je – vsaj neuradno – središča točka sodobne svetovne kulturne izmenjave in preverjanja pravih vrednosti. Francozi bodo za to priložnost izbrali osemdeset jugoslovenskih igranih filmov – in že vnaprej smo lahko prepričani, da bodo celo poznavalci mednarodnega filmskega dogajanja enako, če ne celo bolj presenečeni, kot so bili spomladi v Cannesu ob Kusturici in v zadnjih nekaj tednih tudi ob nekaterih drugih »orjakih« naše filmske ustvarjalnosti, ki so se jim prav letos odprla vrata na tamkajšnje filmske manifestacije in v redne kinematografske sporede.

Na moč razveseljive novice o naglem in

nenadejanem uveljavljanju jugoslovenskega filma prihajajo tudi od drugod. V Združenih državah Amerike, denimo, je izjemno odmeval Šijon s svojim Kdo tam poje; bil je menda tretji letošnji najbolj gledani film na ameriških tleh. In spet novica s povsem drugega konca sveta, iz Kitajske: naša filmska delegacija, ki se je pred meseci udeležila tedna jugoslovenskega filma v tej daljni deželi, navdušeno poroča o prav neverjetni približljenosti naše filmske ponudbe in še posebej nekaterih naših igralcev, na primer Ljubiše Samardžića, ki je pravi idol kitajskega občinstva. Nekaj podobnega poročajo neposredne priče dogajanj tudi iz Sovjetske zveze.

Stvari gredo celo tako daleč, da se Bosna film kot producent Očeta na službeni poti (a to ni edini primer) na vse pretega otepa vabil, ki dežujejo z vseh strani, saj toliko kopij, kot bi jih bilo treba poslati na različne večje in manjše filmske manifestacije, preprosto ni na voljo.

Jugoslovanski film je skratka doživel svojo veliko mednarodno afirmacijo in se je tudi povsem jasno zaveda. Vse kaže, da je napočil čas, ko organizatorji velikih mednarodnih festivalov ne bodo ne hoteli ne mogli ravnati drugače, kot da povabijo k sodelovanju tudi tega ali onega izmed jugoslovenskih avtorjev. In imeli bodo tudi kaj izbirati, kajti ustvarjalnih potencialov v naši kinematografiji zares ni malo. V Cannesu je bil Kusturica; prišel je, videl in zmagal. V Mo-

skvi je (z Nezaslišanim čudežem) nastopil Živko Nikolić. Dobil je srebro. V Benetke so tamkajšnji organizatorji povabili enega letošnjih vidnih puljskih prodorov – Boro Draškovića in njegov film Življenje je lepo. Srdjan Karanović bo znova meril svoje moči na filmskem festivalu Sredozemlja v španski Valenciji. V švicarskem Lucarnu bo te dni v okviru festivala posebej predstavljen izbor jugoslovenskih filmov. In tako naprej – k novim uspehom.

Na festivalu v Pulju je bilo predstavljenih sedemindvajset novih filmov. Več o njih bomo zapisali in objavili v naslednji številki našega tednika. Samoumevno je, da vse, kar se sveti, ni in ne more biti čisto zlato. Pa vednar je spodobnih, gledljivih, vsebinsko in izrazno vrednih filmov, ki smo jih lahko iskreno veselili, precej več kot polovica tega števila. Samo naštevanje naslovov bi bilo brez pomena (vsebinsko in duha tega našega filmskega pričevanja o življenju in času bomo, kot rečeno, razgrnili prihodnjič), lahko pa – za pokušino – stresemo iz rokava nekaj imen režiserjev, pa bo vsakomur jasno, da čestitke, ki jim jih izrekamo za pošteno in zavzeto opravljeno delo, niso iz trte izvitice: Kusturica, Berković, Drašković, Karanović, Kosovac, Vrdoljak, Kresoj, Galić, Dizdarević, Marković, Pogačnik, Robar, Mikuljan, Klopčič... Vsem je skupna kritična zavzetost za človekovo svobodo in proti vsem oblikam manipulacije. Idejno-estetska vrednost naše filmske misli je nesporna.

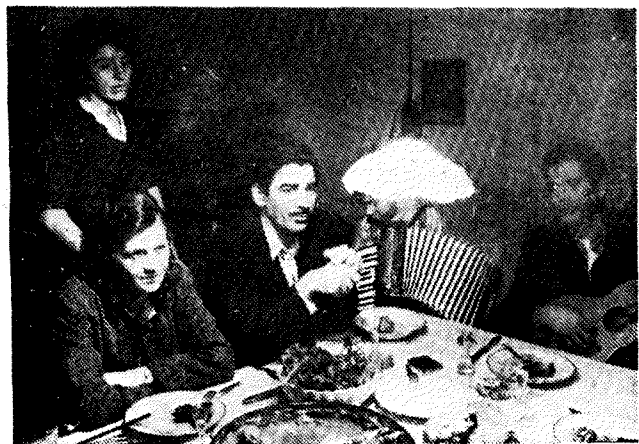
Viktor Konjar



Iz Mikuljanovega filma »Rdeči in črni«



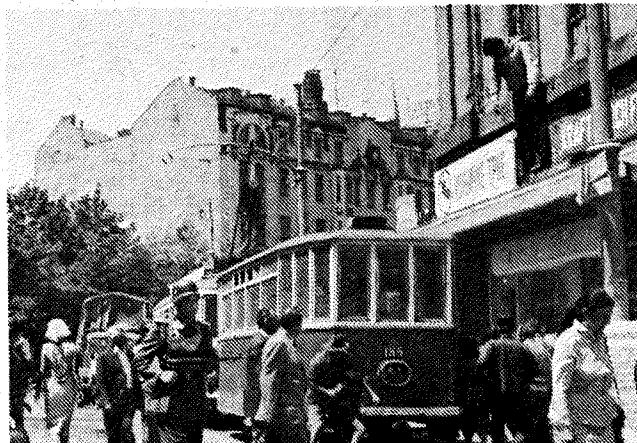
Iz Klopčičeve »Dediščine«



Iz Kusturicevega »Očeta na službeni poti«



Iz Markovićeve »Tajvanske karnate«



Iz Dizdarevićevega filma »Tudi to bo minilo«



Iz Robarjevega filma »Ovni in mamuti«

Maraton Franja

Največja kolesarska prireditev pri nas

Sobota, 27. julija v zgodnjih jutranjih urah. Skupine kolesarjev iz vseh koncev Slovenije pa tudi onkraj naših meja so hitele proti Tacnu pri Ljubljani, kjer sta bila štart in cilj 4. kolesarskega maratona Franja. Ta športno-rekreativna prireditev v počastitev dneva vstaje slovenskega naroda bi morala biti že 21. julija, toda izredno slabo vreme in razmere so prisilile organizatorje, da so maraton prestavili za teden dni. Približno 2.000 kolesarjev je prevozilo 151

kilometrov dolgo pot od Tacna proti Brezovici, Vrhniku, čez Idrijo, Cerkev in najtežji vzpon Kladje. Po krajšem počitku in osvežitvi je karavana kolesarjev krenila naprej proti Škofji Loki, Vodici, Skaručni in na cilj v Tacen.

Poleg dobre volje vseh udeležencev, bodrenja številnih gledalcev in domačinov, ki so skoraj na vsej progi spremljali kolesarje, je bila tudi vročina zvesta sopotnica zagrizenih maratoncev, katerih cilj je bil en sam:



Tekmovalci so tudi invalidi-paraplegiki

vztrajati do konca. Toda za nekatere se je končalo manj prijetno, saj je že na Brezovici prišlo do prvih težjih poškodb, če manjših prask in padcev sploh ne omenjamo. Zmagovalec je bil vsakdo, ki je do 17. ure prišel skozi cilj, četudi ob kolesu. Tekmovali so tudi invalidi na 2 kilometra dolgi progi, cicibani in pionirji pa na krožni progi.

Ob koncu so najbolj vztrajnim izročili spominske medalje, tistim najboljšim pa tudi pokale, plakete, priznanja, izžrebane so bile tudi praktične nagrade.

Omenili smo že, da so se

maratona Franja udeležili tudi nekdanji borci – kole-



Najstarejši udeleženec: Milan Žirovnik, borec (69)

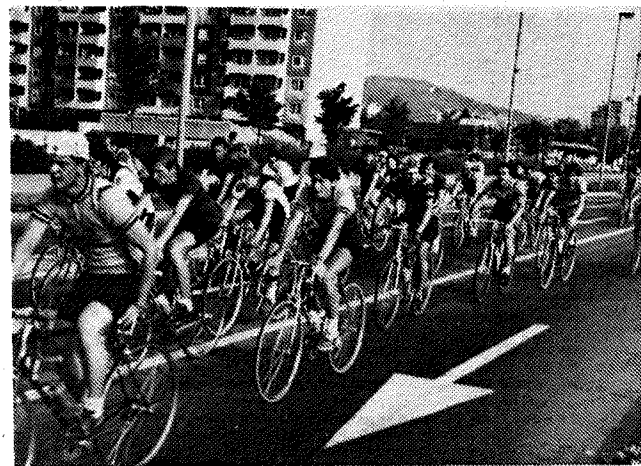


Najboljši so prejeli plakete

sarji. Letos jih je sodelovalo približno deset. Vsakokrat doslej so tudi oni bili deležni posebnih priznanj, čeprav na cilj niso pripeljali med prvimi. Toda letos ob koncu prireditve, ki je sicer dobro uspela, žal potisnjeni nekoliko vstran, kar ni prav in upamo, da si organizator

prihodnjega maratona ne bo privoščil ponovno neljubega spodrsllajaja. Sicer pa: 4. kolesarski maraton Franja ponazarjamo tudi v sliki.

Fotoreportažni zapis pripravil Jože Čurin



Gneča na Celovski cesti

tv-15 naš TOVARIS

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Casopisni svet TV-15 naš tovaris: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADASKJA, MILAN FILIPIČ, TONE GOŠNIK, MARIJAN LAH, FRANCE PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA ŠKODNIK, STANE ŠKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK. Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino; BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaža; BOJANA ZOKALJ-JESIŠ – naša organizacija; Lektorica-redaktorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNICA; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelk: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 1.100 din, posamezna številka v prosti prodaji 30 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42/4-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektura in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35